

ขอนแก่น อารมณ์อีสาน

ศูนย์อนุรักษ์และส่งเสริมผ้าไหมอีสาน

ESAN SILK CONSERVATION AND PROMOTION CENTER

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต

ภาควิชาสถาปัตยกรรมและการวางแผน คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์

สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

ปีการศึกษา 2560

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง
อนุมัติให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตรปริญญา
สถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต

.....
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อรรณิกา สวัสดิ์ศิริ

คณบดีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

ผศ.พงศ์สันต์ สุวรรณะชญ

ผศ.โอชกร ภาคสุวรรณ

ผศ.รุ่งโรจน์ วงศ์มหาศิริ

อาจารย์ธีรชัย ลีสุพลานนท์

ดร.มนสินี อรรถวานิช

ประธานคณะกรรมการ

กรรมการ

กรรมการ

กรรมการ

กรรมการและเลขานุการ

.....

(ผศ.พิสิฐ พินิจจันทร์)

อาจารย์ที่ปรึกษา

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความสามารถจากผู้ช่วยศาสตราจารย์ พิสิฐ พิณีจันทร์ อาจารย์ที่ปรึกษา ทำให้วิทยานิพนธ์นี้ได้รับคำแนะนำและชี้แนะแนวทางในการทำงานมาโดยตลอด จนวิทยานิพนธ์นี้เสร็จสมบูรณ์ ข้าพเจ้าจึงขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

ขอขอบคุณพี่ๆ และน้องๆ ในสายรหัสที่คอยเป็นกำลังใจและให้ความช่วยเหลือในการทำวิทยานิพนธ์ชิ้นนี้ให้สำเร็จได้

สุดท้ายนี้ขอขอบพระคุณ คุณแม่และป้าที่คอยเป็นกำลังใจที่สำคัญในการทำวิทยานิพนธ์ชิ้นนี้ ช่วยเหลือในการศึกษาค้นคว้าและเก็บข้อมูลก่อนการทำวิทยานิพนธ์ คอยส่งเสียค่าใช้จ่ายต่างๆ จนทำให้วิทยานิพนธ์สำเร็จลุล่วงมาได้ด้วยดี

นางสาวพิชญา รัตนวิบูลย์กุล

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-นามสกุล	นางสาวพิชญา รัตนวิบูลย์กุล
วันเดือน ปี เกิด	12 สิงหาคม 2537
ที่อยู่	389 ม.7 ต.วิศิษฐ์ อ.เมืองบึงกาฬ จ.บึงกาฬ
ประวัติการศึกษา	2549 โรงเรียนมหาไถ่ศึกษาบึงกาฬ 2552 โรงเรียนบึงกาฬ 2555 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยขอนแก่น (ศึกษาศาสตร์)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

หัวข้อวิทยานิพนธ์	อนซอน อภรณ์ อีสาน ศูนย์อนุรักษ์และส่งเสริมผ้าไหมอีสาน (Esan conservation and promotion center)
นักศึกษา	นางสาวพิชญา รัตนวิบูลย์กุล
รหัสประจำตัว	56020056
ปริญญา	สถาปัตยกรรมบัณฑิต
สาขาวิชา	สถาปัตยกรรมและการวางแผน คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
ปีการศึกษา	2560

บทคัดย่อ

“ราชินีแห่งสิ่งทอ” (Queen of Textile) คือสมญานามของ “ผ้าไหมไทย” ซึ่งเป็นภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ แสดงออกถึงประเพณีและศิลปวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ตามพื้นที่หรือตามท้องถิ่นนั้นๆ ประวัติศาสตร์ของผ้าไหมไทยมีมายาวนาน พบหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับการทอผ้าไหมที่เก่าแก่ที่สุดประมาณ 3,000 กว่าปีที่แล้ว โดยพบเศษผ้าไหมของวัฒนธรรมบ้านเชียง ณ บ้านนาดี อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรและบริเวณพื้นที่อื่นๆ ในภาคอีสาน ซึ่งจากการสันนิษฐานพบว่ามีเครื่องเลี้ยงและการทอผ้าไหมเป็นเครื่องนุ่งห่มกระจายทั่วไปในแถบภาคอีสานและสายพันธุ์ไหมที่ใช้เป็นสายพันธุ์พื้นเมืองที่มีการปักตัวได้ตลอดทั้งปีซึ่งมีลักษณะรูปร่างเรียวยาวเล็กสีเหลือง จากประวัติศาสตร์ทำให้เห็นว่า “ภาคอีสานคือจุดเริ่มต้นของผ้าไหมไทย” โดยทั่วไปแล้วชาวอีสานมีสังคมเกษตรกรรมเพื่อยังชีพ ส่วนใหญ่คือ การทำนา ซึ่งใช้เวลา 7-9 เดือนในแต่ละปี 3-5 เดือนช่วงที่เว้นว่างจากการทำนา ชาวอีสานจะทำอุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน จึงมีคำกล่าวที่ว่า “ยามว่างจากงานในนา ผู้หญิงทอผ้า ผู้ชายจักสาน” สะท้อนให้เห็นถึงสภาพการดำรงชีวิตและสังคมของชาวอีสาน ซึ่งผ้าที่ทอเสร็จแล้วนั้นนอกจากจะนำมาใช้เป็นเครื่องนุ่งห่ม ยังถูกนำมาใช้ในพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย แสดงให้เห็นว่าผ้าทอมีความสำคัญและมีคุณค่ามหาศาลต่อชาวอีสาน สิ่งที่สำคัญของวัฒนธรรมการทอผ้าของชาวอีสานที่ต้องอาศัยความประณีต ความละเอียด และความงดงามของลวดลายต่างๆ นั้น ล้วนมาจากการกระบวนการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ฝีมือและลวดลายการทอจะพัฒนาประสบการณ์ และปมเพาะโดยตัวผู้ทอเองจนเกิดอัตลักษณ์ตามแต่ละท้องถิ่น แต่เนื่องจากปัจจุบันมีการติดต่อสื่อสารหรือแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมต่างแดน มีการรับแฟชั่น เทคโนโลยีผลิตผ้าและเทคนิควิธีในการผลิตผ้าใหม่ๆ ซึ่งสามารถสร้างความสะดวกร ความแปลกใหม่ได้มากกว่าผ้าไหม ทำให้ประชาชนทั่วไปรวมถึงวัยรุ่นยุคใหม่เห็นความสำคัญของผ้าไหมลดน้อยลง หากเพียงเพราะกลัวความล้าสมัย เกรงว่าจะไม่ตามแฟชั่นสมัยใหม่ อายในความเป็นไทยแล้วนั้น จากผ้าไหมที่ซึ่งเป็นงานศิลปะชิ้นหนึ่งที่บ่งบอกถึงตัวตน

ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น นั้นหมายความว่า หากผ้าไหมไทยจางหายไป มรดกทางภูมิปัญญา และวัฒนธรรมบางส่วนของท้องถิ่นนั้นก็พลอยตามไปด้วย

โดยในการออกแบบโครงการ จะคำนึงถึงจุดประสงค์หลักคือ การแสดงให้เห็นถึงคุณค่าของผ้าไหมในรูปแบบที่เป็นสากลมากยิ่งขึ้น ให้คนรุ่นใหม่ได้รับรู้ถึงความสำคัญของผ้าไหม รวมไปถึงนำผ้าไหมพื้นถิ่นไปต่อยอดเป็นผลผลิตระดับโลก และจากวัตถุประสงค์ของโครงการสามารถนำไปพิจารณาองค์ประกอบต่างๆภายในโครงการได้อย่างเหมาะสม โดยจะแบ่งเป็นพื้นที่ 4 ส่วนหลักๆ คือ ส่วนนิทรรศการ ส่วนสร้างสรรค์งานออกแบบ เช่น ห้องสมุด พื้นที่ปฏิบัติงานสร้างสรรค์ พื้นที่ให้คำปรึกษาเกี่ยวกับธุรกิจ ส่วนบริการสาธารณะ เช่น หอประชุม ศูนย์อาหาร พื้นที่อเนกประสงค์ และ ส่วนสำนักงาน รูปแบบสถาปัตยกรรมจะสื่อถึงวัฒนธรรมเก่าและวัฒนธรรมใหม่ที่นำมาผสมผสานกันอย่างลงตัว โครงการนี้มีพื้นที่โดยรวมทั้งหมด 11,220 ตารางเมตร

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญ

	หน้า
สารบัญ	I
สารบัญตาราง	IV
สารบัญภาพ	V
บทที่ 1 บทนำ	
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของโครงการ	1
1.2 วัตถุประสงค์ของโครงการ	4
1.3 วัตถุประสงค์ของการศึกษาโครงการ	4
1.5 ขอบเขตและวิธีการศึกษาโครงการ	5
บทที่ 2 ข้อมูลพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับโครงการ	
2.1 ความเป็นมาของผ้าไหมอีสาน	8
2.2 กระบวนการผลิตผ้าไหมอีสาน	
2.2.1 ขั้นตอนการปลูกหม่อน เลี้ยงไหมและการสาวไหม	16
2.2.2 การย้อมผ้าจากต่างธรรมชาติ	21
2.2.3 อุปกรณ์หรือเครื่องมือสำคัญในการทอผ้า	27
2.2.4 เทคนิคการทอผ้าประเภทต่างๆ	30
2.3 สวดลายเอกลักษณ์ของผ้าไหมอีสานตามแต่ละท้องถิ่น	34
2.4 ผ้าไหมกับวิถีชีวิตและประเพณีชาวอีสาน	60
2.5 นโยบายสนับสนุนความเป็นไปได้ของโครงการและข้อมูลองค์กรบริหารที่เกี่ยวข้องกับผ้าไหม	
2.5.1 มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ	65
2.5.2 กรมหม่อนไหม กระทรวงเกษตรและสหกรณ์	67
2.5.3 ศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพพระหว่างประเทศ (องค์การมหาชน)	70
2.6 หลักการออกแบบพิพิธภัณฑ์และการจัดแสดงนิทรรศการ	71
บทที่ 3 อาคารกรณีศึกษา	
3.1 อาคารกรณีศึกษาเกี่ยวกับผ้าทอ	
3.1.1 The loom	78
3.1.2 ศูนย์ศิลปาชีพ บางไทรฯ ในสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ	83

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

3.2	อาคารกรณศึกษาเกี่ยวกับการจัดแสดงเนื้อหา	
3.2.1	พิพิธภัณฑ์ผ้าในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ	87
3.3.1	นิทรรศรัตนโกสินทร์ กรุงเทพมหานคร	98
3.4	อาคารกรณศึกษาที่เกี่ยวกับการให้ความรู้และส่งเสริมนักออกแบบรุ่นใหม่	
3.4.1	ศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ (Thai Creative and Design Center)	106
3.4.2	ศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพระหว่างประเทศ	119
บทที่ 4 ผู้ใช้งานโครงการ		
4.1	การศึกษการดำเนินการโครงการ	
4.1.1	โครงสร้างการบริหารโครงการ	124
4.1.2	ขอบเขตการบริการของโครงการ	127
4.1.3	กิจกรรมในโครงการ	127
4.2	การศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับผู้ใช้โครงการ	
4.2.1	ประเภทผู้ใช้โครงการ	129
4.2.2	พฤติกรรมผู้ใช้โครงการ	130
4.3	การศึกษาจำนวนผู้ใช้โครงการ	
4.3.1	ผู้ให้บริการ	134
4.3.2	ผู้ให้บริการ	136
บทที่ 5 การวิเคราะห์องค์ประกอบและพื้นที่ใช้สอยโครงการ		
5.1	การกำหนดองค์ประกอบของโครงการ	
5.1.1	การวิเคราะห์องค์ประกอบจากวัตถุประสงค์ของโครงการ	139
5.1.2	การวิเคราะห์องค์ประกอบจากผู้ใช้งานโครงการ	141
5.1.3	การวิเคราะห์องค์ประกอบจากอาคารกรณศึกษา	146
5.2	การศึกษาองค์ประกอบของโครงการ	148
5.3	การศึกษาพื้นที่ใช้สอยองค์ประกอบโครงการ	150
5.4	สรุปพื้นที่ใช้สอยโครงการ	163
บทที่ 6 การกำหนดที่ตั้งและรายละเอียดทางกายภาพที่ตั้งโครงการ		
6.1	ลักษณะโดยทั่วไปของโครงการ	171
6.2	การเลือกที่ตั้งโครงการ	
6.2.1	การเลือกที่ตั้งระดับจังหวัด	171

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
6.2.2 การเลือกที่ตั้งโครงการ	182
6.3 การศึกษาและวิเคราะห์ที่ตั้งโครงการ	
6.3.1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับที่ตั้งโครงการ	190
6.3.2 ลักษณะทิศทางแดด ลม ฝน บริเวณที่ตั้ง	191
6.3.3 การวิเคราะห์ด้านกฎหมาย	192
6.3.4 ลักษณะเส้นทางการจราจรบริเวณที่ตั้งโครงการ	
6.3.5 ลักษณะมุมมองจากภายในและภายนอกที่ตั้งโครงการ	193
บทที่ 7 ปัจจัยและอิทธิพลที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบ	
7.1 งานระบบวิศวกรรม	
7.1.1 งานระบบโครงการสร้างอาคาร	197
7.1.2 งานระบบประกอบอาคาร	200
บทที่ 8 ผลงานออกแบบสถาปัตยกรรม	209
บรรณานุกรม	

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 3.1 แสดงสิ่งที่ต้องการศึกษาจากอาคารกรณีศึกษา	77
ตารางที่ 4.1 พฤติกรรมการใช้โครงการของผู้ให้บริการแบ่งตามเวลา	131
ตารางที่ 4.2 พฤติกรรมการใช้โครงการของผู้ให้บริการแบ่งตามฝ่ายงาน	132
ตารางที่ 4.3 แสดงสถิติผู้เข้าชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ขอนแก่น	135
ตารางที่ 4.4 การศึกษาจำนวนผู้ให้บริการในโครงการ	136
ตารางที่ 5.1 แสดงการวิเคราะห์องค์ประกอบจากวัตถุประสงค์ของโครงการ	139
ตารางที่ 5.2 แสดงการวิเคราะห์องค์ประกอบจากผู้ให้บริการ	141
ตารางที่ 5.3 แสดงการวิเคราะห์องค์ประกอบจากผู้ให้บริการ	143
ตารางที่ 5.4 แสดงการวิเคราะห์องค์ประกอบจากอาคารตัวอย่าง	147
ตารางที่ 5.5 แสดงการหาพื้นที่ส่วนนิทรรศการถาวร	153
ตารางที่ 5.6 ศึกษาพื้นที่ส่วนห้องน้ำในโครงการจากพื้นที่ใช้สอย	161
ตารางที่ 5.7 ศึกษาพื้นที่ส่วนห้องน้ำในโครงการจากประเภทอาคาร	161
ตารางที่ 5.8 สรุปพื้นที่ใช้สอยโครงการ ส่วนจัดแสดงนิทรรศการ	163
ตารางที่ 5.9 สรุปพื้นที่ใช้สอยโครงการ ส่วนให้ความรู้ พัฒนาและออกแบบผลิตภัณฑ์	164
ตารางที่ 5.10 สรุปพื้นที่ใช้สอยโครงการ ส่วนบริการสาธารณะ	165
ตารางที่ 5.11 สรุปพื้นที่ใช้สอยโครงการ ส่วนสำนักงานโครงการ	166
ตารางที่ 5.12 สรุปพื้นที่ใช้สอยโครงการ ส่วนบริการโครงการ	168
ตารางที่ 5.13 สรุปพื้นที่ใช้สอยโครงการ ส่วนที่จอดรถ	169
ตารางที่ 5.14 สรุปพื้นที่ใช้สอยโครงการทั้งหมด	169
ตารางที่ 6.1 ตารางสรุปเปรียบเทียบข้อมูลตัวเลือกที่ตั้งโครงการ	189
ตารางที่ 6.2 ตารางให้คะแนนตามเกณฑ์	189

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 2.1 ภาพจำลองแสดงการเตรียมดินปลูกหม่อน	17
ภาพที่ 2.2 แสดงลักษณะรังไหมดีและรังไหมเสีย	19
ภาพที่ 2.3 แสดงสีย้อมธรรมชาติเพื่อให้ได้สีเขียว	23
ภาพที่ 2.4 แสดงสีย้อมธรรมชาติเพื่อให้ได้สีเหลือง	24
ภาพที่ 2.5 แสดงสีย้อมธรรมชาติเพื่อให้ได้สีน้ำตาล	24
ภาพที่ 2.6 แสดงสีย้อมธรรมชาติเพื่อให้ได้สีแดงและชมพู	25
ภาพที่ 2.7 แสดงสีย้อมธรรมชาติเพื่อให้ได้สีน้ำเงินและคราม	25
ภาพที่ 2.8 แสดงสีย้อมธรรมชาติเพื่อให้ได้สีเทาและดำ	26
ภาพที่ 2.9 แสดงก๊ทอผ้า	28
ภาพที่ 2.10 แสดงกระสวย	28
ภาพที่ 2.11 แสดงไม้ขอหลอด	29
ภาพที่ 2.12 แสดงไม้เหยียบหูก	29
ภาพที่ 2.13 แสดงไม้หาบหูกใช้ฟืม 2 เขา	30
ภาพที่ 2.14 ผ้าไฮส	39
ภาพที่ 2.15 ผ้าละเบ็ก	41
ภาพที่ 2.16 ชิ่นทิว	42
ภาพที่ 2.17 ผ้าไหมลายสาเกต	43
ภาพที่ 2.18 ผ้ากาบบัว (ธรรมชาติ)	44
ภาพที่ 2.19 ผ้ากาบบัวจก	45
ภาพที่ 2.20 ผ้ากาบบัว (คำ)	45
ภาพที่ 2.21 ผ้ากาบบัว	46
ภาพที่ 2.22 ผ้าไหมมัดหมี่ชนบท	47
ภาพที่ 2.23 ผ้าไหมลายลูกแก้วย้อมมะเกลือ	48
ภาพที่ 2.24 ผ้ามัดหมี่ตีนแดง	49
ภาพที่ 2.25 ผ้าไหมมัดหมี่ลายแก้วมุกดา	51
ภาพที่ 2.26 ผ้าไหมลายหมี่คั่นขนนารี	53
ภาพที่ 2.27 ผ้าแพรวา	55
ภาพที่ 2.28 ผ้าไหมมัดหมี่ลายสร้อยดอกหมาก	56

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า
ภาพที่ 2.29 ผ้าระมอ	57
ภาพที่ 2.30 ผ้าอันลูซิม	57
ภาพที่ 2.31 ผ้าขีด	58
ภาพที่ 2.32 Room to Room Arrangement	73
ภาพที่ 2.33 Corridor to Room Arrangement	73
ภาพที่ 2.34 Nave to Room Arrangement	73
ภาพที่ 2.35 Flow	73
ภาพที่ 2.36 Return	74
ภาพที่ 2.37 Spread	74
ภาพที่ 2.38 Cross	74
ภาพที่ 2.39 Spread-Return	74
ภาพที่ 3.1 แสดงทัศนียภาพด้านหน้า The Loom Studio	78
ภาพที่ 3.2 แสดงทัศนียภาพภายใน The Loom Studio	79
ภาพที่ 3.3 แสดงพื้นที่แสดงเส้นไหมที่นำมาใช้ในการทอ	81
ภาพที่ 3.4 แสดงกี่ทอผ้าที่ทาง The Loom Studio ได้ประยุกต์ออกแบบขึ้นมาเอง	82
ภาพที่ 3.5 แสดงอาคารศาลามิ่งขวัญ	83
ภาพที่ 3.6 แสดงผังบริเวณในศูนย์ศิลปาชีพ บางไทรฯ	84
ภาพที่ 3.7 แสดงอาคารฝึกอบรมศิลปาชีพ แผนกช่างทอผ้าไหม	85
ภาพที่ 3.8 แสดงอาคารฝึกอบรมศิลปาชีพ แผนกช่างทอผ้าไหม	86
ภาพที่ 3.9 แสดงกี่ทอผ้า	86
ภาพที่ 3.10 แสดงทัศนียภาพด้านหน้าโครงการ	87
ภาพที่ 3.11 แสดงที่ตั้งโครงการ	88
ภาพที่ 3.12 แสดงทัศนียภาพบริเวณโถงทางเข้าและส่วนต้อนรับ	89
ภาพที่ 3.13 แสดงทัศนียภาพภายในห้องจัดแสดง 1 นิทรรศการ “ราชพัสดุจากผ้าไทย”	90
ภาพที่ 3.14 แสดงทัศนียภาพภายในห้องจัดแสดง 2 นิทรรศการ “ไทยพระราชนิยม”	91
ภาพที่ 3.15 แสดงทัศนียภาพภายในห้องปฏิบัติการอนุรักษ์	92
ภาพที่ 3.16 แสดงทัศนียภาพภายในห้องกิจกรรม	93
ภาพที่ 3.17 แสดงทัศนียภาพภายในร้านขายของที่ระลึก	93
ภาพที่ 3.18 แสดงทัศนียภาพภายในห้องจัดนิทรรศการ	94

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า
ภาพที่ 3.19 แสดงทัศนียภาพภายในห้องจัดนิทรรศการ	95
ภาพที่ 3.20 แสดงปรากฏการณ์จากกระจก Lumistry film	95
ภาพที่ 3.21 แสดงผังพื้นที่พิพิธภัณฑ์ผ้าในสมเด็จพระนางเจ้าฯ	96
ภาพที่ 3.22 แสดงแผนผังฟังก์ชันการใช้งาน	97
ภาพที่ 3.23 แสดงทัศนียภาพด้านหน้าโครงการ	98
ภาพที่ 3.24 แสดงที่ตั้งโครงการ	99
ภาพที่ 3.25 แสดงทัศนียภาพภายในโถงต้อนรับ	100
ภาพที่ 3.26 แสดงทัศนียภาพภายในห้องรัตนโกสินทร์เรื่องโรจน์	101
ภาพที่ 3.27 แสดงทัศนียภาพภายในห้องเกียรติยศแผ่นดินสยาม	102
ภาพที่ 3.28 แสดงทัศนียภาพภายในห้องเรื่องนามมหรสพศิลป์	102
ภาพที่ 3.29 แสดงทัศนียภาพภายในห้องสี่พระยาพระราชพิธี	103
ภาพที่ 3.30 แสดงทัศนียภาพภายในห้องส่งาศรีสยาม	103
ภาพที่ 3.31 แสดงผังพื้นที่อาคารนิทรรศน์รัตนโกสินทร์	104
ภาพที่ 3.32 แสดงผังพื้นที่อาคารนิทรรศน์รัตนโกสินทร์	105
ภาพที่ 3.33 แสดงทัศนียภาพภายนอกโครงการ	105
ภาพที่ 3.34 แสดงที่ตั้งและการเข้าถึงโครงการ	106
ภาพที่ 3.35 แสดงส่วนต้อนรับของโครงการ	107
ภาพที่ 3.36 แสดงบรรยากาศร้านค้าของโครงการ	108
ภาพที่ 3.37 แสดงห้องอเนกประสงค์	108
ภาพที่ 3.38 แสดงคลังวัสดุและนวัตกรรม	109
ภาพที่ 3.39 แสดงพื้นที่จัดกิจกรรมภายใน Material & Design Innovation Center	109
ภาพที่ 3.40 แสดงส่วน Maker Space	110
ภาพที่ 3.41 แสดงส่วนอ่านหนังสือ ภายใน Resource Center	110
ภาพที่ 3.42 แสดงทัศนียภาพภายใน Resource Center ส่วนของพื้นที่จัดวางหนังสือ	111
ภาพที่ 3.43 แสดงทัศนียภาพภายใน Co-working Space	111
ภาพที่ 3.44 แสดงทัศนียภาพบริเวณระเบียงภายนอกชั้นที่ 5	112
ภาพที่ 3.45 แสดงผังพื้นที่ศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ	112
ภาพที่ 3.46 แสดงผังพื้นที่ศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ	113
ภาพที่ 3.47 แสดงผังพื้นที่ศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบแบบรวมทั้งโครงการ	114

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญญภาพ (ต่อ)

	หน้า
ภาพที่ 3.48 แสดงแผนผังฟังก์ชันการใช้งาน ศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ	115
ภาพที่ 3.49 แสดงแผนผังแนวคิดที่สัมพันธ์กับองค์ประกอบของศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ	116
ภาพที่ 3.50 แสดงแผนผังแนวคิดที่สัมพันธ์กับองค์ประกอบของ ศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ	118
ภาพที่ 3.51 แสดงทัศนียภาพอาคารหลัก	119
ภาพที่ 3.52 แสดงทัศนียภาพภายในหอศิลป์ปารีส	120
ภาพที่ 3.53 แสดงทัศนียภาพภายในหอศิลป์ระหว่างประเทศ	121
ภาพที่ 3.54 แสดงทัศนียภาพภายในหอเกียรติยศ	121
ภาพที่ 3.55 แสดงทัศนียภาพภายในหอศิลป์	122
ภาพที่ 3.56 แสดงทัศนียภาพภายในหอสุพรรณ-พัสดร์	123
ภาพที่ 4.1 แสดงผังโครงสร้างองค์กรพิพิธภัณฑน์ผ้าในสมเด็จพระนางเจ้าฯ บรมราชินีนาถ	124
ภาพที่ 4.2 แสดงผังองค์กรของโครงการ	126
ภาพที่ 5.1 แสดงแผนผังพื้นที่การใช้งานของพิพิธภัณฑน์ผ้าในสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ	146
ภาพที่ 5.2 แสดงแผนผังพื้นที่การใช้งานของนิทรรศน์รัตนโกสินทร์	146
ภาพที่ 5.3 แสดงแผนผังพื้นที่การใช้งานของศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ	147
ภาพที่ 5.4 พื้นที่ระยะการจัดแสดงและการมองวัตถุ	151
ภาพที่ 5.5 พื้นที่ระยะการจัดแสดงและการมองวัตถุ	151
ภาพที่ 5.6 พื้นที่การจัดแสดงและระยะการมองรูปแบบ 2 มิติ	152
ภาพที่ 5.7 พื้นที่จัดแสดงสื่ออัตรทัศน์	152
ภาพที่ 5.8 แผนภูมิแสดงพื้นที่ใช้สอยโครงการทั้งหมด	170
ภาพที่ 6.1 แสดงที่ตั้งจังหวัดขอนแก่น	173
ภาพที่ 6.2 ตารางแสดงการลงทุนภาคอุตสาหกรรมในจังหวัดขอนแก่น	174
ภาพที่ 6.3 แผนผังแสดงเส้นทางรถไฟฟ้าวางเบาจังหวัดขอนแก่น	180
ภาพที่ 6.4 แสดงแผนที่อำเภอเมืองขอนแก่น	184
ภาพที่ 6.5 แสดงตัวเลือกที่ตั้งโครงการ	184
ภาพที่ 6.6 แสดงที่ตั้ง A	185
ภาพที่ 6.7 แสดงลักษณะที่ตั้ง A	185
ภาพที่ 6.8 แสดงที่ตั้ง B	186
ภาพที่ 6.9 แสดงลักษณะที่ตั้ง B	186

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญญภาพ (ต่อ)

	หน้า
ภาพที่ 6.10 แสดงที่ตั้ง C	187
ภาพที่ 6-11 แสดงลักษณะที่ตั้ง C	187
ภาพที่ 6.12 แสดงที่ตั้งโครงการ	190
ภาพที่ 6.13 แสดงที่ตั้งโครงการและทิศทางแดด ลม	191
ภาพที่ 6.14 ผังเมืองรวมเมืองขอนแก่น	192
ภาพที่ 6.15 แสดงที่ตั้งโครงการและถนนสาธารณะ	193
ภาพที่ 6.16 แสดงที่ตั้งโครงการและมุมมองทัศนียภาพ	193
ภาพที่ 6.17 มุมมองทัศนียภาพ 1	194
ภาพที่ 6.18 มุมมองทัศนียภาพ 2	194
ภาพที่ 6.19 มุมมองทัศนียภาพ 3	194
ภาพที่ 6.20 มุมมองทัศนียภาพ 4	195
ภาพที่ 6.21 มุมมองทัศนียภาพ 5	195
ภาพที่ 6.22 มุมมองทัศนียภาพ 6	195
ภาพที่ 6.23 มุมมองทัศนียภาพ 7	196
ภาพที่ 6.24 มุมมองทัศนียภาพ 8	196
ภาพที่ 8.1 แสดงประวัติศาสตร์จังหวัดขอนแก่นและผ้าไหมมัดหมี่โดยย่อ	209
ภาพที่ 8.2 แสดงแนวคิดการออกแบบจากผ้าไหมมัดหมี่	210
ภาพที่ 8.3 แสดงแนวคิดในการจัดวางพื้นที่การใช้งานตามปัจจัยต่างๆ	210
ภาพที่ 8.4 แสดงการคิดเกี่ยวกับรูปร่างและรูปทรงอาคารตามแนวคิดหลัก	211
ภาพที่ 8.5 แสดงสรุปการคิดเกี่ยวกับรูปร่างและรูปทรงอาคารตามแนวคิดหลัก	212
ภาพที่ 8.6 แสดงแนวคิดในการสร้างเอกลักษณ์ของแต่ละอาคาร	212
ภาพที่ 8.7 แสดงแนวคิดในการเลือกวัสดุนำมาใช้ในการออกแบบ	212
ภาพที่ 8.8 แสดงการจัดวางพื้นที่การใช้งาน	213
ภาพที่ 8.9 ผังบริเวณ	214
ภาพที่ 8.10 แสดงเส้นทางการเดินและทางเข้าของผู้ใช้บริการและผู้ให้บริการ	214
ภาพที่ 8.11 ผังพื้นที่ 1	215
ภาพที่ 8.12 ผังพื้นที่ 2	216
ภาพที่ 8.13 แสดงเส้นทางการใช้งานของผู้ใช้บริการในอาคารนิทรรศการบริเวณชั้น 1	217
ภาพที่ 8.14 แสดงเส้นทางการใช้งานของผู้ใช้บริการในอาคารนิทรรศการบริเวณชั้น 2	217

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญญภาพ (ต่อ)

	หน้า
ภาพที่ 8.15 แสดงเส้นทางการใช้งานของผู้ใช้บริการในอาคารเพื่อนักออกแบบบริเวณชั้น 1	218
ภาพที่ 8.16 แสดงเส้นทางการใช้งานของผู้ใช้บริการในอาคารเพื่อนักออกแบบบริเวณชั้น 2	218
ภาพที่ 8.17 รูปตัด ก รูปตัด ข รูปตัด ค	219
ภาพที่ 8.18 รูปด้าน ก รูปด้าน ข	220
ภาพที่ 8.19 รูปด้าน ค รูปด้าน ง	221
ภาพที่ 8.20 ทศนิยมภาพแสดงทางเข้าอาคารนิทรรศการ	222
ภาพที่ 8.21 ทศนิยมภาพแสดงทางเข้าอาคารเพื่อนักออกแบบ	222
ภาพที่ 8.22 ทศนิยมภาพแสดงทางเดินนอกอาคาร	223
ภาพที่ 8.23 ทศนิยมภาพแสดงทางเดินหน้าโครงการ	223
ภาพที่ 8.24 ทศนิยมภาพแสดงโถงกลางอาคารเพื่อนักออกแบบ	224
ภาพที่ 8.25 ทศนิยมภาพแสดงห้องสมุด	224
ภาพที่ 8.26 ผังแสดงนิทรรศการชั้นบน	225
ภาพที่ 8.27 ผังแสดงนิทรรศการชั้นล่าง	225
ภาพที่ 8.28 ผังแสดงห้องนิทรรศการ การเดินทางของผ้าไหม	226
ภาพที่ 8.29 ทศนิยมภาพแสดงนิทรรศการ ความเป็นมาของผ้าไหม	226
ภาพที่ 8.30 ทศนิยมภาพแสดงนิทรรศการ ลวดลาย เอกลักษณ์	227
ภาพที่ 8.31 ทศนิยมภาพแสดงนิทรรศการ ผ้าและวิถีชีวิต	227
ภาพที่ 8.32 ผังแสดงห้องนิทรรศการ กว่าจะมาเป็นผ้าไหม	228
ภาพที่ 8.33 ทศนิยมภาพแสดงนิทรรศการ ย้อมไหม	228
ภาพที่ 8.34 ผังแสดงห้องนิทรรศการ ผ้าไหมอีสานและความร่วมสมัย	229
ภาพที่ 8.35 ทศนิยมภาพแสดงนิทรรศการ ผลิตภัณฑ์ประยุกต์	229
ภาพที่ 8.36 ผังแสดงห้องนิทรรศการ ผ้าไหมอีสานก้าวไกลสู่สากล	230
ภาพที่ 8.37 ทศนิยมภาพแสดงนิทรรศการ ผ้าไหมอีสานก้าวไกลสู่สากล	230
ภาพที่ 8.38 ผังแสดงนิทรรศการหมุนเวียน	231
ภาพที่ 8.39 ทศนิยมภาพแสดงนิทรรศการหมุนเวียน	231
ภาพที่ 8.40 แสดงรูปตัดและทศนิยมภาพการทดลองเรื่องแสงกับระนาบตั้งและระนาบนอน	232

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาของโครงการ

“ราชินีแห่งสิ่งทอ” (Queen of Textile) คือสมญานามของ “ผ้าไหมไทย”¹ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ แสดงออกถึงประเพณีและศิลปวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ตามพื้นที่หรือตามท้องถิ่นนั้นๆ ประวัติศาสตร์ของผ้าไหมไทยมีมายาวนาน พบหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับการทอผ้าไหมที่เก่าแก่ที่สุดประมาณ 3,000 กว่าปีที่แล้ว โดยพบเศษผ้าไหมของวัฒนธรรมบ้านเชียง ณ บ้านนาดี อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรและบริเวณพื้นที่อื่นๆ ในภาคอีสาน ซึ่งจากการสันนิษฐานพบว่าการเลี้ยงและการทอผ้าไหมเป็นเครื่องนุ่งห่มกระจายทั่วไปในแถบภาคอีสานและสายพันธุ์ไหมที่ใช้เป็นสายพันธุ์พื้นเมืองที่มีการปักตัวได้ตลอดทั้งปีซึ่งมีลักษณะรูปร่างเรียวกเล็กสี่เหลี่ยม² จากประวัติศาสตร์ทำให้เห็นว่า “ภาคอีสานคือจุดเริ่มต้นของผ้าไหมไทย”

ภาคอีสานประกอบไปด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ส่วนมากเป็นกลุ่มชนชาวไทยเชื้อสายไท-ลาวหรือชนเผ่าไท-ลาว เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ใหญ่ที่สุดของภาคอีสาน เนื่องจากในอดีตคนอีสาน คือกลุ่มชนไท-ลาว มีต้นกำเนิดเดียวกับกลุ่มชนในอาณาจักรล้านช้างหรือประเทศลาว และยังมีสภาพทางภูมิศาสตร์ที่เอื้ออำนวยในการติดต่อใกล้ชิดกัน มีเพียงแค่ม่าน้ำโขงที่เป็นเส้นกั้นพรมแดนเท่านั้น ทำให้ภาคอีสานได้รับวัฒนธรรมต่างๆ จากล้านช้างรวมไปถึงวัฒนธรรมการผลิตผ้าและไหม จากการค้นพบในอดีตกลุ่มชนเชื้อสายลาวมีวัฒนธรรมการทอผ้าที่เป็นเอกลักษณ์ซึ่งมีกรรมวิธีและรูปแบบผ้าเป็นของตนเองมาเนิ่นนานแล้วนอกจากนั้นยังมีกลุ่มชนที่มีวัฒนธรรมการทอผ้าที่ปรากฏมาจนปัจจุบันอีก 2 กลุ่มคือ กลุ่มภูไท (ตั้งถิ่นฐานบริเวณจ.นครพนม มุกดาหาร สกลนคร) เด่นทั้งด้านสีเส้นและเทคนิควิธีการทอ อีกกลุ่มคือ กลุ่มเขมร (ตั้งถิ่นฐานบริเวณจ.สุรินทร์ บุรีรัมย์) มีลักษณะการทอผ้าเป็นของตนเอง³ จะเห็นได้ว่าภาคอีสานมีกลุ่มชนที่หลากหลาย ทำให้เกิดวัฒนธรรมที่หลากหลายตามไปด้วย

¹ ผ้าไหมไทย สืบค้นเมื่อ 13 สิงหาคม 2560 จาก (<https://th.wikipedia.org>)

² ประวัติและความเป็นมาของผ้าไหมไทย สืบค้นเมื่อ 13 สิงหาคม 2560 จาก (<http://thaiphamai.blogspot.com>)

³ ผ้าไทยภาคอีสาน สืบค้นเมื่อ 16 สิงหาคม 2560 จาก (<https://thaiunique.wordpress.com>)

โดยทั่วไปแล้วชาวอีสานมีสังคมเกษตรกรรมเพื่อยังชีพส่วนใหญ่ คือ การทำนา ซึ่งใช้เวลา 7-9 เดือนในแต่ละปี 3-5 เดือนช่วงที่เว้นว่างจากการทำนา ชาวอีสานจะทำอุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน จึงมีคำกล่าวที่ว่า “ยามว่างจากงานในนา ผู้หญิงทอผ้า ผู้ชายจักสาน” สะท้อนให้เห็นถึงสภาพการดำรงชีวิตและสังคมของชาวอีสาน ซึ่งผ้าที่ทอเสร็จแล้วนั้นนอกจากจะนำมาใช้เป็นเครื่องนุ่งห่ม ยังถูกนำมาใช้ในพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตตั้งแต่เกิดจนตายแสดงให้เห็นว่าผ้าทอมีความสำคัญและมีคุณค่ามหาศาลต่อชาวอีสาน สิ่งที่สำคัญของวัฒนธรรมการทอผ้าของชาวอีสานที่ต้องอาศัยความประณีต ความละเอียด และความงดงามของลวดลายต่าง ๆ นั้น ล้วนมาจากการกระบวนการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ฝีมือและลวดลายการทอจะพัฒนาประสบการณ์ และบ่มเพาะโดยตัวผู้ทอเอง จนเกิดอัตลักษณ์ตามแต่ละท้องถิ่น นอกจากนี้ประวัติศาสตร์ของผ้าไหมอีสานจะมีมายาวนานและมีความสำคัญกับประเทศไทยมาช้านาน ผ้าไหมอีสานยังบ่งบอกถึงความเจริญรุ่งเรืองทางด้านประเพณีและศิลปวัฒนธรรม โดยมีกรรมวิธีการทอผ้าเป็นภูมิปัญญาที่พัฒนาจนกลายเป็นวัฒนธรรมที่แตกต่างกันไปตามแต่ละภูมิภาค มีเทคนิคการทอผ้าหลากหลายวิธีเพื่อให้ได้มาซึ่งลวดลายที่มีความสวยงามและเป็นเอกลักษณ์ ทำให้งานทอผ้าไหมมีเสน่ห์ในตัวเอง และเป็นงานศิลปะชิ้นหนึ่งที่บ่งบอกถึงความหมายทางสังคม เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่าผ้าไหมอีสานมีคุณค่าเป็นอย่างมาก แต่เนื่องจากปัจจุบันมีการติดต่อสื่อสารหรือแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมต่างแดน มีการรับแพชชั่น เทคโนโลยีผลิตผ้าและเทคนิควิธีในการผลิตผ้าใหม่ๆ ซึ่งสามารถสร้างความสะดอก ความแปลกใหม่ได้มากกว่าผ้าไหม ทำให้ประชาชนทั่วไปรวมถึงวัยรุ่นยุคใหม่เห็นความสำคัญของผ้าไหมลดน้อยลง หากเพียงเพราะกลัวความล้าสมัย เกรงว่าจะไม่ตามแพชชั่นสมัยใหม่ อายในความเป็นไทยแล้วนั้น⁵ จากผ้าไหมที่ซึ่งเป็นงานศิลปะชิ้นหนึ่งที่บ่งบอกถึงตัวตน ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น นั้นหมายความว่า หากผ้าไหมไทยจางหายไป มรดกทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรมบางส่วนของท้องถิ่นนั้นก็เสี่ยงถอยตามไปด้วย

จากปัญหาข้างต้นและการเล็งเห็นความสำคัญของผ้าไหมอีสานทั้งในภาครัฐและเอกชน ทำให้องค์กร หน่วยงานและมูลนิธิที่มีความเกี่ยวข้องกับผ้าไหมไทย อาทิ ศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพระหว่างประเทศ(ศ.ศ.ป.), มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ, กรมหม่อนไหม เป็นต้น ได้มีนโยบายในการจัดตั้งสถานที่เผยแพร่ความรู้และแหล่งพัฒนาและอนุรักษ์ผ้าไหมไทยให้เกิดขึ้น ในปัจจุบันภาคอีสานมีพิพิธภัณฑ์ผ้าทั้งหมด 2 แห่ง⁶

⁵ ผ้าไหมไทยกับชีวิตประจำวัน. สืบค้นเมื่อ 15 สิงหาคม 2560 จาก (<http://www.bongkodsilkshop.com>)

⁶ รายชื่อพิพิธภัณฑ์ในประเทศไทย. สืบค้นเมื่อ 15 สิงหาคม 2560 จาก (<https://th.wikipedia.org>)

1. ศาลาไหมไทย จังหวัดขอนแก่น : ดำเนินการโดยวิทยาลัยการอาชีพ ขอนแก่น เป็นศูนย์สืบสานพระราชปณิธานงานศิลปาชีพด้านผ้าไหม ภายในอาคารจัดแสดงกรรมวิธีการผลิตตั้งแต่มัดย้อมจนถึงวิธีการทอ มีอุปกรณ์เครื่องใช้เกี่ยวกับผ้าไหมและของเก่าแก่ที่ควรอนุรักษ์ รวมถึงผ้าไหมมัดหมี่โบราณลวดลายต่างๆ

2. บ้านคำปุ่น จังหวัดอุบลราชธานี เป็นแหล่งผลิตงานหัตถศิลป์ผ้าทอมือและแหล่งอนุรักษ์ศิลปะพื้นเมืองที่มีชื่อเสียงของจังหวัดอุบลราชธานี มีลักษณะกึ่งพิพิธภัณฑ์

ซึ่งวัตถุประสงค์หลักของทั้งสองแห่ง คือ การส่งเสริมอาชีพและจัดจำหน่ายผ้าไหมเฉพาะในถิ่นของตน โดยมีส่วนพิพิธภัณฑ์และส่วนการเรียนรู้เชิงปฏิบัติเป็นเพียงองค์ประกอบรองเท่านั้น ดังนั้นภาคอีสานจึงขาดสถานที่ที่เป็นจุดศูนย์กลางในการเผยแพร่ความรู้ การจัดแสดงผ้าไหมอีสานและการรวบรวมผ้าไหมอีสาน ทั้งลวดลาย, เทคนิคกรรมวิธีในการทอ รวมไปถึงต้องการให้เป็นสถานที่ที่คนรุ่นใหม่สามารถเรียนรู้ และนำไปประยุกต์เพื่อให้เกิดผลิตภัณฑ์ที่ทันสมัยมากขึ้นและเป็นที่รู้จักในวงกว้างมากขึ้นอีกด้วย

จากการสืบค้นพบว่าจังหวัดขอนแก่นเป็นจังหวัดหนึ่งในภาคอีสานที่ให้ความสำคัญกับผ้าไหมอีสานโดยมีการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ระดับผ้าไหมกลุ่มจังหวัดภาคอีสานตอนกลางสู่สากล เพื่อให้ได้มาซึ่งแผนปฏิบัติการ, โครงการพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานผ้าไหมและการส่งเสริมการตลาดผ้าไหม นอกจากนี้ทางด้านประเพณีและวัฒนธรรมจังหวัดขอนแก่นยังสนับสนุนโดยให้มีการจัดเทศกาลไหมนานาชาติประเพณีผูกเสี่ยวขึ้นทุกๆปีเพื่อจัดแสดงผ้าไหมและแลกเปลี่ยนศิลปวัฒนธรรม⁷ อีกทั้งยังมีผ้าไหมทอมือที่มีชื่อเสียงและมีเอกลักษณ์ของจังหวัดขอนแก่น

จากสถานการณ์ดังกล่าวก่อให้เกิดความต้องการที่จะจัดตั้งศูนย์กลางในการจัดเก็บรักษาผ้าไหมอีสาน แหล่งเผยแพร่ความรู้ที่ยั่งยืนเกี่ยวกับผ้าไหมอีสานและส่วนการเรียนรู้ปฏิบัติ ดังนั้นจึงเกิดโครงการ ออนซอน อภรณ์ อีสาน (ศูนย์อนุรักษ์และส่งเสริมผ้าไหมอีสาน) ขึ้น โดยมีสถานที่ตั้งโครงการอยู่ที่จังหวัดขอนแก่นเนื่องจากเป็นศูนย์กลางของภาคอีสาน

⁷ แผนยุทธศาสตร์ระดับผ้าไหม. สืบค้นเมื่อ 14 สิงหาคม 2560 จาก (<http://thaisaeree.com>)

1.2 วัตถุประสงค์ของโครงการ

1.2.1 เพื่อเป็นแหล่งเผยแพร่ความรู้ที่ยั่งยืนเกี่ยวกับผ้าไหมอีสานและวิถีชีวิตของชาวอีสาน ให้บุคคลทั่วไปและชนคนรุ่นใหม่ได้เข้ามาศึกษาและเห็นถึงคุณค่าความสำคัญของผ้าไหมอีสาน

1.2.2 เพื่อเป็นศูนย์กลางในการถ่ายทอดความคิดสร้างสรรค์เกี่ยวกับผ้าไหมอีสานของคนในแต่ละพื้นที่หรือบุคคลทั่วไปที่มีความสนใจพิเศษเกี่ยวกับผ้าไหมอีสาน

1.2.3 เพื่อเป็นศูนย์กลางให้คนรุ่นใหม่หรือบุคคลที่แสวงหาแรงบันดาลใจ ความรู้และเทคนิควิธีการต่างๆเกี่ยวกับผ้าไหมอีสาน นำมาสร้างสรรค์ผลงานร่วมสมัย ทำให้ผ้าไหมอีสานได้รับความนิยมและการยอมรับจากคนยุคปัจจุบันเพิ่มมากขึ้น

1.2.4 เพื่อเป็นศูนย์พัฒนาและต่อยอดผลิตภัณฑ์ผ้าไหม ให้ความรู้คำแนะนำแก่นักออกแบบรุ่นใหม่ นำผลิตภัณฑ์เข้าสู่ธุรกิจ ทำให้ผ้าไหมเป็นที่รู้จักมากยิ่งขึ้น

1.2.5 เพื่อเป็นศูนย์กลางในการจัดเก็บรักษาผ้าไหมอีสานให้คงอยู่สืบไป เพื่อให้คนรุ่นหลังได้มีโอกาสชมความประณีต ความสวยงามของผ้าไหมอีสานที่มีคุณค่าสืบสาน ส่งต่อรุ่นสู่รุ่น

1.2.6 เพื่อเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ที่แสดงความเป็นเอกลักษณ์และความสวยงามของผ้าไหมอีสาน

1.3 วัตถุประสงค์ของการศึกษาโครงการ

1.3.1 เพื่อศึกษามุมมองที่หลากหลายในการออกแบบงานสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมพื้นถิ่น ก่อให้เกิดสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าและมีเอกลักษณ์

1.3.2 เพื่อศึกษาองค์ประกอบต่างๆของโครงการ จากวัตถุประสงค์ของโครงการ และความต้องการของผู้ใช้งาน ให้มีประสิทธิภาพในการใช้งานมากที่สุด

1.3.3 เพื่อศึกษาการจัดแสดงนิทรรศการในรูปแบบต่างๆ ให้มีความหลากหลายและน่าสนใจให้กับผู้ใช้โครงการ

1.3.4 เพื่อศึกษาแนวทางการวางผังอาคารที่เหมาะสมกับประเภทของอาคาร และวิเคราะห์การทำเลที่ตั้งที่เหมาะสม

1.3.5 เพื่อฝึกการวิเคราะห์ถึงปัญหา และวิธีการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในแต่ละขั้นตอนการออกแบบ เพื่อให้สถาปัตยกรรมมีความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและหน้าที่ใช้สอย

1.3.6 เพื่อศึกษาการออกแบบอาคารตัวอย่างประเภทพิพิธภัณฑ์เกี่ยวกับองค์ประกอบและความสัมพันธ์ของส่วนต่างๆในโครงการ เส้นทางสัญจรและลักษณะเด่นของอาคารประเภทพิพิธภัณฑ์

1.5 ขอบเขตและวิธีการศึกษาโครงการ

1.5.1 ศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการ ที่มาและปัญหาของโครงการ รวมทั้งนโยบายส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับโครงการ

- ศึกษาที่มาเบื้องต้น โครงการและนโยบายที่สนับสนุนผลิตภัณฑ์จากภาครัฐ จาก บทความทางวิชาและข้อมูลจากองค์กรต่างๆที่จัดเก็บไว้
- ศึกษาข้อมูลและสภาพปัญหาเพิ่มเติม จากการประชาสัมพันธ์และสัมภาษณ์องค์กรและผู้ที่เกี่ยวข้อง

1.5.2 ศึกษารายละเอียดภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประเพณีและความเชื่อ รวมถึงวิถีชีวิต เพื่อการจัดสรรและออกแบบพื้นที่ให้เหมาะสมกับโครงการ

- ศึกษาประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณีและความเชื่อเบื้องต้น จากเอกสาร
- ศึกษากรรมวิธี เทคนิค ลักษณะการใช้พื้นที่ จากเอกสารและลงพื้นที่ปฏิบัติงาน
- ศึกษาเทคนิควิธี ลวดลาย และสิ่งที่แสดงเอกลักษณ์ตามแต่ละท้องถิ่น จากเอกสารและการเก็บข้อมูลจากแหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้อง รวมไปถึงลงพื้นที่ปฏิบัติงาน

1.5.3 ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลจากอาคารกรณีศึกษา

- ศึกษาประเด็นที่น่าสนใจตามการแยกประเภทของอาคารกรณีศึกษา ที่ได้กำหนดขึ้นมา
- ศึกษาลักษณะทางสัญจร ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบภายในโครงการ จากการลงสำรวจอาคารกรณีศึกษาและเก็บข้อมูล
- วิเคราะห์ข้อดีและข้อเสียของอาคารกรณีศึกษา รวมไปถึงประเด็นที่น่าสนใจเพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการออกแบบโครงการ จากการสำรวจและเก็บข้อมูล

1.5.4 กำหนดกลุ่มผู้ใช้โครงการ ศึกษาปริมาณและพฤติกรรมของผู้ใช้โครงการ

- วิเคราะห์จากปัญหา เพื่อให้ได้มาซึ่งกลุ่มผู้ใช้งานในโครงการเบื้องต้น
- กำหนดโครงสร้างบริหาร จากข้อมูลระบบบริหารของอาคารตัวอย่าง
- ศึกษาข้อมูลเชิงสถิติของโครงการประเภทเดียวกัน และอยู่ในภูมิภาคเดียวกัน จากเอกสาร เพื่อให้ได้มาซึ่งจำนวนผู้ใช้งานในโครงการ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

1.5.5 กำหนดองค์ประกอบของโครงการ

- วิเคราะห์จากจุดประสงค์ของโครงการ พฤติกรรมผู้ใช้โครงการและจากการวิเคราะห์อาคารกรณีศึกษา
- กำหนดขนาดองค์ประกอบจากเอกสารข้อมูลการออกแบบพื้นฐานและเอกสารข้อมูลเชิงสถิติ รวมถึงจากพฤติกรรมการใช้โครงการ

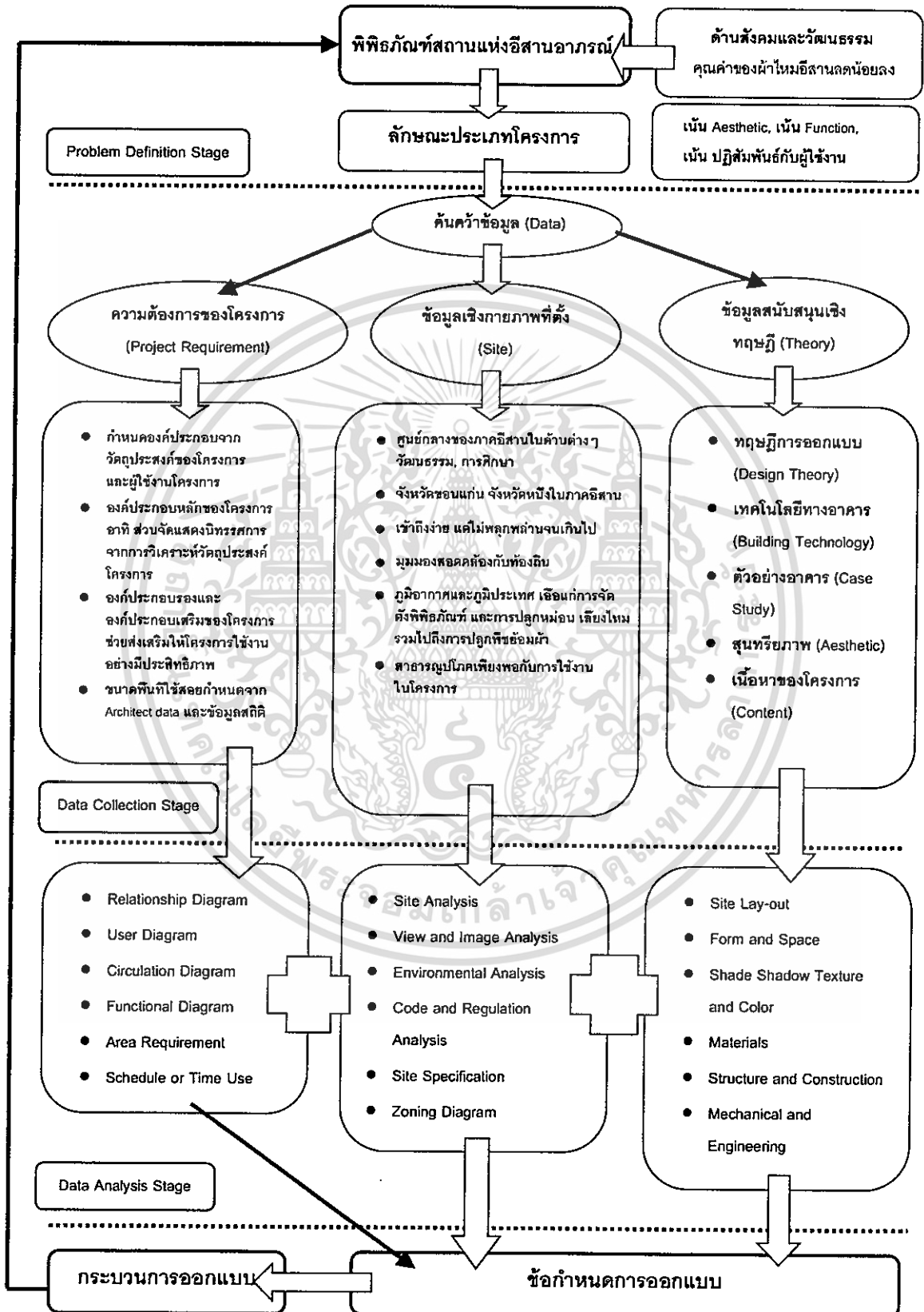
1.5.6 กำหนดตำแหน่งที่ตั้งโครงการ วิเคราะห์พื้นที่ให้สอดคล้องกับโครงการ

- กำหนดเกณฑ์การเลือกที่ตั้งโครงการ ศึกษาสภาพความเหมาะสมของพื้นที่ สภาพภูมิประเทศ จากแผนที่ ภาพถ่ายทางอากาศและการสำรวจพื้นที่
- ศึกษาพระราชบัญญัติและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับโครงการ โดยการหาข้อมูลจากเอกสาร
- สำรวจแหล่งสาธารณูปโภคในโครงการและเก็บข้อมูลเพื่อการจัดผังโครงการ
- วิเคราะห์องค์ประกอบของโครงการเพื่อการจัดผังลงในพื้นที่ รวมถึงทางเข้า-ออกและการสัญจรภายในให้เหมาะสมจากข้อมูลข้างต้น

1.5.7 ศึกษางานระบบต่างๆ ที่เกี่ยวข้องและเหมาะกับโครงการ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

1.5.8 ระเบียบวิธีในการศึกษา

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บทที่ 2

ข้อมูลพื้นฐานโครงการ

2.1 ความเป็นมาของผ้าไหมอีสาน

“ราชินีแห่งสิ่งทอ” (Queen of Textile) คือสมญานามของ “ผ้าไหมไทย”¹ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษแสดงออกถึงประเพณีและศิลปวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ตามพื้นที่หรือตามท้องถิ่นนั้นๆ เป็นผืนผ้าที่นำมาใช้เป็นเครื่องนุ่งห่ม ป้องกันความร้อน ความหนาว ป้องกันอันตรายจากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้กับมนุษย์ นอกจากนี้ยังใช้ประดับตามร่างกายให้มีความสวยงามอีกด้วย การทอผ้าเป็นวัฒนธรรมที่มีประวัติศาสตร์มายาวนาน

แม้ว่าปัจจุบันในทางวิชาการยังไม่อาจระบุได้อย่างชัดเจนถึงจุดกำเนิดของผ้าไหม แต่คนทั่วโลกต่างยอมรับว่า ประเทศจีนคือประเทศแรกที่ผลิตผ้าไหมและส่งออกผ้าไหมมาตั้งแต่ในอดีต ประวัติศาสตร์ผ้าไหมโลกจึงเริ่มต้นจากประเทศจีน จากการสืบค้นพบว่ามีตำนานการค้นพบผ้าไหมถึง 3 ตำนาน² แต่มีตำนานเดียวที่กล่าวถึงกันเยอะมากที่สุดคือ ตำนานของพระนางซีหลิงสี ชาวบ้านในประเทศจีนเล่าขานกันว่า เมื่อประมาณ 4700 ปีที่ผ่านมาพระนางซีหลิงสี พระมเหสีของจักรพรรดิชว่นหยวน ได้พบรังไหมโดยบังเอิญ ขณะที่พระนางซีหลิงสีประทับในพระราชอุทยาน พระนางทรงเห็นรังไหมอยู่บนต้นหม่อน ลักษณะรังไหมเป็นรังสีขาวนวล พระนางจึงรับสั่งให้นางกำนัลเก็บรังไหมมาถวาย แต่ทว่านางกำนัลกลับทำรังไหมตกลงในถ้วยน้ำร้อนโดยบังเอิญ และเมื่อนางกำนัล สามารถดึงเอารังไหมขึ้นมาจากรังไหมที่ร้อนได้ ปรากฏว่ารังไหมได้แตกสลายออกเป็นเส้นใยไหม โดยเส้นใยไหมที่ปรากฏมีความสวยงามและเป็นสีขาวนวลและเป็นมันเงา รวมทั้งเส้นใยไหมมีความอ่อนนุ่มมาก พระนางซีหลิงสีจึงรับสั่งให้นำเส้นไหมไปทอ เมื่อนางกำนัลนำเส้นไหมไปเป็นผืนผ้าแล้ว พระนางซีหลิงสีก็ได้ทอดพระเนตรผ้าไหมอีกครั้ง พระนางจึงพบว่าผ้าไหมที่ทอได้มีความสวยงามและมีเหลือบมันวาวระยิบระยับ พระนางจึงบังเกิดความพึงพอใจอย่างมากและรับสั่งแก่นางกำนัลว่า

¹ ผ้าไหมไทย สืบค้นเมื่อ 13 สิงหาคม 2560 จาก (<https://th.wikipedia.org>)

² ประวัติผ้าไหมโลก สืบค้นเมื่อ 13 สิงหาคม 2560 จาก (<http://www.silkthailand.com>)

พระนางจะนำผ้าไหมผืนนี้ถวายแก่องค์พระจักรพรรดิชวชนยวน ซึ่งปรากฏผลว่าองค์พระจักรพรรดิทรงโปรดปรานผ้าไหมผืนดังกล่าวมาก พระจักรพรรดิชวชนยวนจึงโปรดให้มีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมในพระราชวัง ต่อมาการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมจึงถูกนำออกเผยแพร่ต่อราษฎรทั่วไป ราษฎรจึงขนานนามพระนางซึ่งหญิงสาว “พระนางแห่งไหม” พร้อมทั้งราษฎรชาวจีนก็จัดพิธีการเช่นไหว้เป็นประจำทุกปี³

ส่วนเส้นไหมและใยไหมในประเทศไทย สันนิษฐานว่าการปลูกหม่อน เลี้ยงไหมและการทอผ้าไหมน่าจะได้รับการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากชาวจีน โดยพบหลักฐานจากโบราณคดีที่ขุดพบโครงกระดูกของมนุษย์ ที่มีเศษผ้าติดอยู่กับกำไลสำริด โดยขุดพบที่บ้านเชียงและบ้านคำนาดี อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี ซึ่งสันนิษฐานว่า การปลูกหม่อนเลี้ยงไหมในประเทศไทยมีมานานกว่า 2,400 – 2,800 ปี จากแหล่งการค้นพบหลักฐานแสดงให้เห็นว่าชนพื้นเมืองในกลุ่มนี้ได้ใช้ผ้าไหมในท้องถิ่น และผ้าไหมนับเป็นของพื้นเมืองของชนกลุ่มนี้มาช้านานแล้ว ด้วยเหตุนี้จึงสรุปได้ว่า ชาชาวไทย โดยเฉพาะในภาคอีสานได้รู้จักการทอผ้าและการใช้ไหมเพื่อสร้างเครื่องนุ่งห่มมาช้านานแล้ว โดยแหล่งผ้าไหมสำคัญอยู่ที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และขยายไปยังภาคเหนือและภาคอื่นๆ และมีความเป็นไปได้ว่า เมื่อคนไทยอพยพมาจากตอนใต้ของจีน ชาวยุโรปอาจนำความรู้เกี่ยวกับการทอผ้าไหมมาด้วย รวมทั้งชาวไทยอาจเรียนรู้การทอผ้าไหมจากคนพื้นเมืองที่อาศัยอยู่ก่อนแล้วในดินแดนภาคพื้นเอเชียอาคเนย์แต่การเลี้ยงไหมและการทอผ้าไหมสมัยโบราณคงไม่ได้ทำเป็นลำเป็นสันจนถึงขั้นผลิตเพื่อส่งออกนอกจากนี้การผลิตผ้าไหมก็ทำเพียงในครัวเรือนเพื่อการใช้ประโยชน์ของตนเท่านั้น ไหมที่เลี้ยงนั้นเป็นไหมพันธุ์พื้นเมือง พักตัวตามธรรมชาติและสามารถพักตัวปีละหลายครั้ง ลักษณะของรังไหมรูปร่างเรียวยาวเล็ก สีเหลือง ซึ่งแตกต่างจากไหมของจีนที่มีการพักตัวปีละ 2 ครั้ง รังสีขาว ยกเว้นทางตอนใต้ของจีนที่พบไหมเหมือนกับไหมไทย ลาว เวียดนามและเขมร⁴

ภาคอีสานหรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประกอบด้วยกลุ่มชนชาติพันธุ์ต่างๆ มากกว่า 20 ชาติพันธุ์ ส่วนมากเป็นกลุ่มชนชาวไทยเชื้อสายไท-ลาว หรือชนเผ่าไท-ลาว ที่คนไทยภาคอื่นมักเรียกว่า ลาว เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ใหญ่สุดของภาคอีสาน ภาคอีสานมีพื้นที่ประมาณหนึ่งในสามของพื้นที่ประเทศไทยทั้งหมด กลุ่มไท-ลาวเหล่านี้กระจายอยู่ทั่วไปแทบทุกจังหวัด

³ ประวัติความเป็นมาผ้าไหมไทย.สืบค้นเมื่อ 13 สิงหาคม 2560 จาก (<http://thaiphamai.blogspot.com/>)

⁴ สวัสดิตรี สุวรรณสถิต, สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่มที่ 21 ศิลปะการทอผ้าพื้นเมืองไทยในปัจจุบัน (กรุงเทพฯ : สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม, 2550)

และสามารถแบ่งออกเป็นกลุ่มๆ ได้ดังนี้ กลุ่มชนที่อยู่ในเขตจังหวัดเลย นครราชสีมา และชัยภูมิ มีความใกล้ชิดกับหลวงพระบาง กลุ่มชนในเขตจังหวัดหนองคาย อุดรธานี ขอนแก่น มีความใกล้ชิดกับเวียงจันทน์ กลุ่มชนในเขตจังหวัดนครพนม สกลนคร และกาฬสินธุ์ เป็นกลุ่มผู้ไทหรือภูไท กลุ่มชนที่อยู่ในเขตจังหวัดอุบลราชธานี ยโสธร ร้อยเอ็ด มุกดาหาร และมหาสารคาม ไน้มเชียงใหม่ จำปาสัก กลุ่มชนในบริเวณภาคอีสานมีได้มีเฉพาะคนไท-ลาวเท่านั้น ยังมีกลุ่มชนเผ่าอื่นๆ อีกเช่น ช่า กระไล้ กะเลิง ส่วย และเขมร โดยเฉพาะเขมรและส่วยซึ่งกระจายกันอยู่ในบริเวณจังหวัดศรีสะเกษ สุรินทร์ และบุรีรัมย์⁵

การตั้งถิ่นฐานในบริเวณภาคอีสานของกลุ่มชนเผ่าไทเชื้อสายต่างๆ โดยเฉพาะกลุ่มไท-ลาว เป็นกลุ่มชนที่มีการผลิตผ้าพื้นบ้านของอีสานแพร่หลายที่สุด แต่ยังแยกเป็นกลุ่มย่อยตามวัฒนธรรมได้อีกหลายกลุ่ม เช่น ลาวขาว ลาวพวน ลาวโซ่ง ลาวคั้ง กลุ่มชนเหล่านี้มีวัฒนธรรมคล้ายคลึงกัน แต่วัฒนธรรมการทอผ้าและการใช้ผ้าอาจแตกต่างกันบ้าง กลุ่มชนเหล่านี้มีชาติพันธุ์เดียวกันและมีถิ่นกำเนิดในบริเวณลุ่มแม่น้ำโขง ตั้งแต่เขตเมืองสิงห์ทางตอนใต้ของแคว้นสิบสองปันนาในสาธารณรัฐประชาชนจีน ลงมาจนถึงแคว้นสิบสองจุไทหรือเดียนเบียนฟูในประเทศเวียดนาม ครอบคลุมลงมาถึงบริเวณแคว้นตรันนิงห์ของญวน ชนกลุ่มนี้ได้รวมก่อสร้างเมืองขึ้นในท้องถิ่นต่างๆ มาช้านานแล้ว เมื่อพิจารณาสภาพภูมิศาสตร์ในทำนองที่มีความสัมพันธ์กับตำนานแล้วจะเห็นว่าแหล่งกำเนิดของคนที่ต่อมากลายเป็นคนไท ลาว ญวน และส่อนั้นมาจากบริเวณกลุ่มแม่น้ำดำ แคว้นสิบสองจุไท แล้วกระจายไปยังลุ่มน้ำต่างๆ กลุ่มหนึ่งมาทางลุ่มแม่น้ำโขงทางด้านตะวันตกและทางด้านใต้คือพวกไท-ลาว และได้สร้างอาณาจักรล้านช้างขึ้นที่หลวงพระบาง มีกษัตริย์ปกครองสืบต่อกันเรื่อยมาจนถึงสมัยพระเจ้าฟ้ารุ่ง ซึ่งร่วมสมัยกับสมเด็จพระมหาธรรมราชาที่ 1 แห่งกรุงสุโขทัย พระเจ้าฟ้ารุ่งได้ขยายอาณาเขตออกไปอย่างกว้างขวาง ติได้เมืองเวียงจันทน์ เวียงคำ เมืองโคตรบอง และบางส่วนของลุ่มแม่น้ำชีในภาคอีสาน ต่อมาพระเจ้าฟ้ารุ่งถูกปลดออกจากราชสมบัติและหนีไปอาศัยอยู่ที่เมืองน่าน โอรสชื่อทำฮุ่นเรือนได้ครองราชย์แทนทรงพระนามว่า พรเจ้าสามแสนไท ต่อมาเป็นกษัตริย์ที่สำคัญองค์หนึ่ง พงศาวดารล้านช้างระบุว่าพระองค์ทรงมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับกรุงศรีอยุธยาและเชียงใหม่⁶

⁵ ผ้าไทยภาคอีสาน. สืบค้นเมื่อ 13 สิงหาคม 2560 จาก(<https://thaiunique.wordpress.com/ผ้าไทย/ผ้าไทย-๔-ภาค/ผ้าไทยอีสาน>)

⁶ อ่างแล้ว

สมัยพระเจ้าสามแสนไทตรงกับรัชกาลสมเด็จพระเจ้าบรมราชาธิราชที่ 1 (ขุนหลวงพระจ้าว พ.ศ. 1913 – 1931) รัชกาลของพระเจ้าสามแสนไทเป็นช่วงเวลาที่ลาวเข้ามาตั้งถิ่นฐานบริเวณภาคอีสาน มีทั้งที่ตั้งบ้านเมืองขึ้นใหม่และพวกที่อยู่ปะปนกับชาวพื้นเมืองเดิม

อาณาจักรล้านช้างมีกษัตริย์วสืบต่อมาทั้งที่สร้างความเจริญให้บ้านเมืองและบางครั้งก็ทำให้บ้านเมืองเดือดร้อนเกิดความแตกแยกออกเป็นกลุ่มเป็นแคว้น จนถึงสมัยกรุงธนบุรี ลาวได้แตกแยกออกเป็นแคว้นต่างๆ 3 แคว้น คือ หลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปาสัก ต่างฝ่ายต่างแสวงหาความช่วยเหลือจากภายนอก เช่น สยาม ญวน ทำให้ลาวอ่อนแอ จนในที่สุดทั้งสามแคว้นก็ตกเป็นเมืองขึ้นของสยามทั้งหมด⁷

ต่อมาในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ตรงกับรัชกาลเจ้าอนุวงศ์ของลาวเกิดความขัดแย้งแตกแยกกัน ทำให้ลาวบางกลุ่มหนีเข้ามาลี้ภัยในบริเวณภาคอีสานสยามให้การสนับสนุนเพราะถือว่าลาวเป็นประเทศราช จึงส่งเสริมให้มีการตั้งชุมชนเป็นหมู่บ้านเป็นเมืองขึ้นเพื่อขยายประเทศ อันมีผลต่อการเก็บส่วยและเกณฑ์คนเข้ามารับราชการและใช้แรงงาน เป็นเหตุให้เกิดเมืองต่าง ๆ ขึ้นในภาคอีสาน แต่ภายหลังชาวลาวที่เข้ามาอยู่ในภาคอีสานเกิดความขัดแย้งกับเจ้าอนุวงศ์จนเป็นสงครามลูกหลานถึงกรุงเทพฯ เกิดเป็นสงครามระหว่างสยามกับลาว สุดท้ายลาวฝ่ายเจ้าอนุวงศ์พ่ายแพ้ เจ้าอนุวงศ์และครอบครัวถูกจับเป็นเชลยมายังกรุงเทพฯ สงครามครั้งนั้นส่งผลให้ประชาชนหลายเผ่าพันธุ์ต้องโยกย้ายที่อยู่อาศัย บางกลุ่มโยกย้ายไปอยู่ในเขตญวน บางกลุ่มโยกย้ายเข้ามาในเขตไทย และบางพวกถูกกวาดต้อนเข้ามาอยู่ในบริเวณภาคกลาง เช่น บริเวณจังหวัดชลบุรี เพชรบุรี กำแพงเพชร ปราจีนบุรี ฉะเชิงเทรา และนครนายก จากเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์แสดงให้เห็นว่า ชาวลาวได้เข้าสู่ดินแดนไทย 2 ลักษณะ คือ พวกแรกอพยพเข้ามาลี้ภัยตั้งบ้านเมือง ส่วนใหญ่กระจายอยู่ในบริเวณภาคอีสาน กลุ่มที่สองถูกกวาดต้อนเข้ามาระหว่างสงคราม ส่วนมากจะถูกนำมาภาคกลาง แล้วกระจายกันไปตั้งถิ่นฐานในหลายจังหวัดของภาคกลาง⁸

รัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ทรงจัดการปกครองหัวเมืองภาคตะวันออกเป็นหัวเมืองประเทศราช 3 เมือง คือ เวียงจันทน์ นครพนม นครจำปาสัก ให้เมืองนครราชสีมาปกครองเมืองเขมรป่าดง และเมืองที่ไม่ขึ้นกับประเทศราชทั้งสาม

⁷ อ่างแล้ว

⁸ อ่างแล้ว

โดยอนุโลมให้หัวเมืองประเทศราชปกครองกันเองตามธรรมเนียมราชการเดิม ไม่เข้าไปทำกิจกรรมภายใน เพียงให้ส่งเครื่องราชบรรณาการตามที่กำหนดเท่านั้น ลักษณะเช่นนี้ปฏิบัติกันมาจนถึงรัชกาลที่ 3 ชุมชนลาวที่เข้ามาตั้งบ้านเมืองอยู่ในภาคอีสานนั้นยังคงรับวัฒนธรรมจากล้านช้างเรื่อยมา เพราะสภาพทางภูมิศาสตร์ เอื้ออำนวยให้ติดต่อใกล้ชิดกันได้สะดวกมากกว่า เนื่องจากมีเพียงแม่น้ำโขงกั้นเท่านั้น ประกอบกับอำนาจทางการเมืองของกรุงศรีอยุธยาตอนปลายและต้นรัตนโกสินทร์ยังไม่ถึงดินแดนภาคอีสาน จึงทำให้ผู้คนแถบล้านช้างที่เข้ามาอยู่ทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงในภาคอีสานของสยามในสมัยนั้น ไม่ค่อยมีความรู้สึกผูกพันกับราชสำนักมากนักจนราชสำนักกรุงเทพฯ ต้องจัดส่งข้าหลวงใหญ่ไปปกครองโดยตรงที่เมืองอุบลราชธานีในปี พ.ศ. 2436 เพราะราษฎรในแถบนั้นไม่ยอมเสียส่วยให้กับทางราชการ โดยอ้างว่าไม่ใช่คนไทย ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการมีอำนาจปกครองเหนือดินแดนอีสานในระยะนั้นมุ่งผลทางการเมืองและเศรษฐกิจเป็นสำคัญ ไม่สนใจเรื่องการผลิตฝ้ายและไหมซึ่งเป็นวัตถุุดิบในการทอผ้าทำเครื่องนุ่งห่มและเครื่องใช้ต่างๆ เลย แม้แต่น้อย ทั้งๆ ที่การผลิตฝ้ายและไหมในภาคอีสานรับวัฒนธรรมจากล้านช้างซึ่งทำให้กันเอง ส่วนราชสำนักสั่งซื้อผ้าจากต่างประเทศมาใช้⁹

จนกระทั่งมาถึงสมัยรัชกาลที่ 5 พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมกันทั่วไป โดยเฉพาะภาคอีสานมีการเลี้ยงไหมมากที่สุด แต่เส้นไหมที่เลี้ยงได้นั้น มีคุณสมบัติหรือคุณภาพที่ยังไม่ดีพอ นั่นคือเส้นไหมหยาบ ไม่ละเอียด จะนำมาทอเป็นผืนผ้าอย่างดีไม่ได้ ต้องสั่งซื้อเส้นไหมและผ้าไหมชนิดต่างๆ จากต่างประเทศเข้ามาเป็นจำนวนมาก พระองค์จึงทรงมีพระราชดำริส่งเสริมการเลี้ยงไหมเพื่อให้พอต่อการบริโภคภายในประเทศ ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2444 กระทรวงเกษตรธิการซึ่งมีเจ้าพระยาเทเวศวงษ์วิวัฒน์ เป็นเสนาบดี ได้จ้างผู้เชี่ยวชาญการปลูกหม่อนและเลี้ยงไหม ชาวญี่ปุ่น ซึ่งมีศาสตราจารย์โทยะมะ (Kametarō Toyama) เป็นหัวหน้าคณะเข้ามาทำการสำรวจพื้นที่ที่จะปรับปรุงเพื่อทำการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม และเมื่อปีพ.ศ. 2445 ได้มีคณะผู้เชี่ยวชาญหม่อนไหม การสาวไหม การเลี้ยงไหม ชาวญี่ปุ่นเข้ามาฝึกหัดใช้เครื่องสาวไหม รัชกาลที่ 5 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้ข้าหลวงในสมเด็จพะพันปีหลวงฝึกหัดใช้เครื่องสาวไหมของญี่ปุ่น ชนิดหมุนด้วยมือและใช้เท้าเหยียบ¹⁰

⁹ อ้างแล้ว

¹⁰ ประวัติกรมหม่อนไหม สืบค้นเมื่อ 17 สิงหาคม 2560 จาก (<http://qsds.go.th>)

และในปีเดียวกันนั้น รัชกาลที่ 5 ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งกรมช่างไหมขึ้น โดยมีพระเจ้าลูกยาเธอพระองค์เจ้าเพ็ญพัฒนพงษ์เป็นอธิบดี ที่ว่าการตั้งอยู่ทุ่งศาลาแดง มีหน้าที่จัดการบำรุงพันธุ์ไหม และมีหน้าที่แนะนำให้ราษฎรทำสวนหม่อนและเลี้ยงไหมด้วยวิธีการแบบใหม่ ผักกาดสวนไหมใหม่โดยวิธีใช้เครื่องสาวไหมของญี่ปุ่นที่หมุนด้วยมือ เหยียบด้วยเท้า และยังฝึกให้รู้จักการทอผ้าชนิดต่างๆอีกด้วย และตั้งสาขาของช่างไหมที่มณฑลนครราชสีมาและเปิดโรงเรียนช่างไหมที่ตำบลทุ่งศาลาแดง ต่อมาตั้งสาขากรมช่างไหมขึ้นอีกแห่งที่บุรีรัมย์และมีการทดลองส่งเจ้าพนักงานชาวญี่ปุ่นออกไปสอนการทำสวนหม่อน การเลี้ยงไหม และการสาวไหมตามวิธีสมัยใหม่ให้แก่ราษฎรในอำเภอพุทไธสง และเป็นทีพอใจจึงได้สอนเพิ่มอีก 3 อำเภอ คือ อำเภอรัตนบุรี อำเภอสุวรรณภูมิ และอำเภอพยัคฆภูมิพิสัยต่อมาโครงการได้ยกเลิกเมื่อปีพ.ศ.2455 โดยรัฐบาลให้เหตุผลว่า สิ้นเปลืองเงินกับโครงการแต่ผลที่ได้กลับไม่คุ้มค่า แต่ราษฎรก็ยังคงเลี้ยงไหมกันเป็นประจำต่อเนื่องกันมา¹¹

พ.ศ.2479 การเลี้ยงไหมได้ฟื้นฟูก่อครั้ง เมื่อรัฐบาลได้ให้ความสนใจมาพิจารณาโดยการจัดตั้งโรงงานสาวไหมขึ้นที่จังหวัดนครราชสีมา ได้ซื้อเครื่องจักรจากประเทศอิตาลีขนาดใหญ่ 48 อ่าง แต่ละอ่างสาวเส้นไหมได้อ่างละ 600 กรัม ต่อ 10 ชั่วโมง ทำให้ราษฎรสนใจการเลี้ยงไหมมากขึ้นอีกครั้ง จากนั้นกรมเกษตรและกรมประมงได้จัดให้มีการส่งเสริมการเลี้ยงไหมขึ้นอีก 5 แห่ง เมื่อปีพ.ศ.2484 ที่ปากช่อง พุทไธสง หนองคาย ชนบท และร้อยเอ็ด สังกัดกองพืชพันธุ์ โดยมีหม่อมเจ้าสิริกษณาการเกษมสันต์เป็นหัวหน้ากอง และได้ยกฐานะเป็นสถานีส่งเสริมการเลี้ยงไหม สังกัดแผนกส่งเสริมการเลี้ยงไหม และเผยแพร่เมื่อปีพ.ศ.2494 ต่อมาได้ยกเลิกสถานีปากช่องและย้ายแก้วไปสร้างใหม่ที่จังหวัดอุบลราชธานี กรมส่งเสริมได้โอนแผนกการส่งเสริมการเลี้ยงไหมมาอยู่กับการค้นคว้าและทดลอง โดยให้มีหน้าที่ศึกษาวิจัยการปรับปรุงพันธุ์หม่อนไหมเป็นสถาบันวิจัยหม่อนไหม กรมวิชาการเกษตรและยังมีหน้าที่ดำเนินการส่งเสริมการผลิตปลูกหม่อนเลี้ยงไหมและการตลาดหม่อนไหมไทยเมื่อปี พ.ศ.2511 จนถึงปัจจุบัน จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่ารัฐบาลได้ส่งเสริมการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม การสาวไหมมากขึ้นหลังจากกองช่างไหมยุบ ทำให้การทำไหมในภาคอีสานถูกทอดทิ้งเป็นเวลาถึง 57 ปี จนกระทั่งปีพ.ศ.2512 รัฐบาลจึงเริ่มจัดตั้งศูนย์วิจัยหม่อนไหมที่จังหวัดนครราชสีมาอีกครั้ง และกำหนดให้โครงการหม่อนไหม การเลี้ยงไหมเป็นโครงการสำคัญในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 3 ¹²

¹¹ อ้างแล้ว

¹² อ้างแล้ว

โดยรัฐบาลได้เร่งการผลิตผ้าไหมซึ่งได้รับความร่วมมืออย่างเข้มแข็งจากรัฐบาลญี่ปุ่นเพราะรัฐบาลมองเห็นว่าเส้นไหมมีทางจะส่งออกได้มากขึ้นและเมื่อสิ้นสุดแผนพัฒนาฉบับที่ 3 ในปีพ.ศ.2519

นอกจากที่รัฐบาลจะเล็งเห็นถึงคุณค่าและความสำคัญของผ้าไหมอีสานแล้วนั้น ในปีพ.ศ. 2489 จิม ทอมป์สัน (นักลงทุนชาวอเมริกา) ปลดประจำการจากกองทัพแต่เขายังคงใช้ชีวิตอยู่ในเมืองไทย สมัยนั้นเขาได้เดินทางไปหลายที่ในภาคอีสาน และมีความสนใจอย่างยิ่งในอุตสาหกรรม การเลี้ยงไหมในครัวเรือน ซึ่งในเวลานั้นการทอผ้าไหมชบเขาไปมาก เนื่องจากเป็นภาวะหลัง สงคราม ขณะเดียวกันการทอผ้าด้วยเครื่องจักรอุตสาหกรรมที่มีต้นทุนถูกกว่าและผลิตได้มากกว่า เริ่มเป็นที่นิยมกันทั่วไป ในเวลานั้นมีช่างทอผ้าเพียงไม่กี่รายเท่านั้นที่ยังคงปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ย้อม ด้าย ทอผ้าได้ที่บ้าน เมื่อจิม ทอมป์สันได้เห็นคุณภาพของผ้าไหมทอมือเหล่านี้ก็รู้สึกตื่นเต้นและ สนใจเป็นอย่างมาก ด้วยเป็นผ้าที่มีความแตกต่างจากผ้าไหมที่ผลิตจากเครื่องจักร ซึ่งแม้ว่ามีความ เรียบ สม่่าเสมอกว่า แต่ก็ขาดเอกลักษณ์ของงานฝีมือ เขาจึงวางแผนที่จะฟื้นฟูกิจการทอผ้าไหม ของไทย (ซึ่งเคยมีแผนพัฒนาอย่างจริงจังเป็นครั้งแรกในสมัยรัชกาลที่ 5 มาก่อนแล้ว) และเชื่อว่า หากมีการจัดการอย่างเหมาะสม ผ้าไหมไทยจะเป็นที่นิยมกว้างขวางขึ้นอย่างแน่นอน เมื่อกลับมา กรุงเทพฯ เขาก็พยายามสืบหาอุตสาหกรรมไหมไทย และรวบรวมตัวอย่างผ้าไหมไทยเท่าที่จะหาได้ ทั้งยังได้ปรึกษามิตรสหาย และเปรียบเทียบกับตัวอย่างในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระ นคร ระหว่างนี้เอง ทำให้เขาได้ทราบถึงขั้นตอนการทำงานอันประณีตของช่างทอผ้าชาวไทย และ ส่งเสริมสนับสนุน ทำให้การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม และการทอผ้าไหมของไทยพัฒนามาเป็นแบบ อุตสาหกรรมและธุรกิจมากขึ้น โดยการส่งจำหน่ายที่ประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศอื่นๆจนเป็นที่ รู้จักกันทั่วโลก¹³

ประการสำคัญที่สุดที่พัฒนาการด้านผ้าไหมไทยได้เกิดขึ้นในปี พ.ศ.2535 เมื่อสมเด็จพระ นางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถทรงสนพระราชหฤทัยในผ้าทอพื้นเมืองเกือบทุกประเภท นับตั้งแต่ ชาวบ้านหลายพื้นที่ได้ทูลเกล้าถวายผ้าไหมและผ้าพื้นเมืองของตนแก่พระองค์ นับแต่นั้นเป็นต้น มาสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถได้สนพระราชหฤทัยในผ้าพื้นเมือง และพระองค์ ประสงค์ช่วยเหลือเหล่าราษฎรผู้ยากไร้ให้มีรายได้ ด้วยพระองค์ทรงไว้ด้วยความเมตตาต่อราษฎร สืบเนื่องเป็นเวลากว่า 20 ปี

¹³ ชีวิตและตำนาน จิม ทอมป์สัน. สืบค้นเมื่อ 17 สิงหาคม 2560 จาก

(<http://www.jimthompsonhouse.com/thai/life/index.asp>)

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถจึงทรงตั้งมูลนิธิศิลปาชีพในพระบรมราชินูปถัมภ์ขึ้น ณ จังหวัดอยุธยาด้วยพระประสงค์สำคัญคือ การส่งเสริมการทอผ้าของชาวบ้านในชนบท พร้อมกับสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถยังเป็นผู้ดำเนินการใช้ผ้าพื้นเมืองของชาวบ้านในชีวิตประจำวันและงานพระราชพิธีต่างๆ รวมทั้งพระองค์ยังทรงนำผลงานผ้าทอไทยไปเผยแพร่ในต่างประเทศ และพระองค์ยังทรงรวบรวมลายผ้า ซึ่งชาวบ้านได้สืบทอดต่อกันมาแต่ครั้งโบราณเพื่อเก็บรวบรวมลายผ้าเหล่านี้ไว้เป็นตัวอย่างและเพื่อการอนุรักษ์ รวมทั้งเพื่อการศึกษาสืบทอดต่อไป ด้วยเหตุนี้ในเดือนมกราคม พ.ศ.2535 องค์การยูเนสโกแห่งสหประชาชาติจึงได้ทูลเกล้าฯ ถวายเหรียญทองโบริพุทโทและประกาศพระเกียรติคุณของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในฐานะที่พระองค์ทรงเป็นผู้ดำเนินการส่งเสริมศิลปหัตถกรรมการทอผ้าเมืองไทย และพระองค์ทรงเป็นตัวอย่างที่ดีของโลก¹⁴

¹⁴ มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ สืบค้นเมื่อ 17 สิงหาคม 2560 จาก (<http://silapachEEP.ohm.go.th>)

2.2 กระบวนการผลิตผ้าไหมอีสาน

ผ้าไหมไทยเป็นสิ่งของไทยที่มีความงดงามและมีเสน่ห์ต่อผู้ที่พบเห็น กว่าที่จะเป็นผ้าไหมที่สวยงามและมีเอกลักษณ์นั้น ต้องผ่านขั้นตอนและกระบวนการต่างๆ ผนวกกับภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่มีอย่างยาวนาน

2.2.1 ขั้นตอนการปลูกหม่อน เลี้ยงไหมและการสาวไหม

เส้นไหมไทยเป็นวัตถุดิบที่เป็นเอกลักษณ์ และถือเป็นวัตถุดิบที่สำคัญในการทอผ้าไหมไทย ซึ่งสร้างความแตกต่างจากผ้าไหมทั่วโลก เส้นไหมไทยได้จากการนำรังไหมพันธุ์ไทยมาสาวด้วยวงสาวไหมพื้นบ้าน โดยการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น การปลูกหม่อน เลี้ยงไหม สาวไหม ถือเป็นอาชีพที่เป็นประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของเกษตรกรในภาคอีสาน จุดเริ่มต้นของความเป็นผ้าไทย คือ เป็นการร่วมประสานกันระหว่างพืชและสัตว์ นั่นคือ ต้นหม่อนกับตัวหนอนไหม

ต้นหม่อน เป็นพืชยืนต้นชนิดหนึ่งที่มีรูปร่างเป็นไม้ทรงพุ่ม เป็นพืชยืนต้น ใบหม่อนเป็นอาหารที่ดีที่สุดของหนอนไหม คุณภาพของใบหม่อนมีความสัมพันธ์โดยตรงต่อคุณภาพและปริมาณของผลผลิตเส้นไหม รวมทั้งกระบวนการบริหารจัดการแปลงหม่อนเพื่อการใช้ประโยชน์สูงสุดด้วย

2.2.1.1 การปลูกหม่อน

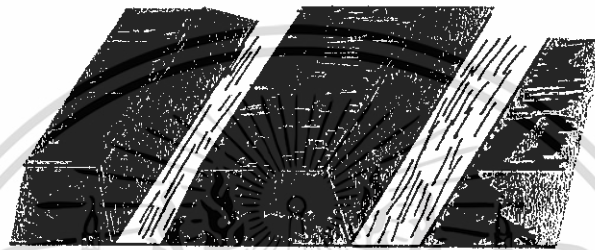
1.) การเตรียมพื้นที่การปลูกหม่อน หม่อนสามารถปลูกได้ในสภาพภูมิอากาศทุกภาคของประเทศไทย แต่ควรเป็นพื้นที่ที่มีดินร่วนซุย หน้าดินลึก มีการระบายน้ำดี แปลงหม่อนไม่ควรห่างจากโรงเลี้ยงไหมมากเกินไป ทั้งนี้เพื่อความสะดวกในการขนส่งใบหม่อนไปเลี้ยงไหม และไม่ควรถูกหม่อนใกล้โรงงานอุตสาหกรรม ไร่ยาสูบ หรือแปลงพืชที่มีการใช้สารเคมีบ่อยครั้ง เพราะอาจจะเป็นอันตรายต่อตัวหนอนไหม ต้องมีการตรวจสอบสภาพความเหมาะสมของดินในพื้นที่ที่จะปลูกหม่อนก่อนที่จะทำการปลูก ทั้งนี้เพื่อการปรับสภาพดินให้เหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของหม่อนได้อย่างถูกต้อง เช่น ระดับความเป็นกรด-ด่าง ควรอยู่ที่ 6.5-7 หากแตกต่างจากนี้ก็ต้องทำการปรับระดับความเป็นกรด-ด่างก่อนการปลูก ต้องตรวจสอบระดับปริมาณของอินทรีย์วัตถุ ปริมาณของธาตุอาหารทั้งส่วนที่เป็นธาตุหลัก เช่น N P K และธาตุรอง ว่าอยู่ที่ระดับขาดแคลนมากน้อยเพียงใด เพื่อที่จะได้ปรับสภาพดินให้มีความอุดมสมบูรณ์ที่เพียงพอและเหมาะสม ช่วงเวลาที่เหมาะสมต่อการปลูกหม่อน คือ ช่วงฤดูฝน โดยทั่วไปจะปลูกในช่วงเดือนพฤษภาคม เป็นต้นไป และการไถเตรียมดินควรจะทำลึกไม่น้อยกว่า 50 เซนติเมตร และต้องทำการไถอย่างน้อย 2 ครั้ง หลังจากนั้นต้องตากดิน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดลอกเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ไว้ประมาณ 1 อาทิตย์เพื่อให้วัชพืชตาย จากนั้นจึงไถพรวนปรับพื้นที่ให้เรียบอีกครั้ง จึงจะได้แปลงที่มีความเหมาะสมต่อการปลูกหม่อน

2.) การเตรียมการปลูกหม่อน การเตรียมปลูกนิยมทำกัน 2 วิธี คือ

1. การปลูกเป็นหลุม มีขนาดกว้าง x ยาว x ลึก ประมาณ 50 x 50 x 50 เซนติเมตร รองก้นหลุมด้วยอินทรีย์วัตถุ
2. การขุดเป็นร่องปลูกยาวตามแถวปลูก มีขนาดกว้าง x ลึก ประมาณ 50 x 50 เซนติเมตร รองก้นหลุมด้วยอินทรีย์วัตถุ

ภาพที่ 2.1 ภาพจำลองแสดงการเตรียมดินปลูกหม่อน

ที่มา : <https://zzznice2555.wordpress.com/2013/03/04/หน่วยที่-1-เรื่อง-การปลูก/> , 22 กันยายน 2560

3.) วิธีการปลูกหม่อน วิธีการปลูกหม่อนนิยมทำกัน 3 วิธี คือ

1. การปลูกด้วยท่อนพันธุ์ นำท่อนพันธุ์ที่มีอายุไม่น้อยกว่า 8 เดือน ที่ปลอดโรคและแมลง ขนาดท่อนพันธุ์ยาวประมาณ 20 เซนติเมตร หรือบนท่อนพันธุ์มีตา 3-5 ตา การปลูกต้องให้ท่อนพันธุ์ฝังลึกลงในดิน 3 ใน 4 ส่วนของความยาวท่อนพันธุ์หรือให้มีตาอยู่เหนือพื้นดินอย่างน้อย 1 ตา
2. การปลูกด้วยต้นหม่อนล้างราก นำท่อนพันธุ์ที่มีอายุไม่น้อยกว่า 8 เดือน ที่ปลอดโรคและแมลง ไปปักชำในแปลงเพาะชำก่อน หลังจากเพาะชำ 4-6 เดือนแล้ว จึงย้ายปลูกลงในแปลงที่เตรียมไว้
3. การปลูกด้วยต้นหม่อนชำถุง นำท่อนพันธุ์ชำลงในถุงชำพักไว้ประมาณ 3 เดือน จึงขนย้ายปลูกในหลุมที่เตรียมไว้

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

4. ระยะปลูกหม่อนที่เหมาะสม ระยะปลูกหม่อนที่เหมาะสม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพของพื้นที่ และขนาดเครื่องจักรที่ใช้

1. เครื่องพ่นแรงขนาดใหญ่	ระหว่างแถว x ระหว่างต้น คือ 3.00 x 0.75 เมตร
2. เครื่องพ่นแรงขนาดกลาง	ระหว่างแถว x ระหว่างต้น คือ 2.50 x 0.75 เมตร
3. เครื่องพ่นแรงขนาดเล็ก	ระหว่างแถว x ระหว่างต้น คือ 2.00 x 0.75 เมตร
4. แรงงานคนหรือสัตว์	ระหว่างแถว x ระหว่างต้น คือ 1.50 x 0.75 เมตร

2.2.1.2 การเลี้ยงไหม

1.) อุปกรณ์การเลี้ยงไหม

ในการเลี้ยงไหมเกษตรกรจะต้องจัดหาอุปกรณ์ที่จำเป็นต่อการเลี้ยงไหมไว้ให้พร้อมและมีจำนวนที่เหมาะสมกับแผนการเลี้ยงไหม ได้แก่ โต๊ะเลี้ยงหรือกระดิ่งเลี้ยงไหม ตาข่ายถ้ำมูลไหมทั้งวัยอ่อนและวัยแก่ ตะกร้าเก็บใบหม่อน จ่อ มีด เขียง ตะแกรงร่อนยา ขนไก่ ตะเกียบ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีอุปกรณ์ในการฉีดพ่นสารเคมีอบฆ่าเชื้อโรค เช่น เครื่องพ่นสารเคมี หน้ากาก ซึ่งอุปกรณ์ต่างๆเหล่านี้ จะต้องมิใช่เพื่อการเลี้ยงไหมในแต่ละรุ่น สำหรับวัสดุที่จำเป็นต้องใช้ในการเลี้ยงไหมแต่ละรุ่น ได้แก่ น้ำยาฟอร์มาดีน ฟอร์มาดีไฮด์ผง 3% หรือ เพบไซล คลอรีน ปูนขาว สบู่ และกระดาษรองเลี้ยงไหม

2.) พื้นที่เลี้ยงไหม

สำหรับในส่วนของอุปกรณ์และห้องเลี้ยงไหมจะต้องทำความสะอาดโดยการล้างด้วยผงซักฟอก และตากแดดให้แห้ง เพื่อเป็นการฆ่าเชื้อโรค ซึ่งเป็นวิธีการป้องกันกำจัดโรคที่ดีที่สุด และสิ่งสำคัญคือ เกษตรกรจะต้องดูแลอย่าให้จำนวนหนอนไหมในกระดิ่งแน่นแออัดเกินไป มีการขยายพื้นที่เลี้ยงให้เหมาะสมในแต่ละวัย โดยจะแยกพื้นที่เลี้ยงไหมตามวัยของไหม แบ่งเป็น 2 พื้นที่ ได้แก่

1. พื้นที่เลี้ยงไหมวัยอ่อน โดยไหมอ่อนจะใช้พื้นที่ประมาณ 4 ตารางเมตร/กล่อง
2. พื้นที่เลี้ยงไหมวัยแก่ โดยไหมแก่จะใช้พื้นที่ประมาณ 16-20 ตารางเมตร/กล่อง

โดยที่มีอัตรา 40 กระดิ่ง/กล่อง และ 5,000 ตัว/ตารางเมตร

3.) การเก็บไหมสุก

ไหมสุก หมายถึงหนอนไหมวัย 5 ที่กินใบหม่อนเต็มที่แล้วก็จะเริ่มสุก พร้อมทั้งจะพ่นเส้นใย ในวัย 5 ใช้เวลาประมาณ 5-6 วัน ไหมก็จะเริ่มสุก หยุดกินใบหม่อน หากเป็นไหมไทยก็จะสังเกตได้

ง่าย คือลำตัวหนอนไหมจะเปลี่ยนเป็นสีเหลืองเพราะภายในของตัวหนอนไหม ส่วนที่เป็น Silk-gland ก็จะเต็มไปด้วยสารฟีนอยล์ไหม ซึ่งไหมไทยมีสีเหลืองจึงทำให้เห็นได้ชัด แต่หากเป็นไหม ลูกผสมก็จะมีสีขาวโปร่งแสง ในระยะนี้หนอนไหมพร้อมที่จะฟีนอยล์ไหมออกมาห่อหุ้มตัว เรียกว่าไหมทำรัง แล้วหนอนไหมก็จะพัฒนาไปเป็นดักแด้อยู่ภายในรัง สภาพที่เหมาะสม คือ อุณหภูมิ ประมาณ 24 องศาเซลเซียส ความชื้นประมาณ 75%

การเก็บไหมสุกเข้าจ่อ ให้ทำการเก็บไหมสุกโดยการใช้มีอนำไปใส่ลงในจ่อ ซึ่งเป็นอุปกรณ์สำหรับไหมทำรัง ปริมาณหนอนไหมต่อจ่อจะต้องมีความเหมาะสม ไม่นานจนเกินไป เพื่อหลีกเลี่ยงการเกิดรังแฝด ซึ่งเป็นรังไหมชนิดหนึ่งของรังเสีย การเก็บไหมสุกเข้าจ่อจะต้องทำการเก็บให้ทันเวลา คือจะต้องเก็บไหมสุกเข้าจ่อก่อนที่ไหมสุกจะฟีนเส้นไหมทำรัง

4.) การเก็บเกี่ยวรังไหม

ให้หนอนไหมทำรังอยู่ในจ่อประมาณ 5-6 วัน จึงทำการเก็บไหมออกจากจ่อ จากนั้นก็นำรังไหมไปทำการสาวเส้นไหมต่อไป

ภาพที่ 2.2 แสดงลักษณะรังไหมดีและรังไหมเสีย

ที่มา : <https://zzznice2555.wordpress.com/2013/03/04/หน่วยที่-1-เรื่อง-การปลูก/> , 22

กันยายน 2560

2.2.1.3 การสาวไหม

การสาวเส้นไหม หมายถึง กระบวนการดึงเส้นไหมออกจากรังไหม โดยการใช้ความร้อนจากน้ำร้อนในการละลายกาวเพื่อทำให้เปลือกรังอ่อนตัวลง และสามารถดึงเส้นไหมออกมาเป็นลักษณะเส้นด้าย โดยมีเทคนิคการสาวเส้นไหม ดังนี้

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

1.) การเตรียมรังใหม่ ก่อนที่จะทำการสาวไหม ต้องคัดเลือกรังใหม่ที่จะทำการสาวก่อน โดยคัดรังดีออกจากรังเสีย

2.) การต้มรังใหม่ น้ำที่นำมาต้มรังใหม่จะต้องมีการตรวจสอบคุณภาพในเบื้องต้นก่อน ไม่ควรใช้น้ำกระด้าง ระดับความเป็นกรด-ด่าง ควรอยู่ที่ 6.8-8.4 สภาพน้ำเป็นกลางค่อนข้างด่างมากกว่า และน้ำต้องเป็นน้ำที่สะอาด เริ่มการต้มรังใหม่โดยต้มน้ำให้เกือบเดือดประมาณ 90 องศาเซลเซียส จากนั้นนำรังใหม่ที่เตรียมไว้ใส่ลงในหม้อต้มสาว จำนวนรังใหม่ในการต้ม 1 ครั้งคือ 120-130 รัง และในขณะที่สาวให้รักษาระดับความร้อนของน้ำไว้ที่ 60 องศาเซลเซียส

3.) การสาวเส้นไหม แบ่งการสาวออกเป็น 3 ชนิด คือ

3.1 การสาวไหมเปลือกรัง หมายถึง การสาวเส้นจากเปลือกรังชั้นนอก ใช้ไม้ไผ่ลักษณะแบน ขนาดกว้างประมาณ 5 เซนติเมตร ยาวประมาณ 40 เซนติเมตร หรือที่เรียกว่า ไม้คืบ ใช้ไม้คืบคั้นรังใหม่ในหม้อสาวเพื่อหาเงื่อนเส้นไหมดึงขึ้นมาจากรังสาว มีเส้นขนาดใหญ่และหยาบ ซึ่งจะมีประมาณ 15-20 % เรียกว่า เส้นไหมเปลือกรังหรือเส้นไหมหยาบ หรือไหมสาม

3.2 นำรังใหม่ที่ทำการหีบมาแล้วใส่ลงในหม้อสาว ใช้ไม้ไผ่ลักษณะแบน ขนาดกว้างประมาณ 5 เซนติเมตร ยาวประมาณ 40 เซนติเมตร หรือที่เรียกว่า ไม้คืบ ใช้ไม้คืบคั้นรังใหม่ในหม้อสาวเพื่อหาเงื่อนเส้นไหม ดึงขึ้นมาจากรังสาวผ่านไปที่ยางสาว คล้องพันกับลูกกรอก จากนั้นก็พันเกลียวเส้นไหมเพื่อรวมเส้นไหมที่ออกมาจากรังเข้าด้วยกันให้เป็นเส้นเดียว จากนั้นก็ทำการดึงเส้นไหมออกจากรัง ซึ่งอาจจะใช้วิธีดึงสาวลงในกระบุง หรือสาวม้วนเข้าอักหรือแหล่งโดยตรง ในขณะที่สาวต้องสังเกตดูรังใหม่ หากรังใหม่บางส่วนที่สาวเปลือกรังแล้วก็ต้องต้มรังใหม่ลงในหม้อสาวทดแทนอย่างสม่ำเสมอ เพื่อรักษาปริมาณรังใหม่ให้คงที่ตลอดเวลา ซึ่งจะทำให้สามารถควบคุมขนาดของเส้นไหมได้ระดับหนึ่ง เส้นไหมที่ได้มานั้นเรียกว่า ไหมหนึ่งหรือไหมน้อย

3.3 การสาวไหมที่มีการสาวติดต่อกันทั้งเปลือกรังชั้นนอกและเปลือกรังชั้นใน จะต้องมีการต้มรังใหม่ลงในหม้อต้มสาวอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้ได้เส้นไหมที่มีการปะปนกันของเปลือกรังชั้นนอกและชั้นใน ลักษณะเส้นไหมค่อนข้างหยาบและมีขนาดใหญ่กว่าไหมหนึ่ง เรียกว่า ไหมสองหรือไหมรวม หรือไหมเลย

4.) การทำใจไหม การทำใจไหมเป็นขั้นตอนที่ต่อจากการสาวเส้นไหม อุปกรณ์ที่ใช้ในการทำใจไหม เรียกว่า แหล่ง ซึ่งมีขนาดเส้นรอบวงเท่ากับ 135-155 เซนติเมตร นำเส้นไหมที่สาวได้มากรอใส่ในวงรองแหล่ง เพื่อทำเป็นใจไหมที่มีขนาดเส้นรอบวงมาตรฐาน และแต่ละใจไหมควรมี

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

น้ำหนักประมาณ 80-100 กรัม โดยในระหว่างการกรอจะมีแขนที่ติดอยู่กับแหล่ง ทำหน้าที่ในการควบคุมให้เส้นไหมกรอม้วนทับกันเป็นแบบสานตาข่าย หรือที่เรียกว่า โดมอนด์ครอส เพื่อช่วยให้การจัดเรียงเส้นไหมในใจไหมเป็นระเบียบ เมื่อนำมาทำการกรอเข้าหลอดเพื่อใช้ในการทอผ้าจะสามารถทำได้อย่างรวดเร็ว ทั้งนี้จะต้องทำการแบ่งเส้นไหมในแต่ละใจออกเป็น 4-6 ส่วน หรือที่เรียกว่า การทำไฟไหม โดยใช้เส้นด้ายร้อยเพื่อแบ่งเส้นไหมเป็นเปราะๆ ประมาณ 5 เปราะ ในแต่ละตำแหน่ง เพื่อไม่ให้เส้นไหมในใจกระจายออกและพันกัน ด้านที่ผูกไฟต้องมีการเผื่อความกว้างไว้ตำแหน่งละ 8-10 เซนติเมตร ต้องมีการเก็บรักษาเงื่อนหัวท้ายของเส้นไหมไว้ด้วย เพื่อความสะดวกในการนำไปลอกกวาว ย้อมสี และทอผ้า

เส้นไหมที่สาวแล้วนำมาผ่านกระบวนการทำใจไหมมาตรฐาน ก็จะเป็นเส้นไหมมาตรฐานพร้อมใช้ในการแปรรูปต่างๆและทอผ้าชนิดต่างๆได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.2.2 การย้อมผ้าจากต่างธรรมชาติ

เส้นไหมประกอบด้วยโปรตีน 2 ส่วนคือส่วนที่เป็นเส้นใยเรียกว่า ไพบอริน และกาวไหมเรียกว่า เซรีซิน นอกนั้นเป็น ไขมัน น้ำมัน แร่ธาตุต่างๆ และน้ำ เป็นต้น ในการฟอกย้อมสีไหมสิ่งแรกจะต้องฟอกกาวของเส้นไหมเพื่อขจัดกาวและสิ่งสกปรกต่างๆออกก่อนแต่ต้องคำนึงถึงพันธุ์ไหมเนื่องจากเส้นไหมต่างกันจะมีเปอร์เซ็นต์ของกาวที่ไม่เท่ากัน ดังนั้นระยะเวลาในการต้มฟอกกาวจะแตกต่างกันไปด้วย นอกจากนี้ขนาดเข็หรือใจของเส้นไหมที่นำมาฟอกย้อมควรมีขนาดพอเหมาะคือโดยประมาณ 100 กรัม/เข็ หากขนาดใหญ่เกินไปจะทำให้การฟอกกาวออกจากเส้นไหมไม่สม่ำเสมอ โดยเฉพาะเส้นไหมที่อยู่ด้านในของเข็ก็จะมีเปอร์เซ็นต์กาวติดอยู่มากกว่าด้านนอก การกระตุกเส้นไหมเพื่อให้เรียงเส้นก็ทำได้ยาก เส้นไหมจะพันกันเมื่อย้อมสีจะทำให้เส้นไหมทั้งเส้นเข็ติดติดสีไม่สม่ำเสมอ ส่งผลให้ผ้าไหมไม่ได้มาตรฐาน

ขั้นตอนการฟอกย้อม

1. การเตรียมใจไหม
2. การฟอกกาว มี 2 วิธี คือ การลอกกาวไหมด้วยด่างสารเคมี และด่างสารธรรมชาติ
3. การเลือกวัสดุย้อมสี
4. สารช่วยย้อม
5. การย้อมสี มี 2 วิธี คือ ย้อมด้วยสีธรรมชาติ และสีสังเคราะห์หรือสีเคมี

2.2.2.1 เช็ดหรือใจ

หมายถึง เส้นไหมที่ได้จากการทอแบบสานยาวติดต่อกันรวมเป็นวง เพื่อป้องกันไม่ให้เส้นไหมพันกันในระหว่างการลอกทอ ควรเลือกเส้นไหมที่เป็นแบบเดียวกัน ขนาดเส้นและวงเช็ดเท่ากัน ความมัดพลองอย่างน้อย 4 ช่วง และเหลือปลายเส้นด้ายที่มัดไว้ให้ยาวเกินกว่าความกว้างของเช็ดไหม 1 คืบ หรือ 8 เซนติเมตร เพื่อให้เส้นไหมกระจายตัวและไม่พันกัน

2.2.2.2 การฟอกทอหรือการลอกทอของเส้นไหม

เป็นการนำเส้นไหมมาฟอกต้มเพื่อเอาสิ่งสกปรกออก โดยต้องคำนึงถึงเรื่องระยะเวลาในการต้มฟอกทอและขนาดของเช็ดเส้นไหม ถ้ามีขนาดใหญ่ไปจะทำให้การฟอกทอออกจากเส้นไหมไม่สม่ำเสมอ โดยเฉพาะเส้นไหมที่อยู่ด้านในจะมีทอติดอยู่มากกว่าด้านนอก เส้นไหมดิบมีส่วนประกอบของโปรตีน 2 ส่วน คือ เส้นใย และทอไหม มี 2 วิธี คือ ลอกด้วยด่างธรรมชาติ และด่างสารเคมี

1.) การลอกทอด้วยด่างสารเคมี

- สารเคมีที่ใช้ ได้แก่ สบู่ โซดาแอช น้ำยาอเนกประสงค์ (น้ำยาซักล้างที่ไม่มีสีไม่มีกลิ่น)
- การเตรียมน้ำยา ใช้สบู่ 180 กรัม หั่นฝอย ต้มละลายในน้ำ 30-40 ลิตร เติมโซดาแอช 50 กรัม น้ำยาอเนกประสงค์ 1 ช้อนโต๊ะ คนให้เข้ากัน
- วิธีการใช้ ใช้น้ำยาลอกทอ 30 ลิตรต่อไหม 1 กิโลกรัม สำหรับไหมเหลือง ใช้ น้ำยา 40 ลิตร

2.) การลอกทอด้วยด่างธรรมชาติ

เป็นสารนำต่างจากซีเถ้า ที่นิยมใช้ ได้แก่ ซีเถ้าจาก ผักโขมหนาม ไม้สะแก เปลือกฝักนุ่น เหง้ากล้วย ไม้ประดู่บ้าน หรือเป็นซีเถ้ารวมจากเตาไฟ มีวิธีการลอกทอด้วยด่างธรรมชาติ

1. การเตรียมน้ำด่าง อัดซีเถ้าลงในถังพลาสติกที่เจาะรูกันถัง แล้ววางช้อนบนถังอีกใบเพื่อรองเอาน้ำซีเถ้า
2. แช่ไหมดิบในน้ำด่าง (ไม่ต้องตั้งไฟ) ประมาณ 1 ชม.
3. ต้มน้ำให้เดือดเพื่อไล่ก๊าซพิษ จุ่มเส้นไหมจากข้อ 1 ให้ทั่ว ทอจะลอกออกมาสังเกตได้จากเส้นไหมจะกลายเป็นสีครีม (สีมันปู)
4. นำเส้นไหมที่ทอลอกออกแล้ว มาล้างในน้ำอุ่น 1-2 ครั้ง และล้างน้ำสะอาดอีก 3-4 ครั้ง
5. บิดให้พอหมาด กระจุกให้เรียงเส้น ผึ่งตากในที่ร่มให้แห้ง

2.2.2.3 สารช่วยย้อม

ส่วนใหญ่สีที่ย้อมจากวัสดุธรรมชาติมักติดไม่คงทน เนื่องจากสีจากพืชจะละลายน้ำได้ดีจึงละลายออกมาเมื่อซัก และยังถูกทำลายโดยแสง สีผ้าจึงจืดจางได้ง่าย ดังนั้นสารช่วยย้อมจึงมีบทบาทในการย้อม ดังนี้

- ปรับสภาพน้ำสีสกัดจากพืชให้เหมาะกับเส้นใย
- ช่วยรักษาสภาพน้ำสีย้อมให้คงตัวดีขึ้น
- บางชนิดช่วยให้สีกระจายตัวได้ดีในน้ำย้อม
- ทำให้เส้นใยพองตัวมากขึ้น เส้นใยจึงดูดสีได้มากขึ้น
- อาจทำหน้าที่เหมือนเป็นแขนยึดติดกับเส้นใยก่อนแล้วจึงยึดกับสีอีกครั้ง

2.2.2.4 วัสดุธรรมชาติที่ใช้ย้อม

สีย้อมธรรมชาติส่วนใหญ่ได้จากพืช เปลือกไม้ ใบไม้ ลูกไม้ และรากไม้ มีขั้นตอนเพื่อที่จะทำให้เกิดเป็นสีต่างๆได้สวยงามและแปลกตา ซึ่งต่างจากสีสังเคราะห์สมัยใหม่

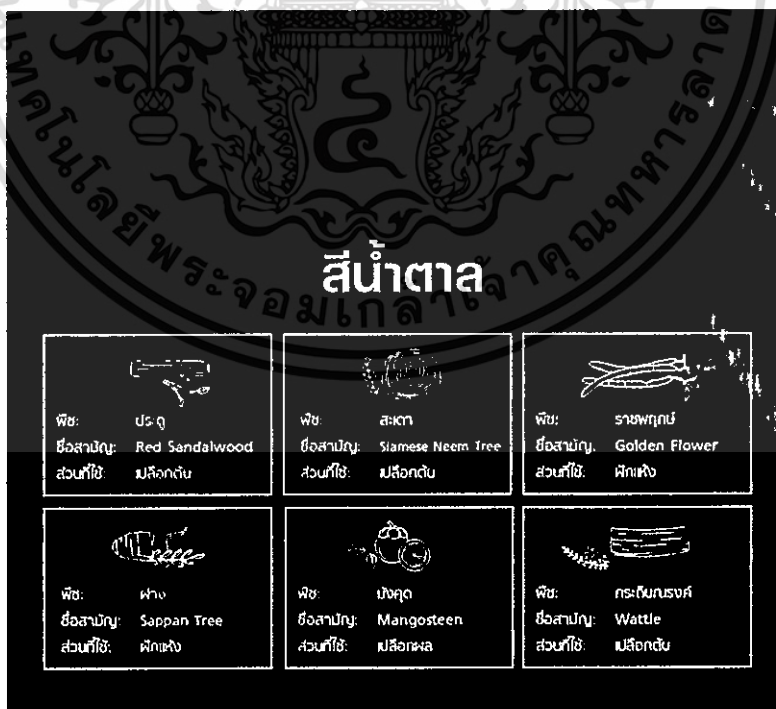
ภาพที่ 2.3 แสดงสีย้อมธรรมชาติเพื่อให้ได้สีเขียว

ที่มา : <https://www.facebook.com/qsmtthailand/>, 22 กันยายน 2560

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

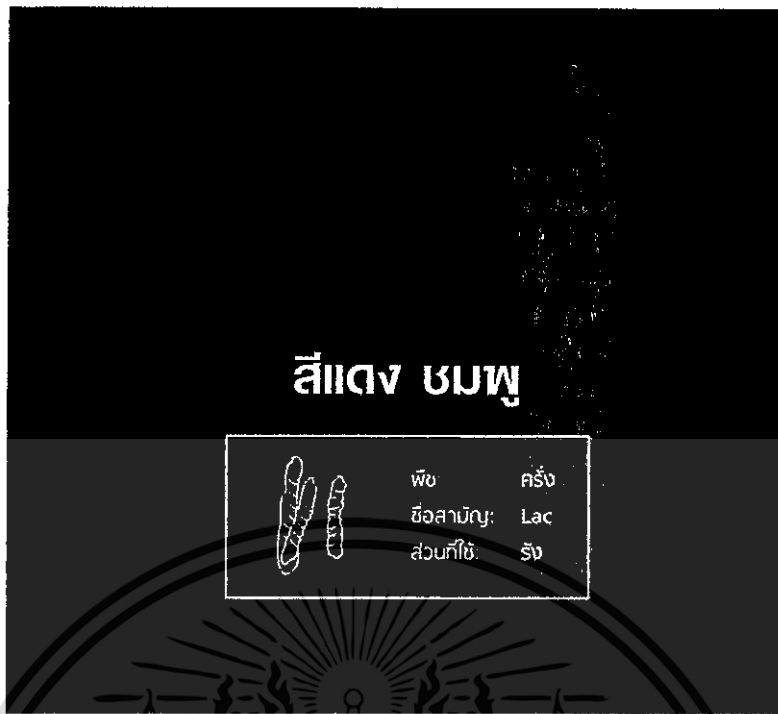

ภาพที่ 2.4 แสดงสีย้อมธรรมชาติเพื่อให้ได้สีเหลือง
ที่มา : <https://www.facebook.com/qsmthailand/>, 22 กันยายน 2560

ภาพที่ 2.5 แสดงสีย้อมธรรมชาติเพื่อให้ได้สีน้ำตาล
ที่มา : <https://www.facebook.com/qsmthailand/>, 22 กันยายน 2560

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

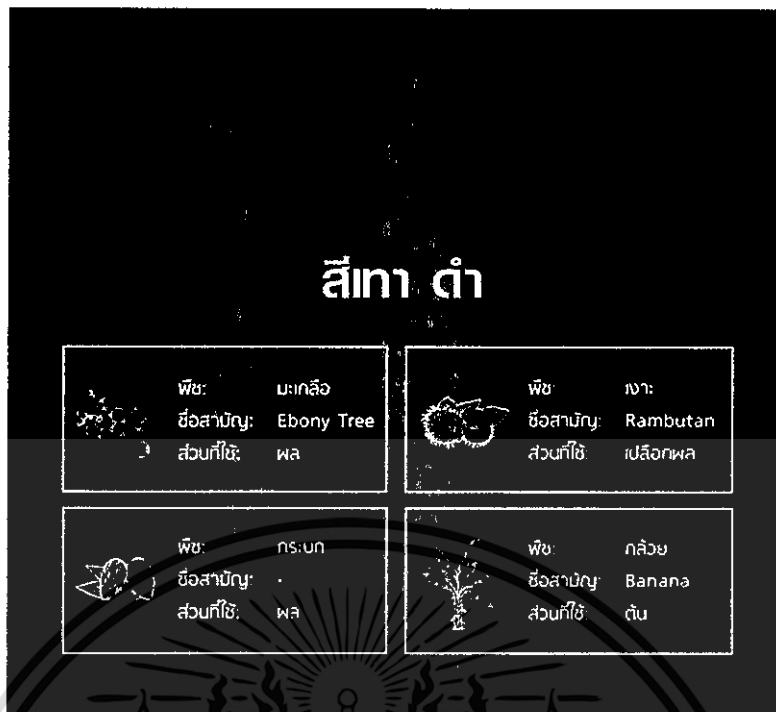

ภาพที่ 2.6 แสดงสีย้อมธรรมชาติเพื่อให้ได้สีแดงและชมพู
ที่มา : <https://www.facebook.com/qsmtthailand/>, 22 กันยายน 2560

ภาพที่ 2.7 แสดงสีย้อมธรรมชาติเพื่อให้ได้สีน้ำเงินและคราม
ที่มา : <https://www.facebook.com/qsmtthailand/>, 22 กันยายน 2560

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 2.8 แสดงสีย้อมธรรมชาติเพื่อให้ได้สีเทาและดำ
ที่มา : <https://www.facebook.com/qsmtthailand/>, 22 กันยายน 2560

2.2.2.5 อุปกรณ์ที่ใช้ในการฟอกย้อมสี

- ถังฟอกย้อม ควรเป็นโลหะเคลือบหรือโลหะที่ไม่ทำปฏิกิริยากับสารเคมี ควรมีความลึกพอประมาณเพื่อให้เส้นไหมฟอกได้อย่างทั่วถึงและควรมีตะแกรงรองกันถังเพื่อไม่ให้เส้นไหมที่ฟอกย้อมสัมผัสกับก้นภาชนะที่รับความร้อนโดยตรง
- หัวงฟอกย้อมเส้นไหม เพื่อแบ่งเส้นไหมเมื่อฟอกย้อม อาจทำด้วยเหล็กเส้นขนาด

ประมาณ 2 นิ้ว ดัดโค้งเป็นวง หุ้มด้วยสารบางชนิดและหนา

2.2.2.6 การย้อมไหมด้วยสีธรรมชาติ

การสกัดสีจากเปลือกไม้ : สับเปลือกไม้เป็นชิ้นเล็ก ๆ แช่น้ำ 1 คืน แล้วนำมาต้มเคี่ยว 1-2 ชั่วโมง กรองกากทิ้ง อัตราเปลือกสด : ไหม = 6 : 1 หรืออัตราเปลือกแห้ง : ไหม 2 : 1

การสกัดสีจากใบหรือดอก : นึ่งใบหรือดอกด้วยไอน้ำ 5-10 นาที แล้วแช่น้ำเย็น 10-15 นาที จากนั้นต้มด้วยไฟอ่อนประมาณ 1 ชั่วโมง: ไหม = 8 ถึง 10 : 1 หรือ อัตราเปลือกแห้ง : ไหม 2 : 1

การสกัดสีจากผล : ผลแห้ง ทูบให้แหลก แล้วสกัดน้ำย้อมเช่นเดียวกับวิธีสกัดจากเปลือกไม้ ผลสดทุบ หรือโขลกให้หยาบ หรือแหลกก่อนคั้นน้ำ หรือต้มเคี่ยวด้วยไฟอ่อน (ขึ้นกับชนิดพืช)

การย้อมเส้นไหม : ด้วยวิธีแช่ และนวดเส้นไหมเบา ๆ ในน้ำย้อม ที่อุณหภูมิปกติจนได้สีที่ต้องการ เรียก "ย้อมเย็น" หรือย้อมที่อุณหภูมิ 80-85 องศาเซลเซียส นาน 60 นาที เรียก "ย้อมร้อน" ระหว่างย้อมให้พลิกกลับเส้นไหมบ่อย ๆ เพื่อให้เส้นไหมติดสีสม่ำเสมอ อาจย้อมเย็นก่อน แล้วย้อม

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ร้อนต่อจนครบเวลา 60 นาที จึงนำเส้นไหมขึ้น และล้างในน้ำอุ่น 1-2 ครั้ง จากนั้นล้างด้วยน้ำยาทำความสะอาดที่ไม่มีสี กลิ่น แล้วล้างด้วยน้ำสะอาดจนหมดฟอง ขั้นตอนสุดท้ายบีบน้ำออกให้เส้นไหมหมาด กระทบให้เรียงเส้น และผึ่งให้แห้งในที่ร่ม ปกติการย้อมไหม 1 กิโลกรัมแบบย้อมเย็น จะใช้น้ำย้อม 20-25 ลิตร ส่วนการย้อมร้อนใช้ 30 ลิตร

การแช่เส้นไหมในสารช่วยย้อม เช่น น้ำสารส้ม น้ำต้มใบพีช ได้แก่ ใบยูคาลิปตัส ใบเหมือด ก่อนหรือหลังการย้อม หรือผสมในน้ำย้อม จะช่วยให้สีที่ย้อมติดคงทนดีขึ้น ยังมีวัสดุธรรมชาติ และพันธุ์ไม้ย้อมสีหลายชนิด ใช้น้ำย้อมเส้นไหมได้สีสันทากหลาย ทั้งนี้ขึ้นกับพืช ฤดูกาล และเทคนิคการย้อม

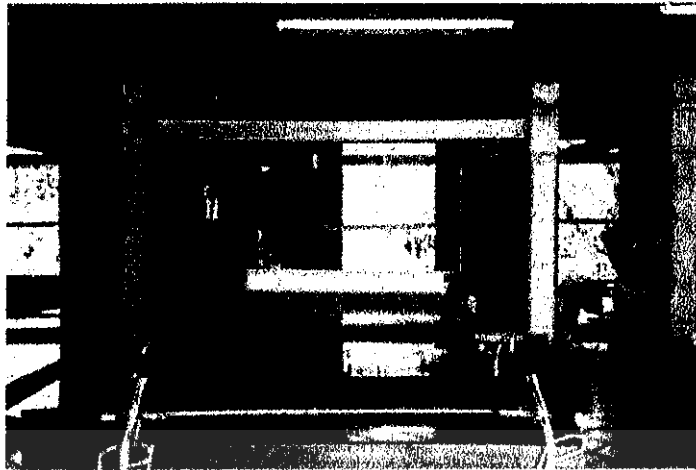
ในปัจจุบันผ้าไหมที่ย้อมสีด้วยสีธรรมชาติเป็นที่สนใจมาก เนื่องจากสีบางชนิดที่ย้อมด้วยเคมีอาจเป็นพิษโดยตรงเมื่อได้รับความร้อน ข้อดีในการย้อมด้วยสีธรรมชาติจะไม่เป็นอันตราย ให้ความรู้สึกนุ่มนวล วัตถุประสงค์ให้สีบางชนิดเป็นสมุนไพรซึ่งเป็นผลดีต่อสุขภาพแต่จะย้อมให้ได้คุณภาพที่ดีนั้นจะขึ้นอยู่กับขั้นตอนการย้อมอุณหภูมิหรือความร้อนที่ใช้อย่างเหมาะสม จำนวนเส้นไหมที่ได้สัดส่วนกับน้ำสี เส้นไหมต้องมีคุณภาพดีด้วย สีไม่ตกและสีไม่เปลี่ยนง่ายหลังการใช้งาน ดังนั้นการย้อมเส้นไหมจึงเป็นขั้นตอนการทอผ้าไหม ที่สำคัญที่สุดเพื่อที่จะได้ผลิตภัณฑ์ผ้าไหมสีธรรมชาติของไทยที่ได้มาตรฐานอุตสาหกรรม

2.2.3 อุปกรณ์หรือเครื่องมือสำคัญในการทอผ้า

เครื่องมือที่สำคัญใช้ในการทอผ้า เรียกว่า กี่ทอผ้าหรือหูก เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการทอผ้าที่พบโดยทั่วไป มี 2 ชนิด คือ กี่ตั้งและกี่กระทบ ซึ่งประกอบด้วย กระจวย หลอดด้าย ไม้เหยียบหูก ไม้หาบหูก ไนสำหรับปั่นหลอด กงสำหรับใส่ใจด้าย ฟืม ผังสำหรับดึงผ้า ส่วนหลักในการทอผ้าไหม คือ ใช้หลักของการขัดกันของเส้นไหม ที่เรียกว่า เส้นยืนและเส้นพุ่ง

2.2.3.1 กี่ทอผ้าไหม

เป็นอุปกรณ์ที่สำคัญยิ่งอีกอันหนึ่ง ลักษณะของกี่ จะมีโครงสร้างเป็นรูปสี่เหลี่ยม ประกอบด้วยเสาหลัก 4 เสา ไม้ยึดติดกัน เป็นแบบดั้งเดิมที่ใช้มาในอดีตและปัจจุบันยังนิยมใช้อยู่ เพราะกี่ยุคนี้ใช้ทอผ้าที่มีลวดลายต่างๆ ได้ดีกว่าชนิดอื่นๆ กี่กระทบเป็นกี่แบบใหม่ที่ได้วิวัฒนาการให้มีคุณภาพในการทอรวดเร็วยิ่งขึ้น

ภาพที่ 2.9 แสดงกี่ทอผ้า

ที่มา : http://www.qsds.go.th/qsis_nort/inside_page.php?pageid=47,30 กันยายน 2560

2.2.3.2 กระสวย

ทำจากไม้เนื้อแข็ง ยาวประมาณ 1 ฟุต หัวหน้าทำยเรียงวงบน ตรงกลางเป็นรางสำหรับใส่หลอดด้ายทางต่ำ (เส้นพุ่ง) เป็นเครื่องมือที่บรรจุหลอดไหมเส้นพุ่ง เพื่อนำเส้นไหมไปขัดกับเส้นไหมยืน เดิมมักจะทำด้วยไม้แต่ปัจจุบันมีทั้งทำด้วยไม้และพลาสติก

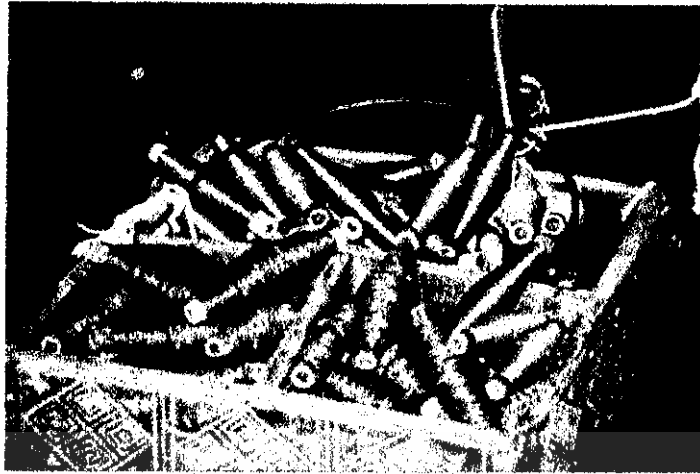
ภาพที่ 2.10 แสดงกระสวย

ที่มา : http://www.qsds.go.th/qsis_nort/inside_page.php?pageid=47,30 กันยายน 2560

2.2.3.3 หลอดด้าย(ไหม)

นิยมทำจากแถววัลย์ชนิดหนึ่ง เรียกว่า เครือไต้ตัน เครือไต้ตันนี้จะมีรูกลวงตลอด ตัดเป็นท่อนๆ ท่อนละประมาณ 3 นิ้ว อาจจะใช้ไม้อย่างอื่นก็ได้ที่มีรูตรงกลาง เช่น ลำปอกแก้ว เพื่อใช้ใส่สอดยึดติดกับกระสวย ไม้นี้เรียกว่าไม้ขอลหลอด

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 2.11 แสดงไม้ขอหลอด

ที่มา : http://www.qsds.go.th/qsis_nort/inside_page.php?pageid=47,30 กันยายน 2560

2.2.3.4 ไม้เหยียบหูก

เป็นไม้กลมๆ ยาวประมาณ 1.50 - 2.00 เมตร สำหรับสอดกับเชือกที่ผูกโยง จากด้านล่างของเขาลงมาทำเป็นห่วงไว้เมื่อจะให้เขาขึ้น - ลง ในกรณีเปลี่ยนสีของเส้นไหมก็เหยียบไม้นี้ ไม้เหยียบหูก จะมีจำนวนเท่ากับจำนวนของฟืมนั้นๆ

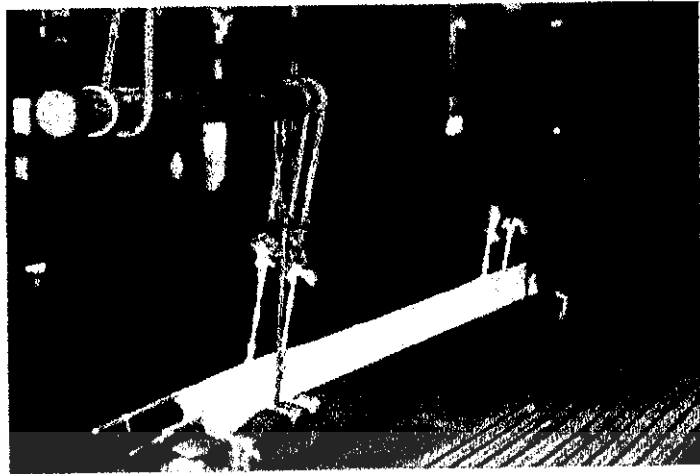
ภาพที่ 2.12 แสดงไม้เหยียบหูก

ที่มา : http://www.qsds.go.th/qsis_nort/inside_page.php?pageid=47,30 กันยายน 2560

2.2.3.5 ไม้หาบหูก

เป็นไม้ที่สอดร้อยกับเชือกที่ผูกเขาด้านบน เพื่อให้หูกยึดติดกับก็ไม้หาบหูกจะมีอันเดียวไม่ว่าจะใช้ฟืมที่มี 2 เข่า, 3 เข่า หรือ 4 เข่า

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 2.13 แสดงไม้หาบทูกใช้ฟืม 2 เขา

ที่มา : http://www.qsds.go.th/qsis_nort/inside_page.php?pageid=47,30 กันยายน 2560

2.2.3.6 ฟืม

เป็นเครื่องมือที่ใช้สำหรับทอผ้า มีตัวฟืมที่ทำจากไม้ เนื้อแข็ง เป็นกรอบสี่เหลี่ยม มีพื้นที่เล็ก ๆ เรียงกันเป็นตับอยู่กลางและระยะห่างของฟันเป็นที่ใช้สำหรับสอดเส้นไหมผ่าน ความกว้างของฟืม ประมาณ 5 - 6 เซนติเมตร ส่วนความยาวของฟืมคือความกว้างของผืนผ้าในการใช้ฟืม เนื่องจากการทอครั้งต่อไปจะต้องเหลือเส้นไหมที่ทอครั้งก่อนไว้ เพื่อนำมาผูกกับเส้นไหมที่ต้องการทอครั้งต่อไปโดยไม่ให้เส้นไหมจากการทอครั้งก่อนหลุดออกจากฟืม ไม่เช่นนั้นจะต้องนำเส้นไหมมาสอดผ่านฟันของไหม ซึ่งจะต้องใช้เวลานานมาก

2.2.4 เทคนิคการทอผ้าเพื่อให้เกิดลวดลายประเภทต่างๆ

ผ้าไหมไทยนับเป็นภูมิปัญญาที่สืบทอดต่อเนื่องกันมาเป็นระยะเวลายาวนาน มีความหลากหลายทั้งรูปแบบ ลวดลาย และสีสันทัดต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่นตามความเชื่อและประเพณีวัฒนธรรมในพื้นที่ โดยกรรมวิธีทำให้เกิดลวดลายในผ้าไหมไทยแบ่งเป็น 3 ประเภท ได้แก่ ลวดลายจากกรรมวิธีการทอ เช่น จก ยก ขิด ชัด ลวดลายจากกรรมวิธีการเตรียมลวดลายเส้นด้ายก่อนทอ เช่น การมัดหมี่ และลวดลายจากกรรมวิธีการทำลวดลายหลังจากเป็นผืนผ้า เช่น การย้อม การมัดย้อม แต่หากเราจะจำแนกผ้าไหมไทยตามกรรมวิธีเทคนิคการทอสามารถจำแนกได้โดยสังเขป ดังนี้

1. การทอขัด
2. มัดหมี่

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

3. จก
4. ขิด
5. ยก
6. การควบเส้น

สิ่งสำคัญอีกอย่างที่จะต้องรู้ในวิธีการทอผ้าคือ การจำแนกประเภทของเส้นไหมตามกรรมวิธีทอผ้า แบ่งได้เป็น 2 ชนิด

- เส้นไหมยืน (warp) คือ เส้นไหมทางยาวของการทอผ้า ควรเป็นเส้นไหมที่มีความสม่ำเสมอ ไม่มีปมปม มีความเหนียวและความยืดตัวดี
- เส้นไหมพุ่ง (weft) คือ เส้นไหมทางขวางของการทอผ้า ในบ้านเรามักใช้เส้นไหมที่สาวมือเป็นส่วนใหญ่ เพื่อให้เนื้อผ้าเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ นอกจากนี้ยังมีเส้นไหมพุ่งอีกชนิดหนึ่งซึ่งสาวด้วยเครื่องจักร โดยทั่วไปเรียกเส้นไหมชนิดนี้ว่าไหมดุษฎีนิยน์ หมายถึงเส้นไหมที่สาวมาจากโรงไหมเสีย (หรือรังที่คัดออก) เช่น รังแผด รังหลวม เป็นต้น ซึ่งรังไหมเหล่านี้ไม่สามารถนำไปสาวเป็นไหมยืนได้แล้ว เส้นไหมชนิดนี้เมื่อเปรียบเทียบกับเส้นไหมพุ่งที่สาวด้วยมือก็ใกล้เคียงกับไหมสองหรือไหมสาวเลย

2.2.4.1 การทอขัด

การทอขัด เป็นวิธีการเบื้องต้นของการทอผ้าทุกชนิด คือมีเส้นพุ่งและเส้นยืนซึ่งอาจจะเป็นสีเดียวกันหรือต่างสีกันก็ได้ ซึ่งจะทำให้เกิดลวดลายในเนื้อผ้าต่างกัน เช่น การทอเส้นยืนสลับสีก็จะเกิดผ้าลายริ้วทางยาว หรือถ้าทอเส้นพุ่งสลับสีก็ได้ผ้าลายขวาง การทอเส้นยืนและเส้นพุ่งสลับสีก็ได้ลายตารางเป็นต้น ผ้าไหมที่ใช้เทคนิคการทอขัด เรียงตามความหนาของเนื้อผ้า เช่น

- ผ้าไหมหนึ่งเส้น หมายถึง ผ้าไหมที่ขัดด้วยเส้นยืนและเส้นพุ่งเพียงเส้นเดียวไม่ได้มีการควบเส้นใยเพิ่มเข้าไป
- ผ้าไหมสองเส้น หมายถึง ผ้าไหมที่ทอขัดด้วยเส้นยืนเส้นเดียว ส่วนเส้นพุ่งจะมีการควบเส้นไหมเพิ่มเป็นสองเส้น เนื้อผ้าจะมีความหนามากกว่าผ้าไหมหนึ่งเส้น
- ผ้าไหมสี่เส้น หมายถึง ผ้าไหมที่ทอขัดด้วยเส้นยืนเส้นเดียว ส่วนเส้นพุ่งจะมีการควบเพิ่มเป็นสี่เส้น จะได้เนื้อผ้าหนา

นอกจากนี้การทอผ้าไหมที่หนามากกว่าสี่เส้นขึ้นไป อาจจะทำโดยไม่จำเป็นต้องใช้เส้นยืนเพียงเส้นเดียว หรืออาจใช้เส้นพุ่งมากกว่าสี่เส้นก็ได้ ขึ้นกับวัตถุประสงค์และประโยชน์ใช้สอย ผ้าทอลายขัดที่

เป็นเอกลักษณ์ในกลุ่มวัฒนธรรมต่างๆ ได้แก่ ชิ่นก่าน ชิ่นทิว ชิ่นลายแดงโม ผ้าขาวม้า ผ้าสะมอ ผ้าตาสมุก(ผ้าลายเกล็ดเต่า) ผ้าลายเมลิตงา เป็นต้น

2.2.4.2 มัดหมี่

มัดหมี่เป็นศิลปะการทอผ้าที่เกิดจากการมัดเส้นไหม ผูกให้เป็นลวดลายเป็นเปลาะๆแล้วนำไปย้อมสี ลาวลายที่เกิดขึ้นเกิดจากการซึมของสีไปตามส่วนของเส้นไหมที่เว้นไว้ไม่ถูกมัดจนจะย้อม เมื่อย้อมสีแล้ว แกะเชือกออก จะเกิดเป็นลวดลายตามช่องของการมัดเส้นเชือก หากต้องการมัดหมี่หลายสีก็ต้องทำการมัดย้อมสีหรือเรียกว่า โอบหมี่ โดยมัดเส้นเชือกบริเวณบริเวณส่วนที่ย้อมแล้วเพื่อรักษาสีย้อมครั้งแรกในบริเวณที่ไม่ต้องการย้อมทับสีใหม่ แล้วนำมาย้อมสีทับหลายครั้งเพื่อให้ได้ลวดลายสีเส้นตามต้องการ ลักษณะเฉพาะของผ้ามัดหมี่อยู่ที่รอยซึมของสีที่วิ่งตามบริเวณของลวดลายที่ถูกมัด ถึงแม้จะใช้ความแม่นยำในการทอมากเพียงใด ก็เกิดลักษณะความเหลืองล้าของสีบนเส้นไหมให้เห็นแตกต่างออกไป ดังนั้นการมัดหมี่นับเป็นศิลปะบนผืนผ้า ซึ่งยากที่จะลอกเลียนให้เหมือนเดิมได้ในแต่ละผืนผ้า

ลวดลายมัดหมี่ที่สืบทอดกันมาแต่โบราณ เป็นลวดลายที่มาจากธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ขนบธรรมเนียมประเพณี และความเชื่อ เช่น ลายดอกแก้ว ลายต้นสน ลายนาคร ลายใบไม้ ลายโคม ห้า ลายขันหมากเป็น (ลายบายศรี) เป็นต้น

การทอผ้าโดยใช้เทคนิคการทอแบบมัดหมี่เพื่อให้เกิดลวดลายบนผืนผ้าอันมีอยู่เกือบทุกจังหวัดในประเทศไทย โดยเฉพาะทางภาคอีสาน เทคนิคการทอผ้าแบบมัดหมี่แบ่งได้เป็น 3 ประเภท

1. มัดหมี่เส้นพุ่ง เป็นมัดหมี่ที่มัดย้อมลวดลายเฉพาะเส้นพุ่ง
2. มัดหมี่เส้นยืน เป็นมัดหมี่ที่มัดย้อมลวดลายเฉพาะเส้นยืนเท่านั้น
3. มัดหมี่ซ้อนหรือมัดหมี่สองทาง เป็นผ้ามัดหมี่ที่มัดย้อมลวดลายทั้งเส้นพุ่งและเส้นยืน

ในประเทศไทยมีการทอผ้ามัดหมี่ทั้ง 3 ประเภท แต่ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นการทอมัดหมี่เส้นพุ่ง

2.2.4.3 ขิด

การขิดเป็นภาษาพื้นบ้านของภาคอีสาน หมายถึง สะกิดหรือขัดซ้อนขึ้น ดังนั้นการทอผ้าขิดจึงหมายถึงกรรมวิธีที่ผู้ทอใช้ไม้ ที่เรียกว่า ไม้เก็บขิด สะกิดหรือซ้อนเส้นยืนยกขึ้นเป็นช่วงระยะตามลวดลายตลอดหน้าผ้า แล้วพุ่งกระสวยสอดเส้นพุ่งพิเศษและเส้นพุ่งเข้าไปตลอดแนว ทำให้เกิด

เป็นลวดลายยกตัวบนบนพื้นผ้า ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นลวดลายซ้ำๆตลอดแนวผ้า โดยสีของลวดลายที่เกิดขึ้นเป็นสีของด้ายเส้นพุ่งพิเศษ

ผ้าขิดมีการทอในหลายพื้นที่ ลวดลาย สีส้น และการใช้งานแตกต่างกันไปตามกลุ่มวัฒนธรรมในภาคอีสาน เช่น กลุ่มภูไท ไทลาว และไทภูเขาหรือสวนเขมร โดยทั่วไปชาวอีสานนิยมทอผ้าขิดด้วยด้ายเพื่อใช้ทำหมอน โดยลวดลายส่วนใหญ่จะเป็นลายจากธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและความเชื่อ ในจังหวัดสุรินทร์ ศรีสะเกษ บุรีรัมย์ มีการทอทั้งหมดอนขิด ขิดหัวขิ้น ขิดตีนขิ้น สไบลายขิด และผ้าขาวม้าไหมเชิงขิด โดยส่วนใหญ่นิยมใช้เส้นไหมทอมากกว่าด้าย

2.2.4.4 จก

จก หมายถึง การควัก ขุด ค่อย ลักษณะการทอผ้าจกเป็นลักษณะของการทอที่ผู้ทอจะต้องใช้วิธีล้วงดึงเส้นด้ายพุ่งพิเศษขึ้นลงเพื่อสร้างลวดลาย จกเป็นเทคนิคการทำลวดลายบนพื้นผ้าคล้ายการปักด้วยวิธีการเพิ่มด้ายพุ่งพิเศษเข้าไปเป็นช่วงๆ ไม่ติดต่อกันตลอดหน้ากว้างของผ้า โดยใช้ไม้หรือขนมัน หรือนิ้วมือจกเส้นด้ายเส้นยืนยกหรือจกเส้นด้ายเส้นยืนขึ้น แล้วสอดใส่ด้ายพุ่งพิเศษเข้าไปเป็นช่วงๆ สลับสีตามต้องการ คล้ายกับการปักไปในขณะการทอ ซึ่งสามารถออกแบบลวดลายและสีส้นของผ้าได้ซับซ้อนและหลากสีส้น ซึ่งแตกต่างจากผ้าขิดที่มีการใช้เส้นพุ่งพิเศษสีเดียวตลอดหน้ากว้างของพื้นผ้า

การทำลวดลายในผ้าจกจะแตกต่างกันออกไปตามประโยชน์ใช้สอย โดยการทอจกในไทยส่วนใหญ่นิยมทอเป็นตีนขิ้น เพื่อนำไปประกอบกับตัวขิ้น จึงเรียกผ้าที่ทอด้วยเทคนิคจกว่า ผ้าขิ้นตีนจก หรือผ้าเชิงจก ลวดลายของผ้าจกจะเป็นไปตามการใช้ประโยชน์ เช่น หากทอเพื่อกิจกรรมทางศาสนา เช่น ผ้าคลุมศีรษะนาค ผ้าห่อคัมภีร์ จะเป็นลวดลายเกี่ยวกับศาสนาหรือสัตว์ในนิมพานต์ ผ้าจกในแต่ละท้องถิ่นมีเอกลักษณ์ที่แตกต่างกันไปทั้งลวดลาย สีส้น และการใช้สอย นอกจากนี้จะทอจกเพื่อตกแต่งผ้าขิ้นแล้ว ยังนิยมทอเป็นหมอน ผ้าห่ม และสไบ

2.2.4.5 ยก

การทอผ้ายก คือ การเพิ่มลวดลายในเนื้อผ้าให้พิเศษขึ้น โดยใช้เทคนิควิธีเก็บตะกอลอยแบบเดียวกับขิด โดยยกตะกอลอยเพื่อแยกเส้นด้ายยืนครั้งละกี่เส้นก็ได้ตามลวดลายที่วางไว้แล้ว ให้เส้นด้ายพุ่งผ่านไปเฉพาะเส้น เมื่อทอพุ่งกระสวยไปมาครบคู่ไปกับการยกตะกอลอยจะเกิดเป็นลวดลายบนพื้นผ้า เนื่องจากการยกเป็นการเพิ่มลวดลายเข้าไปพิเศษ จึงสามารถเลาะลายออกทั้งหมดโดยไม่เสียเนื้อผ้า ถ้าทอยกด้วยไหมจะเรียก ยกไหม ถ้าทอยกด้วยเส้นทองจะเรียก ยกทอง ถ้ายกทอ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ด้วยเส้นเงินจะเรียก ยกเงิน ในประเทศไทยมีแหล่งทอผ้ายกหลายภูมิภาค ส่วนในภาคอีสานนั้น จะอยู่ในจังหวัดร้อยเอ็ด สุรินทร์

2.2.4.6 การควบเส้น

การควบเส้นเป็นวิธีการสร้างลวดลายและสีเหลืองมันของเส้นใยในผืนผ้า โดยใช้เส้นไหมสองสีที่มีน้ำหนักสีอ่อนแก่แตกต่างกันมาปั่นตีเกลียวรวมเป็นเส้นเดียวกัน โดยสีที่เป็นเอกลักษณ์ในการควบเส้นคือ สีเหลือง นำมาควบกับสีต่างๆและนำมาใช้เป็นเส้นพุ่งหรือเส้นยืน การทอจะใช้เทคนิคการทอขัดแบบธรรมดา โดยผ้าที่ทอจะเป็นผ้าพื้นสีเหลืองเรียกว่า ผ้าหางกระรอก หรือในภาคอีสานเรียกว่า ผ้ามัดไม หรือผ้ากะเนียวในภาษาเขมร มีการทอมากในจังหวัดที่มีกลุ่มชนเชื้อสายเขมร เช่น สุรินทร์ บุรีรัมย์

เทคนิคการควบเส้นในแต่ละท้องถิ่นมีการเรียกชื่อแตกต่างกันไปตามภาคของกลุ่มวัฒนธรรม ได้แก่ กลุ่มภูไท และไทลาว เรียกเทคนิคนี้ว่า เขิน กลุ่มไทยยื้อเชื้อสายเขมร และชาวส่วยเรียกเป็นภาษาเขมรว่า กะเนียว แต่กลุ่มชนทั่วไปเรียกว่า หางกระรอก โดยผ้าที่นิยมทอจากเทคนิคการควบเส้น ได้แก่ ผ้าใส่รองตาตาราง ผ้าขาวม้า ผ้าโจงกระเบน ผ้าขิ้นอันลูนเซียม ชิ้นชิว ชิ้นไก

นอกจากนี้ยังมีผ้าที่ทอจากการผสมผสานหลายเทคนิค เช่น ผ้ากาบบัว ซึ่งใช้เทคนิคการมัดหมี่ จก ขิด และควบเส้น ผนวกกับลักษณะการทอให้เส้นยืนเป็นริ้ว ผ้าแพรวา จะใช้เทคนิคของการจกผสมขัดด้วยลวดลายต่างๆในผืนเดียวกัน เป็นต้น

2.3 ลวดลายและเอกลักษณ์ของผ้าไหมอีสาน

2.3.1 ลวดลายและสัญลักษณ์ในผ้าไหม

ผ้าพื้นบ้านพื้นเมืองของไทยที่ทอกันตามท้องถิ่นต่างๆ ในปัจจุบันนี้เต็มไปด้วยลวดลายและสัญลักษณ์ต่างๆ มากมาย ซึ่งผู้ใช้ผ้าในยุคปัจจุบันอาจไม่เข้าใจความหมาย และมองไม่เห็นคุณค่า ลวดลายและสัญลักษณ์เหล่านี้ บางลายก็มีชื่อเรียกสืบต่อกันมาหลายชั่วคน บางชื่อก็เป็นภาษาท้องถิ่น ไม่เป็นที่เข้าใจของคนไทยในภาคอื่นๆ เช่น ลายเอี้ย ลายบักจัน ฯลฯ บางชื่อก็เรียกกันมาโดยไม่รู้ประวัติ เช่น ลายแมงมุม ลายปลาหมึก ซึ่งแม้แต่ผู้ทอก็อธิบายไม่ได้ว่าทำไมจึงเรียกชื่อนั้น บางลวดลายก็มีผู้ตั้งชื่อให้ใหม่ เช่น ลาย "ขอพระเทพ" เป็นต้น สัญลักษณ์ และลวดลายบางอย่าง ก็เชื่อมโยงกับคติและความเชื่อของคนไทยพื้นบ้าน ที่นับถือสืบต่อกันมาหลายๆ ชั่วอายุคน และยังสามารถเชื่อมโยงกับลวดลายที่ปรากฏอยู่ในศิลปะอื่นๆ เช่น บนจิตรกรรมฝาผนัง และสถาปัตยกรรม หรือบางทีก็มีการกล่าวถึงในตำนานพื้นบ้าน และในวรรณคดี เป็นต้น บางลวดลายก็เป็น

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

คดีร่วมกับความเชื่อสากล และปรากฏอยู่ในศิลปะของหลายชาติ เช่น ลายขอ หรือลายกันหอย เป็นต้น ซึ่งนับว่าเป็นลายเก่าแก่แต่โบราณของหลายๆ ประเทศทั่วโลก สามารถแบ่งลวดลายได้ 2 ประเภท คือ

2.3.1.1 ลวดลายต้นแบบ

ผ้าพื้นเมืองของไทยเกือบทุกผืนจะปรากฏลวดลายพื้นฐานบางลายอย่างซ้ำแล้วซ้ำเล่า ลวดลายเหล่านี้ เป็นลายง่ายๆ ซึ่งปรากฏอยู่บนศิลปะพื้นบ้านประเภทอื่นๆ เช่น เครื่องปั้นดินเผา เครื่อง จักสาน ฯลฯ ทั้งในประเทศไทย และในประเทศอื่นๆ ลายที่ปรากฏอยู่บนผืนผ้าพื้นเมืองของไทย อาจแยกได้ดังนี้

- 1.) ลายเส้นตรงหรือเส้นขาด ในทางตรงยาวหรือทางขวาง เส้นเดียวหรือหลายเส้นขนานกัน
  - ลายเส้นตรงทางขวางเป็นลายผ้าที่ใช้กันทั่วไปในแถบล้านนาไทยมาแล้วแต่โบราณ จะเห็นได้จากจิตรกรรมวัดภูมินทร์ จังหวัดน่าน และวิหารลายคำ วัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่
  - ลายเส้นตรงทางยาวมักพบในผ้านุ่งของคนไทยกลุ่มลาวโซ่ง ลาวพวน เป็นต้น ในภาคอีสาน ลายเส้นตรงยาวสลับกับลายอื่นๆ จะปรากฏอยู่ในผ้ามัดหมี่ ทั้งไหมและฝ้าย และบ่อยครั้งเราจะพบผ้ามัดหมี่อีสาน เป็นลายเส้นต่อที่มีลักษณะเหมือนฝนตกเป็นทางยาวลงมา หรือที่ประดับอยู่ ในผ้าตีนจก เป็นเส้นขาดเหมือนฝนตก หรือลายเส้นขาดขวางเหมือนเป็นทางเดินของน้ำ เป็นต้น
  - ลายเส้นตรงทั้งเส้นขวางและเส้นตั้งนั้น ยังเป็นลวดลายที่พบในผ้าของพวกลัวะ และพวกกะเหรี่ยงอีกด้วย

2.) ลายพื้นปลา ลายนี้ปรากฏอยู่ตามเชิงผ้าของตีนจกและ ผ้าขิด ตลอดจนเป็นลายเชิงของชิ้นมัดหมี่ของผ้า ที่ทอในทุกๆ ภาคของประเทศไทย ชาวบ้านทาง ภาคอีสานเรียกว่า "ลายเอี้ย" ลายพื้นปลา อาจะปรากฏในลักษณะทางขวาง หรือทางยาวก็ได้ บางครั้งจะพบผ้ามัดหมี่ที่ตกแต่งด้วยลายพื้นปลา ทั้งผืนก็มี นอกจากนี้ผ้าของชาวเขาเผ่าม้งทาง ภาคเหนือ จะใช้ลายพื้นปลาประดับผ้าอยู่บ่อยๆ

3.) ลายสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน หรือลายกากบาท เกิดจากการขีดเส้นตรงทางเฉียงหลายๆ เส้นตัดกัน ทำให้เกิดกากบาท หรือตารางสี่เหลี่ยม ขนมเปียกปูนหลายๆ รูปติดต่อกัน ลายนี้พบอยู่บนผ้าจก ผ้าขิด และผ้ามัดหมี่ โดยทั่วไปทุกภาคของไทย ในลาวและอินโดนีเซีย และบนพรม

ตะวันออกกลาง ยังพบบนลวดลายผ้าของชาวเขา เผ่าม้ง กะเหรี่ยง ในประเทศไทย และสาธารณรัฐประชาชนจีนด้วย

4.) ลายขดเป็นวงเหมือนกันหอย หรือตะขอ ลายนี้พบอยู่ทั่วไปเช่นกัน บนผ้าจก ผ้าขิด และผ้ามัดหมี่ของทุกภาค ชาวบ้านภาคเหนือ และภาคอีสานเรียกว่า "ลายผักกูด" ซึ่งเป็นชื่อของพืชตระกูลเฟิร์นชนิดหนึ่ง ในซาราวักของประเทศมาเลเซีย ก็เรียกว่าลาย "ผักกูด" เช่นกัน

2.3.1.2 ลวดลายที่พัฒนาจากต้นแบบจนเป็นภาพที่สื่อความหมายได้

จากลวดลายต้นแบบข้างต้น ซึ่งเป็นลายง่าย ๆ ที่มนุษย์อาจจะคิดขึ้นโดยธรรมชาติ ได้มีการพัฒนาประดิษฐ์เสริมต่อจนเป็นรูปร่างที่ชัดเจนขึ้น จนผู้ดูสามารถเข้าใจความหมายได้ ลวดลายที่พัฒนา จนสื่อความหมายได้ มีปรากฏอยู่ในผ้าพื้นเมืองของไทยอย่างมากมาย

1.) จากเส้นตรง/เส้นขาด ได้มีการพัฒนาขึ้นมาเป็นลายที่เกี่ยวกับน้ำและความอุดมสมบูรณ์ต่างๆ ในชุมชนเกษตรกรรม

2.) ลายพื้นปลา ได้มีการพัฒนาเป็นรูปต่างๆ

3.) กากบาทและขนมเปียกปูน ได้มีการพัฒนาเป็นรูปลายต่างๆ รูปขนมเปียกปูนภายในบรรจรูปดาว 8 เหลี่ยม และภายในของดาว 8 เหลี่ยม มักจะมีกากบาทเส้นตรงอยู่ หรือบางที่ก็ย่อลงเหลือขนมเปียกปูน กากบาทนั้นเป็นลายที่พัฒนาที่พบเห็นบ่อยๆ ในตีนจก และขิดของล้านนา และในมัดหมี่ของภาคอีสาน นอกจากนี้ ยังพบในผ้าของหลายประเทศ เชื่อกันว่า ลวดลายดังกล่าวเป็นสัญลักษณ์ของดวงอาทิตย์ หรือโคมไฟ ในภาค อีสานเรียกลายนี้ในผ้ามัดหมี่ว่า ลายโคม ส่วนลายที่มีลักษณะเป็นขนมเปียกปูนผสมกับลายขอ หรือขนมเปียก มีชายยื่นออกมา 8 ขา พบในผ้าตีนจกหรือขิดและมัดหมี่เรียกชื่อแตกต่างกันไป เช่น ลายแมงมุม หรือลายปลาหมึก บางที่ลายนี้อาจจะมีขาเพียง 4 ขา เรียกว่า ลายปู หากปรากฏบนผ้ายกดอก หรือผ้ามัดหมี่ ซึ่งบางแห่งนิยมเรียกว่า ลายดอกแก้ว หรือลายดอกพิกุล

4.) จากลายตัวขอหรือกันหอย ได้มีคนนำมาเป็นลายต่างๆ ลายนี้ปรากฏอยู่ทั่วไปบนผ้าจกและขิดของไทยลือในภาคเหนือ และบนลายมัดหมี่ของภาคอีสานมักจะเรียกว่า ลายขอหรือขอนาค เพราะต่อๆมาพัฒนาเป็นลายนาคเกี่ยว หรือลายนาคชูสน ลายนี้ปรากฏบนผ้าตีนจกของล้านนาเกือบทุกผืน มักจะเข้าใจว่าเป็นนกกหรือหงส์หรือห่าน และมักจะปรากฏอยู่เป็นคู่ๆโดยมีลายเหมือนฝนตกอยู่ข้างบน และมีลายภูเขา หรือลายน้ำไหลอยู่ข้างล่างด้วย ลายนกนี้ยังปรากฏบนผ้าของไทย

ลื้อ เช่น ผ้าเช็ดหน้า ลายนี้พบบ่อยๆ ตามเชิงผ้าตีนจกของภาคเหนือ และผ้าของชาวเขา และยังพบ บ่อยๆบนผ้าและพรมของประเทศอื่นๆ ในประเทศไทยยังไม่มีใครอธิบายลายนี้ไว้ชัดเจน นอกจาก ว่าเป็นลายที่พัฒนามาจากลายขอหรือลายกันหอย บางคนเห็นว่าเป็นสัญลักษณ์ของกบและ ลูกอ๊อด

2.3.1.3 ลวดลายที่เชื่อมโยงกับคติความเชื่อของคนอีสาน

ลวดลายและสัญลักษณ์ต่างๆที่ปรากฏอยู่ในศิลปะผ้าทอไทยนั้น เชื่อกันว่ามีความ เชื่อมโยงกับคติความเชื่อของคนไทยที่สืบทอดกันมาแต่โบราณ ลวดลายสัญลักษณ์เหล่านี้อาจเป็น สัญลักษณ์ อย่างเดียวกันกับที่ปรากฏอยู่ในศิลปะประเภทอื่นๆ เช่น ในจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม และแม้แต่ในตำนานพื้นบ้านที่เล่าขานสืบทอดกันมาหรือในวรรณกรรมต่างๆ ลวดลาย ที่เชื่อมโยงกับความเชื่อ มีดังนี้

1.) สัญลักษณ์งูหรือนาค งูหรือนาคปรากฏอยู่ในลายผ้าพื้นเมืองของคนไทยกลุ่มต่างๆ เกือบทุกภูมิภาคของประเทศ โดยเฉพาะในล้านนา และในอีสาน นอกจากนี้ยังพบในศิลปะของกลุ่ม คนที่พูดภาษาตระกูลไท ที่อาศัยอยู่นอกดินแดนของไทยในปัจจุบัน เช่น ในสิบสองปันนา ในลาว อีกด้วย นักวิชาการหลายคนเชื่อว่า งูหรือนาคเป็นสัญลักษณ์สำคัญของสังคมที่มีวัฒนธรรม น้ำ ดั่งนั้นงูหรือนาค จึงปรากฏอยู่ในศิลปะ และคติความเชื่อของหลายๆ ประเทศมาแต่โบราณกาล ในศิลปะการทอผ้าของชาวไทยในล้านนา และในอีสาน แม้ในสิบสองปันนาของสาธารณรัฐ ประชาชนจีน ในรัฐฉานของพม่า และในลาว ก็มักจะเติมไปด้วยสัญลักษณ์งูหรือนาคประดับประดา ในที่ต่างๆ เช่น ในผ้าซิตของชาวไทยลื้อ ในจังหวัดน่าน และจังหวัดเชียงราย มักจะมีลายที่เรียกกัน มากมายหลายชื่อ เช่น ลายงูลอย ลาย นาคปราสาท ลายขอนาค ลายนาคกระโจม ในผ้า มัดหมี่ ของอีสานก็มักจะมิงูและลายนาคในชื่อ ต่างๆ กันอีก เช่น ลายนาคปึก ลายนาคเกี้ยว ลายนาคชูสน ฯลฯ ในแถบลุ่มแม่น้ำโขง คนไทย และคนลาว ต่างมีความเชื่อสืบทอดกันมาเรื่องพญานาค ซึ่งอาศัย อยู่ที่เมืองบาดาล ได้แม่น้ำโขง จนกระทั่งทุกวันนี้ผู้คนในแถบนั้นก็ยังเชื่อว่า เวลาถึงงานบุญประเพณี เช่น งานไหลเรือไฟ พญานาคก็จะขึ้นมาเล่นลูกไฟด้วย ดังที่มีผู้เห็นลูกไฟขึ้นจากลำน้ำ ในชวง เทศกาลงานไหลเรือไฟเป็นประจำเกือบทุกปี

2.) สัญลักษณ์นกกหรือห่านหรือหงส์ นกหรือหงส์เป็นสัญลักษณ์สำคัญที่ปรากฏอยู่ในศิลปะ ผ้าทอพื้นบ้าน ในภาคเหนือของไทยเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้ก็มีปรากฏมากในผ้าทอมือของลาวสิบสองปันนา และในหมู่พวกคนไทในเวียดนาม ในสถาปัตยกรรมล้านนาและล้านช้างจะพบนกหรือ

หงส์เป็นองค์ประกอบที่สำคัญระดับอยู่บนหลังคาโบสถ์คู่กับสัญลักษณ์นาคหรือบางแห่งก็มีแต่หงส์ประดับอยู่ตามจุดต่างๆ ในวัดในสิบสองปันนา สัญลักษณ์นกกหรือหงส์หรือนกยูงจะปรากฏอยู่ทั่วไปทั้งในจิตรกรรม สถาปัตยกรรม และบนผืนผ้า นกยูงเป็น สัญลักษณ์ที่รัฐบาลจีนปัจจุบันได้นำมาใช้เป็นสัญลักษณ์ของยูนนาน และได้มีการประดิษฐ์นาฏลีลาสมัยใหม่ ซึ่งใช้แสดงเป็นสัญลักษณ์ของชาวไทลื้อในสิบสองปันนา เรียกว่า ระเบ่านกยูง ในพม่า หงส์เป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญพบในศาสนสถาน และในโบราณวัตถุที่เกี่ยวข้องกับราชวงศ์พม่า ในผ้าตีนจกที่ทำด้วยฝ้ายจากหาดเสี้ยว ในอำเภอศรีสัชชนาลัย จังหวัดสุโขทัย จากอำเภอ น้ำอ่าง จังหวัดอุตรดิตถ์ จากอำเภอคูบัว จังหวัดราชบุรี และขึ้นตีนจกทั้งใหม่และฝ้ายของจังหวัด เชียงใหม่ รวมทั้งขึ้นที่มีตีนจกดินเงินดินทอง ล้วนแต่เต็มไปด้วยสัญลักษณ์ นกคู่ หรือ หงส์คู่ กินน้ำร่วมกัน เป็นองค์ประกอบเล็กๆ ของตีนจกแทบจะทุกชิ้น นอกจากนี้ในตุ่งหรือธงที่ชาวไทยพื้นเมือง แถบจังหวัดน่าน และเชียงราย ถวายวัดในงานบุญ มักจะมีลายปราสาท ลายต้นไม้ ฯลฯ ประดับอยู่ เป็นลายใหญ่ๆ แต่ก็จะต้องมีองค์ประกอบเป็นนกหรือหงส์อยู่เป็นจำนวนมากเช่นกัน หงส์นี้ตามคติไทย และคติฮินดู-พุทธ ถือว่าเป็นสัตว์ที่เกี่ยวข้องกับตำนานในศาสนา เช่น หงส์ เป็นพาหนะของพระพรหม เป็นต้น และในศิลปะไทยก็ถือว่าหงส์เป็นของสูง จึงได้เชิญมาเป็นสัญลักษณ์ของเรือพระราชพิธี คือ เรือสุพรรณหงส์ ซึ่งใช้ในพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ

2.3.2 เอกลักษณ์ของผ้าไหมอีสานตามแต่ละท้องถิ่น

2.3.2.1 ผ้าโฮล

ผ้าโฮลเป็นผ้าไหมมัดหมี่ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเชื้อสายเขมรในจังหวัดสุรินทร์ ผ้ามัดหมี่โฮลถือเป็นลายเอกลักษณ์ของลายผ้าไหมมัดหมี่จังหวัดสุรินทร์ “โฮล” เป็นคำในภาษาเขมรเป็นชื่อเรียก กรรมวิธีการผลิตผ้าไหมประเภทหนึ่งสร้างลวดลายขึ้นมาจากกระบวนการมัดย้อมเส้นไหมให้เกิดสีเส้นและลวดลายต่างๆก่อน แล้วนำมาทอเป็นผืนผ้า ซึ่งตรงกับคำว่า “ผ้าปุม” ในภาษาไทย “มัดหมี่” ในภาษาลาว และคำว่า IKAT (อิ-กัต) ซึ่งเป็นลำดับที่ภาษาอินโดนีเซีย-มาลาเย แต่ชาวตะวันตกมักรู้จักผ้ามัดหมี่ของมาเลย์-อินโดนีเซีย และเรียก IKAT ตามไปด้วย

คำว่า “โฮล” ในภาษาเขมรสุรินทร์สมัยหลังคำจำกัดความของคำว่า “โฮล” ได้มีความหมายแคบลงไปอีก ใช้เรียกเฉพาะเจาะจงถึง ฝ้านุ่งที่สร้างจากกระบวนการมัดย้อมเส้นพุ่ง แล้วนำมาทอให้เกิดลวดลายต่างๆ แบบผ้าปุมของขุนนางโรราชสำนักสยาม มีกรอบมีเชิงสำหรับบุรุษให้นุ่งเรียกว่า “โฮลเปราะห์” และสตรีให้นุ่งทอแปลงเป็นลายริ้ว เรียกว่า “โฮลเสร์ย” ปัจจุบันนี้ โฮลเปราะห์ (โฮลสำหรับผู้ชายนุ่ง) แทบหาตัวคนผลิตไม่ได้และไม่เป็นที่รู้จักกันในวงกว้างอีกต่อไป คำว่า “โฮล”

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ในปัจจุบันแทบจะมีความหมายตกไปอยู่ที่โพลแซเรีย (โพลสตรี) เกือบทั้งหมดเพราะฉะนั้นคำว่า”โพล” โดดๆ ในภาษาเขมรสุรินทร์ปัจจุบันจึงมีความหมายเจาะจงอยู่ในแค่ผ้าโพลลายริ้วที่สตรีใช้นุ่งเท่านั้น คำเรียกผ้าโพลสตรี ชนิดเดียวกันนี้ในภาษาเขมรสุรินทร์ได้เรียกปลีกย่อยออกไปอีกหลายอย่าง เช่น โพลบันเต็อด (บรพทัด) โพลปะนะ, โพลอันลุย

ผ้าโพลเป็นผ้าที่มีคุณภาพดีมาก เพราะการทอผ้าชนิดนี้ใช้เส้นไหมน้อย (ส่วนในสุดของเส้นไหม) ในการทอทำให้เป็นผ้าไหมมัดหมี่เนื้อแน่นเส้นไหมเล็กละเอียด เนื้อผ้าจะบางเบา เน้นแน่นเนียน อ่อนนุ่ม ลวดลายสีสันเป็นแบบฉบับของชาวสุรินทร์ ซึ่งได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมจากศิลปะของเขมร

ภาพที่ 2.14 ผ้าโพล

ที่มา : <http://www.qsds.go.th/silkcotton/knowledge.php> ,30 กันยายน 2560

2.3.2.2 ผ้าหางกระรอก

ผ้าหางกระรอก เป็นผ้าทอโบราณที่มีลักษณะลวดลายเรียบง่าย แต่แฝงด้วยความประณีตและงดงาม โดยใช้เทคนิคการทอผ้าที่เป็นเอกลักษณ์ของชนเผ่าไทคือ "การควบเส้น" หรือคนไทยเรียกว่า ผ้าหางกระรอก ผ้าหางกระรอกถือเป็นผ้าโบราณที่พบมากในแถบอีสานใต้คือ นครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ อุบลราชธานี และพบในภาคใต้ที่นครศรีธรรมราช จังหวัดนครราชสีมาได้ชื่อว่าเป็นแหล่งทอผ้าหางกระรอก ที่สามารถทอผ้าได้งดงามที่สุดแห่งหนึ่ง ซึ่งลักษณะสำคัญของผ้าหางกระรอกคือ เป็นผ้าพื้นเรียบที่ใช้เทคนิคการทอพิเศษ ที่นำเส้นพุ่งพิเศษโดยใช้เส้นไหมหรือเส้นฝ้าย 2 เส้น 2 สี มาตีเกลียวควบเข้าด้วยกันให้เป็นเส้นเดี่ยว ที่เรียกว่า เส้นลูกลาย หรือ ไหมลูกลาย หรือ เส้นหางกระรอก ใช้อุปกรณ์ในการตีคือ โน และโบก ซึ่งต้องอาศัยทักษะความชำนาญของผู้ตีเกลียวที่จะทำให้ได้เกลียวถี่ หรือเกลียวห่างตามต้องการ ส่วนเส้นไหมที่จะนำมาตีเกลียวนั้นควรเป็น เส้นไหมน้อยที่คัดเป็นพิเศษให้ได้เส้นไหมที่สม่ำเสมอ จากนั้นจึงนำไปเป็นเส้นพุ่งทอผ้า และผ้าที่ได้จะมีลักษณะลวดลายเล็กๆ ในตัวมีสีเหลืองม่นวาระยับดูคล้ายเส้นขนของหางกระรอก ครั้งหนึ่งผ้าหางกระรอกเคยเป็นผ้าประจำจังหวัดนครราชสีมา ตามคำขวัญเดิมของจังหวัดที่ว่า "นกเขา

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

คารม อ้อยคันร่ม ส้มขี้ม้า ผ้าหางกระรอก ดอกสายทอง แมวสีสวาด" เพราะโคราชมีการทอผ้าหางกระรอกมานานกว่าร้อยปี

จังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ ชาวภูวนิยมใช้และทอผ้าไหมควบ สตรีชาวภูวนิยมมีความชำนาญในการตีเกลียวเส้นไหม เรียกว่า ละวี หรือ ะวี ตามความเชื่อ เรื่องความกลมเกลียวสามัคคีกันในครอบครัวและสายตระกูลที่นับถือผีด้วยกัน การนำไหมสองสีมาควบกันเรียกว่า "กะนิว" หรือ "ผ้าหางกระรอก" เมื่อนำมาใช้เป็นเส้นพุ่งทอกับเส้นยืน สีพื้นจะทำให้เกิดลายเหลือมกันเป็นสีเหลืองคล้ายหางกระรอก ลักษณะของผ้ากะนิวนี้ผิวสัมผัสจะมีความมันระยิบระยับ เมื่อนำไปส่องกับแดดจะแยกสีได้ชัดเจน ผู้ชายไทยภูวนิยมุ่งผ้าไหมควบ (หะจิกกะน้อย) สำหรับมุ่งใจกระเบน

ชื่อที่เรียกว่า ผ้าหางกระรอก อาจเป็นเพราะลวดลายของผ้าทอที่มีลักษณะเนื้อผ้าที่มีความเหลือบสี เห็นเป็นลายเส้นเล็กๆ ในตัว ซึ่งมองดูแล้วคล้ายกับขนของหางกระรอก จึงเป็นที่มาของชื่อเรียกดังกล่าว นอกจากนี้ ชื่อเรียกผ้าชนิดนี้จะแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น ตามรูปลักษณะที่มุ่งเน้นเช่น บางพื้นที่เรียกว่า ผ้าวา ผ้ายาว ซึ่งเป็นการเรียกตามลักษณะความยาวของผืนผ้าที่ยาวกว่าผ้าถุงเท่าตัว บางพื้นที่เรียกว่า ผ้าควบ เพราะถือเอาวิธีการทอแบบตีเกลียวควบมาใช้เป็นชื่อเรียก แต่คนส่วนใหญ่นิยมเรียกว่าผ้าหางกระรอกมากกว่า

2.3.2.3 ผ้าอัมปรม

อัมปรม เป็นผ้ามัดหมี่สองทางคือ โดยมีการมัดย้อมทั้งเส้นพุ่งและเส้นยืน ซึ่งแตกต่างจากผ้ามัดหมี่ทั่วไปของประเทศไทยที่ส่วนใหญ่เป็นมัดหมี่เฉพาะเส้นพุ่ง อัมปรม เป็นผ้ามัดหมี่ของกลุ่มชาวไทยเชื้อสายเขมรในบริเวณอีสานใต้ ได้แก่ บริเวณจังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ การทอผ้าแบบนี้มีเพียงแห่งเดียวในประเทศไทย ตามปกติผ้าไหมมัดหมี่ในประเทศไทย จะเป็นการมัดเฉพาะเส้นพุ่ง ส่วนประเทศที่มีการมัดหมี่ทั้งเส้นพุ่งและเส้นยืนมีอยู่เพียง 4 ประเทศเท่านั้น คือ แกรงของประเทศจีน ปโตลาของประเทศ อินเดียตอนเหนือ บาหลีของประเทศอินโดนีเซีย และประเทศญี่ปุ่น แต่ในจังหวัดสุรินทร์ มีการมัดหมี่ทั้งเส้นพุ่ง และเส้นยืน คือ อัมปรม ทำให้เชื่อว่า ศิลปะการทอผ้าไหมมัดหมี่ชนิดแรกที่เกิดขึ้นน่าจะเป็นอัมปรมนี้เอง จึงน่าจะเกิดขึ้นครั้งแรกพร้อมๆกับ การแผ่ขยายทางศาสนาฮินดู เมื่อสมัย 2,000 ปี มาแล้ว

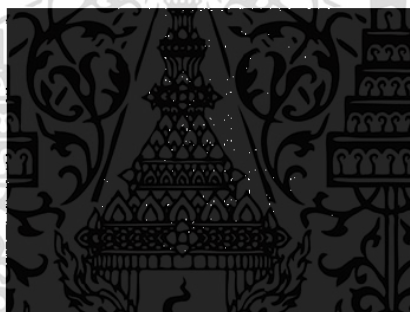
อัมปรม นับเป็นผ้าที่ชาวสุรินทร์ภาคภูมิใจเป็นอย่างยิ่งและเป็นเอกลักษณ์ของผ้ามัดหมี่สุรินทร์โดยแท้ อีกทั้งยังเป็นลายผ้าที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ เป็นมรดกตกทอดมาหลายชั่วอายุคน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งยังมีให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.3.2.4 ผ้าละเบิก

จังหวัดสุรินทร์ประกอบไปด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลาย แต่ที่มีความเกี่ยวข้องกับลวดลายผ้านั้นมีสำคัญอยู่ 3 ชาติพันธุ์ คือชาติพันธุ์เขมร, กูยและลาว ซึ่งแต่ละชาติพันธุ์จะมีเอกลักษณ์ของลวดลายบนพื้นผ้าแตกต่างกันออกไป ซึ่งผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์มีทั้งผ้าไหมลายมัดหมี่, ลายยกดอก, ลายขีด, ลายโครงสร้าง, ลายพื้น หรือเทคนิคการสร้างลวดลายแบบผสมโดยนำเทคนิคของผ้าลายมัดหมี่มาทอยยกดอก คนไทยเชื้อสายเขมรนิยมใช้ผ้าไหมซึ่งเป็นลายที่มีเอกลักษณ์ของกลุ่มชน มีรูปแบบลายผ้าที่เรียบง่ายสีสันสวยงาม มีการทอสืบทอดกันมาตั้งแต่โบราณซึ่งผ้าละเบิกเป็นหนึ่งในนั้น

ผ้าละเบิก เป็นผ้าพุ่งพื้นเมืองประเภทยกดอกลายตารางสี่เหลี่ยม ใช้เส้นยืนหลายๆ สี สีละ 2-4 เส้นเรียงสลับกันไปตามหน้ากว้างของผืนผ้า ทอ 4 ตะกอ โดยยกทีละ 2 ตะกอ ลักษณะผ้าเหมือนมีช่องสี่เหลี่ยมเป็นช่วงๆ ดูเผินๆ จะเห็นเป็นลายตาราง ดูใกล้ๆ จะเห็นเป็นลายยกในเนื้อผ้า

ภาพที่ 2.15 ผ้าละเบิก

ที่มา : <http://www.qsds.go.th/silkcotton/knowledge.php> ,30 กันยายน 2560

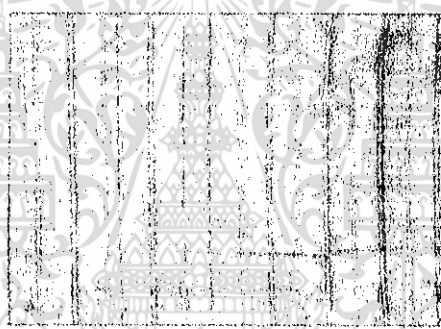
2.3.2.5 ชินทิว

ผ้าชินทิวเป็นผ้าชินลายขวางลำตัว ลายขวางมีจังหวะสม่ำเสมอเป็นช่วง ๆ ลายผ้าเกิดจากเส้นยืน หรือเส้นเครือ ซึ่งเรียกว่า "ลายทางเครือ" และมีเส้นดำ หรือเส้นพุ่ง หรือเส้นทอเป็นหลักสำคัญ โดยมากชินทิวจะมีความสูงของชินมากกว่าแบบอื่น ๆ จึงทำต้องไม่ให้ต่อหัวชินและตีนชินเหมือนชินทั่ว ๆ ไป

ชินทิวเป็นผ้าทอเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของคนไทยอีสานตอนล่างของประเทศไทย มีวิธีการสร้างลายผ้าไหมด้วยวิธีการแบบโบราณ การทอผ้าไหม ได้สืบต่อกันมาแต่ครั้งบรรพบุรุษ ชินทิวนี้ถือว่าเป็นผ้าไหมมงคลจะใช้ในพิธีแต่งงาน เพื่อใช้เป็นเครื่องสมมา (ขอขมา) แก่ญาติฝ่ายชาย เพราะชินทิว จะถูกจัดเป็นผ้าไหมพิเศษ คือเอาไปขอขมาผีทางฝ่ายแม่ผู้ชาย (ชิ่นผี) โดยสิ่งที่จะเอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

นำไปขึ้นผีของคนไทยอีสานนั้นคือ ชิ่นทิว ดอกไม้ รูปเทียน ชั้น 5 ชั้น 8 ตามแต่ความเชื่อของคนในหมู่บ้าน ผู้ใช้ผ้าชิ่นทิวมักอยู่ในวัยกลางคนขึ้นไปไม่นิยมในกลุ่มหนุ่มสาว ถือกันว่าชิ่นทิวเป็นผ้าชิ่นผู้เฒ่า ปัจจุบันไม่นิยมทอเพราะขั้นตอนการผลิตยุ่งยากมาก ผู้สูงอายุยังใช้ชิ่นทิวกันอยู่แต่ไม่มากนัก ต่อมาช่างทอผ้าบางคนได้นำเทคนิคใหม่ๆ เข้ามาสอดแทรก คือการมัดหมี่มาทอเป็นทางพุ่งเพื่อเป็นการผสมผสานกันเทคนิคผ้าชิ่นทิวด้วย กลายเป็นวิวัฒนาการอีกขั้นหนึ่งของผ้าชิ่นทิว

ชิ่นทิวมีการทำด้วยเส้นไหมหรือเส้นฝ้าย บางครั้งเส้นยืนเป็นเส้นไหมแต่ใช้เส้นฝ้ายทอเป็นเส้นพุ่ง ชิ่นทิวมีเอกลักษณ์เป็นของตัวเองเนื่องจากเป็นผ้าชิ่นลายขวางทางยืนที่มีช่วงลายสม่ำเสมอเป็นช่วงๆ โดยผู้ทอผ้าชิ่นทิวจะต้องมีความจำอย่างแม่นยำในการนับเส้นไหมตามแบบลายผ้าชิ่นทิว ลายของผ้าชิ่นทิวจะมี 3 สีรวมมัดหมี่เป็นสีที่ 4 เท่านั้น เช่นสีแดงได้จากครั้ง สีดำได้จากมะเกลือ สีเขียวได้จากใบสมอ จุดเด่นของผ้าชิ่นทิว คือ ลายขวางหรือมัดหมี่เป็นจุดหรือช่วงสั้นๆ มองเห็นเป็นจุดเด่นและการเหลือบสีธรรมชาติของเส้นไหม

ภาพที่ 2.16 ชิ่นทิว

ที่มา : <http://www.qsds.go.th/silkcotton/knowledge.php> ,30 กันยายน 2560

2.3.2.6 ผ้าไหมลายสาเกต

สาเกตนคร เป็นชื่อในอดีตของเมืองร้อยเอ็ดซึ่ง ตั้งอยู่ที่กึ่งกลางของภาคอีสานมานานกว่า 200 ปี ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์และเจริญรุ่งเรืองมากในยุคนั้นมีผู้คนเข้ามาตั้งบ้านเรือนอาศัยอยู่มาก มีประตูเข้าเมือง 11 ประตู และมีเมืองขึ้น 11 เมือง ที่สำคัญมีลุ่มแม่น้ำไหลผ่านหลายสาย เช่น แม่น้ำชี แม่น้ำยัง ลำน้ำเสียว ลำน้ำพลับเพลา ลำน้ำเตา และแม่น้ำมูลยังครอบคลุมพื้นที่ทางตอนใต้ของจังหวัดอีกด้วย จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้พื้นดินของเมืองร้อยเอ็ด มีความชุ่มชื้น อุดมสมบูรณ์ เหมาะต่อการเพาะปลูกหรือการกสิกรรม อาชีพประชากรส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพทำนาเป็นอาชีพหลักปลูกหม่อนเลี้ยงไหมเป็นอาชีพเสริม มีการสืบทอดวัฒนธรรมการทอผ้ามาจากบรรพบุรุษในอดีตจนถึงปัจจุบัน กลุ่มชนที่อยู่ในเมืองร้อยเอ็ด ประกอบด้วยชน 5 กลุ่มหลัก ได้แก่ กลุ่มไทย

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

อีสาน กลุ่มไทย-ลาว กลุ่มไทยเขมร กลุ่มไทย-ส่วย และ กลุ่มภูไท ผ้าไหมที่พบในจังหวัดร้อยเอ็ด ส่วนมากเป็น ผ้าซิ่น (ผ้าถุงผู้หญิง) ผ้าโสร่ง (ผ้าถุงผู้ชาย) สไบ ผ้าพื้น ผ้าขาวม้า และ ผ้าปุม เป็นต้น ผ้าซิ่น หรือผ้าถุง เป็นเครื่องแต่งกายผู้หญิง ผ้าซิ่นไหมส่วนมากจะสวมใส่ในโอกาสสำคัญหรือในงานประเพณีต่างๆ เช่น ประเพณีบุญผะเหวด บุญกฐิน งานสมรส เป็นต้น โดยเฉพาะผ้าไหมมัดหมี่ ถือเป็นเครื่องแต่งกายที่มีลวดลายอันสวยงามมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่โดดเด่น โดยในพื้นที่จังหวัดร้อยเอ็ดพบหลายลายที่สืบทอดมาตั้งแต่โบราณ โดยลายมัดหมี่ที่ทอสืบทอดมามีหลายลายด้วยกัน เช่น ลายขอ ลายบั๊กจับ ลายนาคน้อย ลายคองเอี้ย ลายโคมห้า ลายโคมเจ็ด ลายโคมเก้า เป็นต้น ซึ่งแต่ละลายเป็นลายผ้าไหมมัดหมี่โบราณของท้องถิ่นที่แยกกันอยู่ในผ้าแต่ละผืน

ผ้าไหมลายสาเกต หมายถึง ผ้าไหมที่ประกอบด้วยลายผ้าที่เป็นอัตลักษณ์ในการทอผ้าไหมของจังหวัดร้อยเอ็ดที่ได้นำเอาลายมัดหมี่พื้นบ้าน 5 ลายที่นิยมทอในกลุ่มชนที่อยู่ในเมืองร้อยเอ็ด มาทอต่อกันในผ้าผืนเดียวกันเปรียบเสมือนเป็นการหลอมรวมความสามัคคีของชาวร้อยเอ็ดให้เป็นหนึ่งเดียว โดยแต่ละลายจะทอด้วยผ้าสีพื้นสีดอกอินทนิลบก (สีชมพูอมม่วง) ซึ่งเป็นดอกไม้ประจำจังหวัดร้อยเอ็ด ลายมัดหมี่พื้นบ้าน 5 ลายที่ประกอบในผ้าสาเกต ได้แก่ ลายโคมเจ็ด ลายนาคน้อย ลายคองเอี้ย ลายหมากจับ ลายค้ำพา ลวดลายทั้ง 5 ลายนี้ ได้นำมาประยุกต์ไว้ในผ้าผืนเดียวกันและได้มีการประกาศชื่อลายนี้คือ ลายสาเกต เป็นผ้าเอกลักษณ์ประจำจังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อวันที่ 13 กันยายน 2544

ภาพที่ 2.17 ผ้าไหมลายสาเกต

ที่มา : <http://www.qsds.go.th/silkcotton/knowledge.php> ,30 กันยายน 2560

2.3.2.7 ผ้ากานบัว

ผ้ากานบัว ได้มีการประกาศให้ เป็นลายผ้าเอกลักษณ์ประจำจังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 25 เมษายน พ.ศ. 2543 โดยคณะกรรมการพิจารณาลายผ้าพื้นเมือง ตามโครงการสืบสาน

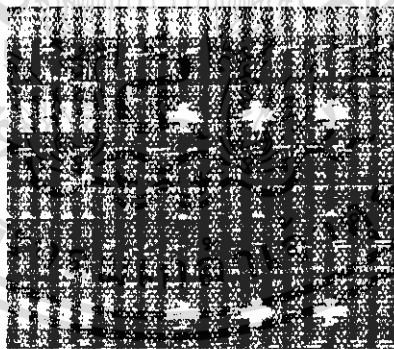
เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ผ้าไทย สายใยเมืองอุบลฯ ได้ร่วมพิจารณาศึกษาประวัติความเป็นมาของลายผ้าในอดีต ที่ทรงคุณค่ามาปรับปรุง ออกแบบสร้างสรรค์ลายผ้า เป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งได้คัดเลือกให้ชื่อว่า "ผ้ากาบบัว" เป็นลายผ้าเอกลักษณ์ประจำจังหวัดอุบลราชธานี มีคุณลักษณะดังนี้

- สีผ้ากาบบัว เป็นสีของกาบบัว หรือกลีบบัว ซึ่งไล่จาก สีอ่อนไปแก่ จากขาว ชมพู เทา เขียว น้ำตาล ซึ่งผ้ากาบบัวมีความหมายและเหมาะสมสอดคล้องกับชื่อของจังหวัดอุบลราชธานี
- ผ้ากาบบัว อาจทอด้วยฝ้ายหรือไหม ประกอบด้วยเส้นยืน ย้อมอย่างน้อยสองสี เป็นริ้วตามลักษณะ "ชินทิว" นอกจากนี้ ยังทอพุ่งด้วยไหมสีมับไม (ไหมปั่นเกลียวหางกระรอก) มัดหมี่และขิด

จากบทนิยาม มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนตามประกาศมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม ฉบับที่ 1547(พ.ศ. 2552) ได้ให้ความหมายกำหนดลักษณะเฉพาะของผ้ากาบบัว เป็น 3 ประเภท ได้แก่ ผ้ากาบบัว (ธรรมดา) ผ้ากาบบัว (จก) และผ้ากาบบัว (คำ)

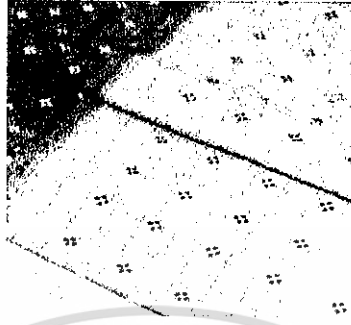
- ผ้ากาบบัว (ธรรมดา) หมายถึงผ้าทอที่ใช้เส้นด้ายยืนอย่างน้อย 2 สี ทอเป็นพื้นลายริ้วตามลักษณะชินทิว และใช้เส้นด้ายพุ่งทอเป็นลาย คั่นด้วยหางกระรอก(ควบเส้น) มัดหมี่และขิด

ภาพที่ 2.18 ผ้ากาบบัว (ธรรมดา)

ที่มา : <http://www.qsds.go.th/silkcotton/knowledge.php> ,30 กันยายน 2560

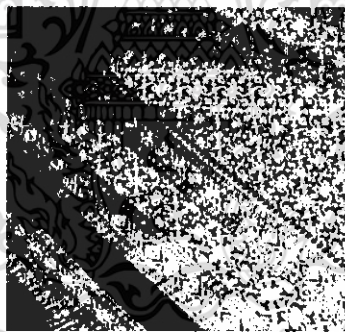
- ผ้ากาบบัว (จก) หมายถึงผ้าทอที่ใช้เส้นด้ายยืนอย่างน้อย 2 สี ทอเป็นพื้นลายริ้วตามลักษณะชันทิว และเพิ่มด้ายพุ่งพิเศษ โดยการจกเป็นลวดลาย กระจุกดาว หรือเกาะลายดาว ซึ่งอาจมีเป็นช่วงกลุ่มหรือกระจายทั่วทั้งผืนผ้า

ภาพที่ 2.19 ผ้ากาบบัวจก

ที่มา : <http://www.qsds.go.th/silkcotton/knowledge.php> ,30 กันยายน 2560

- ผ้ากาบบัว (คำ) หมายถึงผ้าทอที่มีหรือไม่มีลายริ้วก็ได้ เป็นผ้ายกหรือผ้าขิดที่ใช้เส้นด้ายพุ่งเพิ่มพิเศษ คือดินทอง อาจสอดแทรกด้วยดินเงินหรือไหม สีต่างๆไปตามลวดลายบนลายพื้น และคันด้วยมัดหมี่

ภาพที่ 2.20 ผ้ากาบบัว (คำ)

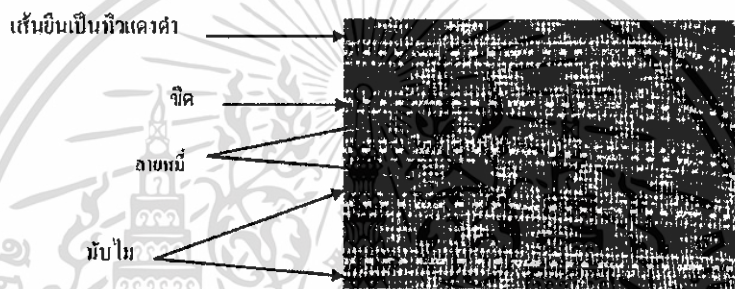
ที่มา : <http://www.qsds.go.th/silkcotton/knowledge.php> ,30 กันยายน 2560

ผ้ากาบบัวเป็นผ้าที่มีลักษณะรวมเอาเอกลักษณ์อันโดดเด่นของผ้าพื้นเมืองอุบลมารวมไว้หลายชนิดได้แก่ ลักษณะของชันทิว มับไม มัดหมี่ ผ้าขิดหรือจก

- ชันทิว ผ้ากาบบัวต้องมีเส้นยืนหรือริ้วหรือทิว 2 สีตามลักษณะของชันทิวดั้งเดิมซึ่งเป็นที่นิยมของสตรีเมืองอุบลอย่างแพร่หลายมาก่อน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

- มับไม ผ้ากาบบัวต้องมีเส้นพุ่งมับไมซึ่งเกิดจากการเข็นคือปั่นเกลียวเส้นพุ่ง 2 เส้นเข้าด้วยกัน การเข็นมับไมนี้พบในผ้าที่เรียกว่า ผ้าไหมควบหรือผ้าไหมหางกระรอกหรือผ้าวาและซิ่นเข็น
- มัดหมี่ ผ้ากาบบัวจะสวยงามมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับลวดลายหมี่เป็นองค์ประกอบหลัก ลายหมี่ในผ้ากาบบัวทั้งลายดั้งเดิมและลายประยุกต์ขึ้นใหม่
- ซิด ผ้ากาบบัวต้องมีเส้นพุ่งที่เป็นเส้นใหญ่หรือเส้นนูนขึ้นจากเนื้อผ้าเป็นการเลียนแบบเส้นลายของกลีบบัวซึ่งใช้วิธีซิด
- จก การจกเป็นการตกแต่งให้ผ้ากาบบัวมีความวิจิตรงดงามยิ่งขึ้น เป็นวิธีที่ยากและเสียเวลามากขึ้น ผ้ากาบบัวจึงอาจจะมีจกหรือไม่มีก็ได้ โดยเจตนาของผู้คิดผ้ากาบบัว มุ่งที่จะคงลักษณะผ้าขึ้นหัวจกดาวของสตรีชั้นสูงของเมืองอุบลเอาไว้

ภาพที่ 2.21 ผ้ากาบบัว

ที่มา : <http://www.qsds.go.th/silkcotton/knowledge.php> ,30 กันยายน 2560

2.3.2.8 ผ้าไหมมัดหมี่ชนบท

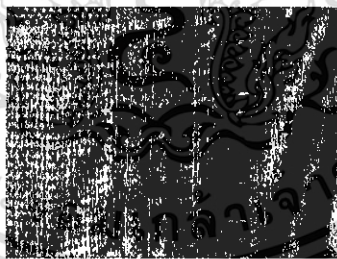
ชาวชนบทมีการประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก ทุกครัวเรือนจะมีที่ดินทำนา ทำไร่ ทำสวน เลี้ยงสัตว์ นอกจากอาชีพทำนาแล้ว ก็มีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ปลูกฝ้าย เพื่อนำเส้นไหมและฝ้ายมาทอเป็นผืนผ้า ดังคำกล่าวที่ว่า “ยามว่างจากนา ผู้หญิงทอผ้า ผู้ชายจักสาน” ในอดีตที่ผ่านมา การทอผ้าถือเป็นหน้าที่สำคัญของผู้หญิงชาวอีสาน เพราะจะต้องทอผ้าเพื่อใช้เป็นเครื่องนุ่งห่มในชีวิตประจำวัน ผู้หญิงอีสานต้องเรียนรู้และฝึกหัดการทอผ้ามาตั้งแต่เด็ก จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต ดังคำญาที่สอนสตรีชาวอีสานว่า “ทอหูกบ่เป็นแจ ทอแพรบเป็นผาด้อน เลี้ยงม่อนบ่สู้โตลูกโตนอน ออย่าฟ้าวอนเอาผัว” การทอผ้าเพื่อใช้ในครอบครัวจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ผู้หญิงอีสานจะต้องเรียนรู้และฝึกหัด โดยเริ่มจากผู้เป็นแม่ได้ถ่ายทอดความรู้และเทคนิควิธีการทอผ้าให้ลูกหลาน สืบทอดกันมาไม่ขาดสาย ผ้าไหมที่ทอได้ นิยมสวมใส่ไปทำบุญที่วัด หรือในงานพิธีและงานมงคลต่างๆ รวมทั้งเก็บไว้เป็นมรดกให้ลูกหลาน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

อำเภอชนบท เริ่มมีการทอผ้ามาตั้งแต่เมื่อไร ไม่สามารถสืบประวัติได้ แต่มีหลักฐานสำคัญคือ ผ้าไหมมัดหมี่หน้านาง หรือผ้าปุม อายุ กว่า 220 ปี ที่เจ้าเมืองชนบทคนแรกได้รับพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ 1 โดยทายาทของเจ้าเมืองเป็นผู้เก็บรักษาไว้ ซึ่งต่อมา คนชนบทได้นำมาเป็นต้นแบบในการทอผ้าไหมมัดหมี่หน้านาง ที่มีชื่อเสียงและเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของผ้าไหมชนบทในปัจจุบัน จึงสันนิษฐานว่าการทอผ้าของอำเภอชนบทน่าจะ มีมาไม่ต่ำกว่า 100 ปี หรืออาจจะมีมาตั้งแต่เริ่มตั้งเมืองชนบท คือ ประมาณ 200 กว่าปีที่แล้ว

ผ้าที่ทอด้วยมือที่มีชื่อเสียงที่สุดของอำเภอชนบท ได้แก่ “ผ้าไหมมัดหมี่” โดยมีขั้นตอนเริ่มจากการคัดเลือกเส้นไหม การออกแบบลายหมี่ การให้สี การทอเป็นผืนผ้า ซึ่งเป็นงานที่ละเอียดอ่อน ผ้าไหมชนบทมีจุดเด่นคือ มีความสวยงาม ลวดลายละเอียดแตกต่างจากที่อื่น

เอกลักษณ์ของผ้าไหมชนบท คือ “ลาย”และ “เทคนิคการทอผ้า” ลายเก่าแก่ที่สืบทอดกันมา และถือว่าเป็นลายต้นแบบและเป็นลายเก่าแก่ของผ้าเมืองขอนแก่น คือ ลายหมี่กง ลายชันหมาก เบ็ง ลายขอพระเทพหรือลายเชิงเทียน โดยส่วนใหญ่เกือบทั้งหมดจะเป็นการทอผ้าแบบ 3 ตะกอ ทำให้เนื้อผ้าแน่น สม่ำเสมอ มีลักษณะสีและลวดลายของผ้าด้านหนึ่งสีที่บกว่าอีกด้าน สีที่เป็นเอกลักษณ์ดั้งเดิมคือ สีม่วง สีแดง สีเขียว สีเม็ดมะขาม เอกลักษณ์ของการทอผ้าอีกแบบหนึ่งของชาวชนบท คือ ผ้าปุมหรือผ้าหน้านาง ซึ่งมีลักษณะแบบโจงกระเบน ประกอบด้วย ลายมัดหมี่บริเวณท้องผ้า ลายมัดหมี่หน้านาง และลายมัดหมี่ริมชายผ้าทั้งสองด้าน

ภาพที่ 2.22 ผ้าไหมมัดหมี่ชนบท

ที่มา : <http://www.qsds.go.th/silkcotton/knowledge.php> ,30 กันยายน 2560

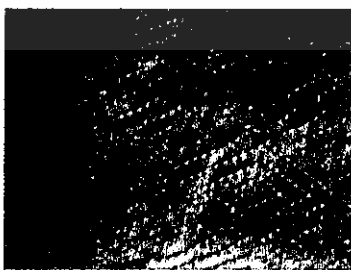
2.3.2.9 ผ้าไหมลายลูกแก้วย้อมมะเกลือ

ผ้าไหมลายลูกแก้วย้อมมะเกลือ เป็นผ้าไหมพื้นบ้านทอมือของบ้านหนองบ่อ อำเภอเมืองจังหวัดอุบลราชธานี เป็นผ้าทอลายในตัว ย้อมสีดำด้วยมะเกลือ มีเอกลักษณ์โดดเด่นที่มีสีดำมันวาวมีลวดลายสวยงาม ผ้าไหมลายลูกแก้วย้อมมะเกลือหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า แพรเหยียบ หรือ ผ้า

เหยียบ นับเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดต่อกันมาจากบรรพบุรุษสู่ลูกหลาน นิยมนำมาตัดเย็บเป็นเสื้อแขนยาว

วัฒนธรรมการแต่งกายของชาวบ้าน จะนุ่งผ้าที่ทอขึ้นและเย็บด้วยมือ โดยผู้ชายจะนุ่งกางเกง ขาสั้นที่ย้อมด้วยคราม เรียกว่า ผ้าจวบคราม ส่วนผู้หญิงจะนุ่งผ้าขึ้น เสื้อจะเป็นเสื้อแขนยาว ใช้ผ้าที่ทอขึ้นและเย็บด้วยมือแล้วนำไปย้อมมะเกลือ โดย สมาน สองสีดา (2527 : 16 – 17) ได้กล่าวไว้ว่า “เสื้อดำไหมย้อมมะเกลือ เป็นเสื้อที่ชาวบ้านนิยมใช้กันมาก เสื้อนี้ใช้ได้ทุกงาน ตั้งแต่การทำไร่ทำนาไปถึงงานประเพณี งานเทศกาล ถ้าครอบครัวใดไม่มีเสื้อดำไหมย้อมมะเกลือให้สมาชิกครอบครัวใช้จะถูกดูแคลนจากเพื่อนบ้าน เพราะฉะนั้นทุกๆ ครอบครัวในหมู่บ้านต้องชวนขวายหาเสื้อดำไหมย้อมมะเกลือมาให้สมาชิกในครอบครัวได้ใช้ จึงทำให้มีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมกันโดยทั่วไป”

เสื้อดำไหมย้อมมะเกลือเป็นเสื้อที่ตัดจากผ้าไหมแท้ เป็นผ้าไหมที่ทอพิเศษที่ชาวบ้านเรียกว่า แพรเหยียบ หรือ ผ้าเหยียบ โดยการทอผ้า (ตำหูก) แบบธรรมดาแล้วจะมีที่เหยียบทำอยู่ 2 ที่ แต่การทอแบบแพรเหยียบ จะมีที่เหยียบอยู่ 5 ที่ หรือที่เรียกว่า 5 เขา แพรเหยียบจะมีลวดลายพิเศษต่างจากผ้าธรรมดา จะเป็นลวดลายขนมเปียกปูนเป็นวงซ้อนกันติดต่อกันตลอดทั้งผืน การตัดเสื้อจากแพรเหยียบใช้วิธีตัดอย่างประหยัดที่สุด คือ จะไม่มีเศษผ้าเลย นอกจากที่เป็นคอกลมเท่านั้นที่ต้องคว้านออก นอกนั้นไม่ว่าจะเป็นแผ่นหลังหรือแขนก็ใช้ผ้าสีเหลี่ยมทั้งสิ้น ในสมัยก่อนการตัดเสื้อในแต่ละครอบครัวจะตัดและเย็บด้วยมือใช้เอง แต่ในปัจจุบันต้องไปจ้างช่างตัดเสื้อตัดให้ กระดุมเสื้อในสมัยก่อนจะใช้เหรียญสตางค์หรือเหรียญสลึง (เหรียญสลึงในสมัยก่อนไม่ใช่เหรียญสลึงในปัจจุบัน) เจาะรู 2 รู ฝืนไหมร้อยอย่างสวยงาม แต่ในปัจจุบันพบเห็นน้อยมาก เพราะเหรียญเงินเก่ามีราคามากตัดไปขายจนเกือบหมดแล้ว การตัดเสื้อดำไหมย้อมมะเกลือ เมื่อตัดเย็บเสร็จเรียบร้อยแล้วจึงนำไปย้อมมะเกลือเป็นขั้นตอนสุดท้าย

ภาพที่ 2.23 ผ้าไหมลายลูกแก้วย้อมมะเกลือ

ที่มา : <http://www.qsds.go.th/silkcotton/knowledge.php> ,30 กันยายน 2560

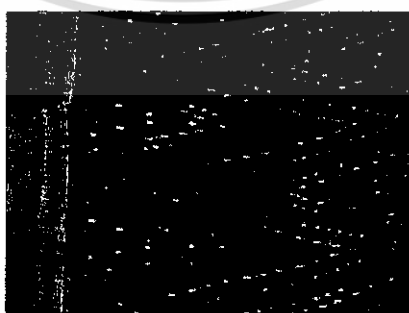
เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.3.2.10 ผ้ามัดหมี่ตีนแดง

ผ้ามัดหมี่ตีนแดง หรือ ชื่อเรียกตามภาษาท้องถิ่นที่ว่า “ชินหัวแดงตีนแดง” หรือ “ชินตีนแดง” หรือ “ชินหมี่รวด” ถือได้ว่าเป็นผ้าไหมเอกลักษณ์ท้องถิ่นของชาวอำเภอพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ โดยลักษณะผ้าไหมจะเป็นมัดหมี่ลายพื้นเมืองทอด้วยไหมทั้งผืน มีหัวชินและตีนชินของผ้าจะเป็นสีแดงสด สมัยโบราณทอด้วยฝีมือนักแล้วนำมาต่อหัวและตีนชิน ปัจจุบันมีการทอต่อเนื่องเป็นผืนเดียวกันไม่ใช้การต่อระหว่างตัวชิน หัวชินและตีนชิน ผ้ามัดหมี่ตีนแดง ทอขึ้นครั้งแรกโดยช่างฝีมือทอผ้าในคุ้มของพระยาเสนาสงคราม (เจ้าเมืองคนแรกของอำเภอพุทไธสง) เมื่อประมาณกว่า 200 ปีมาแล้ว สันนิษฐานว่าเป็นผ้าชินของกลุ่มชนลาว ต่อมาการทอผ้าชินตีนแดงได้แพร่ขยายสู่หมู่บ้านใกล้เคียง และบ้านนาโพธิ์ซึ่งปัจจุบันเป็นอำเภอนาโพธิ์

ผ้ามัดหมี่ตีนแดง แหล่งผลิตส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่อำเภอพุทไธสงและอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ ในสมัยโบราณนิยมทอผ้ามัดหมี่ตีนแดงให้เด็กและวัยรุ่นสวมใส่เพราะมีสีสันสดใส โดยลายหมี่ส่วนใหญ่เป็นลายดั้งเดิม คือ ลายนาค ลายแหวนเลื่อย(ลายพื้นเลื่อย) ลายขอต่างๆ และต่อมาได้พัฒนาและปรับปรุงการทอเพื่อให้ผู้ใหญ่ได้สวมใส่ในงานบุญประเพณีสำคัญได้ นิยมใช้สวมใส่เฉพาะในงานพิธีกรรมทางศาสนา งานบุญประเพณีและพิธีการที่สำคัญเท่านั้น

ผ้ามัดหมี่ตีนแดง มีลักษณะพิเศษ คือ ส่วนเชิงของผ้ามัดหมี่ทุกผืนเป็นพื้นสีแดง บางผืนจกลวดลายเป็นแถบริ้วลายจกขนาดเล็ก ตีนชินบางครั้งมีการใช้เทคนิคการขีดเก็บเส้นไหมสี หรือที่ชาวบ้านในพื้นที่ เรียกว่า การเก็บตีนดาว มาผสมผสานเพื่อความสวยงามและแสดงฝีมือของผู้ทอผ้าชินมัดหมี่ตีนแดงโบราณมีการต่อหัวชินและตีนชิน ลวดลายมัดหมี่จะทอเป็นชินหมี่รวดหรือหมี่โหด ซึ่งมาจากภาษาท้องถิ่นภาคอีสาน หมายถึง การมัดและทอลวดลายมัดหมี่ต่อเนื่องไปรวดเดียว ลักษณะลวดลายผ้ามัดหมี่แบบนี้ บางท้องถิ่นในภาคอีสานจะเรียกว่า หมี่หว่าน

ภาพที่ 2.24 ผ้ามัดหมี่ตีนแดง

ที่มา : <http://www.qsds.go.th/silkcotton/knowledge.php> ,30 กันยายน 2560

2.3.2.11 ผ้าไหมมัดหมี่ลายแก้วมุกดา

จังหวัดมุกดาหารเป็นจังหวัดในภาคอีสาน ในอดีตเป็นเมืองชายแดนปลายพระราชอาณาเขตที่มีอาณาเขตกว้างใหญ่จนจรดแดนญวน ในสมัยรัชกาลที่ 3 เมื่อปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์ กองทัพกรุงเทพฯ และกองทัพหัวเมือง แถบลุ่มแม่น้ำโขงได้ยกทัพข้ามโขงไปกวาดต้อนผู้คนทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง(ดินแดนลาว)ให้อพยพข้ามโขงมาตั้งบ้านตั้งเมืองอยู่ทางฝั่งขวาของ แม่น้ำโขง(ภาคอีสาน) ให้มากที่สุดเพื่อมิให้เป็นกำลังแก่ข้าศึก จังหวัดชายแดน เช่นจังหวัดกาฬสินธุ์ สกลนคร นครพนม มุกดาหาร ฯลฯ จึงมีผู้คนหลายเผ่าพันธุ์ กลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดมุกดาหารมีอยู่ถึง 8 กลุ่มชาติพันธุ์ ได้แก่ชาวไทย (ภูไท) ชาวไทยอีสาน ชาวกะโซ่ ชาวข่า ชาวแสก ชาวกูลา และชาวกะเลิง ซึ่งมีการทอผ้าฝ้าย และผ้าไหมเป็นภูมิปัญญามาตั้งแต่โบราณกาล

ในปี ๒๕๔๕ นายไพรัตน์ สกลพันธ์ ผู้ว่าราชการจังหวัดมุกดาหาร ได้มีดำริให้มีผ้าที่เป็นเอกลักษณ์ ของจังหวัดมุกดาหารขึ้นตามภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่เพื่อรักษาวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมให้คงอยู่ จึงได้มีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการพิจารณาคัดเลือกผ้าเอกลักษณ์ประจำจังหวัดมุกดาหาร ประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญ ผู้เกี่ยวข้องหลายหน่วยงาน เพื่อทำการศึกษาและเลือกลายผ้าให้เป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดมุกดาหาร และได้พิจารณาให้ ผ้าลายแก้วมุกดา เป็นผ้าเอกลักษณ์ของจังหวัด

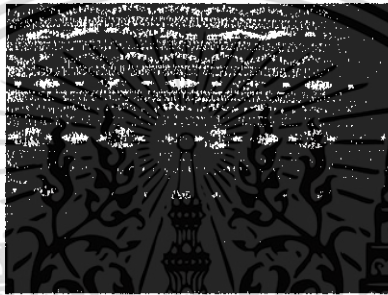
ผ้าไหมมัดหมี่ลายแก้วมุกดา เป็นการนำเอาลวดลายผ้าโบราณที่มีเอกลักษณ์และมีความหมายของจังหวัดมามัดเป็นลวดลายบนเส้นไหมและทอเป็นผืนผ้า แต่ละลายมีเอกลักษณ์และความหมายสำหรับจังหวัดมุกดาหาร ดังนี้

- 1) ลายสายน้ำ (ลายจิ้งจอกแจ็ก หรือลายซิกแซก) มีลักษณะเป็นเส้นโค้งสีขาว หมายถึงสัญลักษณ์แทนแม่น้ำโขงซึ่งเป็นสายน้ำคู่จังหวัดมุกดาหาร ซึ่งเป็นเส้นกันเขตแดนระหว่างประเทศไทยและประเทศสาธารณรัฐประชาชนลาว
- 2) ลายนาคน้อย (หรือลายพญานาค) เป็นสัตว์แห่งความอุดมสมบูรณ์ เกี่ยวกับพุทธศาสนา พุทธ ชาวอีสานจะมีการนับถือขนาดเป็นวัฒนธรรมร่วมกัน จะปรากฏมีลายนาคในผืนผ้า ชาวอีสานมากมายหลายแบบ หมายถึงพญานาคที่อาศัยอยู่ในแม่น้ำโขงเฝ้าดูแลความเป็นอยู่ของ ชาวเมืองมุกดาหาร
- 3) ลายดอกขำน้ำว (ลายดอกกระบวนน้อย) เป็นลายสีเหลืองดอกขำน้ำว ซึ่งเป็นไม้มงคลประจำจังหวัดมุกดาหาร
- 4) ลายตุ้มเล็ก(ตุ้มลายไม้) แทนดวงแก้วเล็ก (ดวงดาวในท้องฟ้า)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่นอนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

- 5) ลายด้อมใหญ่ หรือลายมุก มีลักษณะเป็นดอกสีขาวหรือที่เรียกว่าลายด้อม หมายถึง แก้วมุกดา ซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองของชาวเมืองมุกดาหาร

ผ้าไหมมัดหมี่ลายแก้วมุกดา เป็นการนำเอาลวดลายผ้าโบราณที่มีเอกลักษณ์และมีความหมายของจังหวัดมุกดาหารมาเป็นลวดลายบนเส้นไหมและทอเป็นผืนผ้า แต่ละลายมีเอกลักษณ์และความหมายสำหรับจังหวัดมุกดาหาร ดังนี้ ลักษณะของผ้าไหมมัดหมี่ลายแก้วมุกดา เป็นผ้ามัดหมี่ มีสี 5 สี คือ สีฟ้า สีเหลืองเข้ม สีน้ำเงิน สีขาว และสีบานเย็น คั้นลายด้วยเส้นไหม 4 สี ได้แก่ ไหมเข็นควบสีน้ำเงินและสีขาว(ไหมหางกระรอก) เส้นไหมสีบานเย็น เส้นไหมสีเหลือง เส้นไหมสีฟ้าคราม เป็นผ้าทอด้วยกี่พื้นเมือง ทอด้วย 5 กระสวย

ภาพที่ 2.25 ผ้าไหมมัดหมี่ลายแก้วมุกดา

ที่มา : <http://www.qsds.go.th/silkcotton/knowledge.php> ,30 กันยายน 2560

2.3.2.12 ผ้าไหมลายหมี่คั่นxonารี

ผ้าไหมลายหมี่คั่นxonารี เป็นลายผ้ามัดหมี่เอกลักษณ์ ของจังหวัดชัยภูมิ เกิดจากการนำหมี่คั่นลายโบราณ มารวมกับ ลายมัดหมี่xonารี ซึ่งสมเด็จพระบรมราชินีนาถ ได้มีพระราชดำริให้ออรักระไว้ เกิดเป็นลายผ้าเอกลักษณ์ของจังหวัดชัยภูมิขึ้น

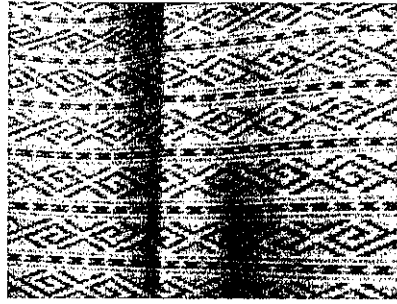
การทอผ้าและผลิตผ้าไหมของคนชัยภูมินั้น จากประวัติที่ได้รับทราบบอกเล่าและบันทึกไว้บอกว่า ช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (จ.ศ. ๑๑๗๔) พ.ศ. ๒๓๖๐ กว่า ๒๐๐ ปี ชาวชัยภูมิได้ผลิตผ้าไหมอย่างดีเป็นที่รู้จักตั้งแต่สมัยของ “พระยาภักดีชุมพล (แล)” เจ้าเมืองชัยภูมิ ที่ชาวชัยภูมิให้การเคารพเป็นอย่างสูง เป็นชาวเมือง เวียงจันทร์ ได้อพยพย้ายถิ่นฐาน มาตั้งเมืองที่เมืองชัยภูมิ ในสมัยนั้นต้องมีการส่งเครื่องบรรณาการไปถวายที่กรุงเทพฯ และเวียงจันทร์ ประเทศลาว และหนึ่งในเครื่องบรรณาการที่สำคัญ คือ ผ้าไหม ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้ชาวบ้านมีภูมิปัญญา เรื่องของการทอผ้าไหมสะสมมาเป็นเวลาช้านาน และมีการพัฒนาเรื่องผ้าจนมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักในปัจจุบัน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ท่านท้าวบุญมี ภรรยาของพระยาภักดีชุมพล (แล) เป็นผู้ที่เกี่ยวข้อง มีความชำนาญในการ เลี้ยงไหม สาวไหม และทอผ้าไหม ได้สอนให้สตรีชาวชัยภูมิ รู้จักการปลูกหม่อน เลี้ยงไหม ทอผ้า ไม่ว่าจะเป็ผ้ายกชิด ผ้าไหมมัดหมี่ การทำขึ้นคั้น การทอผ้าฝ้าย เป็นต้น นอกจากนั้นท่านยังได้สอน ให้มีการประดิษฐ์ คิดลวดลายต่างๆ ขึ้นอีก ไม่ว่าจะเป็นลายหมี่ขอ หมี่คั้น หมี่เอี้ยวเอี้ยวควาย และ ลายผ้ามัดหมี่อื่นๆ อีกมากมาย เนื่องจากชาวชัยภูมิเป็นผู้มีศิลปะในตัวเอง จึงได้คิดลายมัดหมี่จาก สิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบตัวมาออกแบบเป็นลายผ้า จนถึงปัจจุบันนี้จังหวัดชัยภูมิ มีลายผ้าโบราณที่มีอายุ ตั้งแต่ ๕๐ ปีขึ้นไป มีมากกว่า ๕๓๙ ลาย โดยผ้าบางชิ้นมีอายุมากกว่า ๒๐๐ ปี จากหลักฐานการ อยู่อาศัยของกลุ่มชนในบริเวณเมืองชัยภูมิ มีวัฒนธรรมการแต่งกาย การออกแบบลวดลายบนผืน ผ้า โดยเฉพาะการทำลายผ้ามีหลายวิธี เช่นการมัดหมี่ การเก็บขิดยกลาย เป็นต้น ลายต่างๆที่ได้มา นั้น เกิดจากทั้งความคิดและความเชื่อ ที่มีมาแต่โบราณสืบต่อกันมา

ลายมัดหมี่ขอนารี ตามตำนานชาวบ้านเล่าว่า ผ้าไหมมัดหมี่ลายนี้เกิดขึ้นตั้งแต่สมัยพระยา ภักดีชุมพล(แล) เจ้าเมืองชัยภูมิคนแรก และ ท่านท้าวบุญมี ภรรยา ซึ่งเป็นชาวเมืองเวียงจันทร์เป็น ข้าราชการ ในสำนักเจ้าอนุวงศ์ เมืองเวียงจันทร์ได้อพยพย้ายถิ่นฐานมาตั้งเมือง ที่เมืองชัยภูมิ ซึ่ง เป็นเมืองเก่าสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ท่านท้าวบุญมี เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องด้านการถักทอผ้า ท่านได้สอนให้สตรีชาวชัยภูมิ รู้จักการปลูกหม่อน เลี้ยงไหม ทอผ้าไม่ว่าจะเป็นผ้าชิด ผ้าไหมมัดหมี่ การทำ ขึ้นคั้น การทอผ้าฝ้าย เป็นต้น นอกจากนั้นท่านยังได้สอนให้มีการประดิษฐ์ คิดลวดลาย ต่างๆขึ้นอีกไม่ว่าจะเป็นลายหมี่ขอ หมี่คั้น หมี่เอี้ยวเอี้ยวควาย และมีลายผ้ามัดหมี่อื่นๆ อีกมากมาย เนื่องจากชาวชัยภูมิเป็นผู้ที่มีศิลปะในตัวเอง จึงได้คิดลายมัดหมี่ จากสิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบตัว มา ออกแบบเป็นลายผ้า เช่น ลายรูปตะขอเกิดจาก การตักน้ำขึ้นมาจากบ่อในสมัยก่อนต้องใช้ตะขอที่ ทำจากไม้ไผ่ ก็นำเข้ามาประยุกต์และออกแบบเป็นลวดลายผ้าไหม ต่อมามีการดัดแปลง ให้มี ลวดลายสวยงาม แปลก ออกไปตามจินตนาการแต่ยังคงอนุรักษ์ลายรูปตะขอไว้ จนเป็นเอกลักษณ์ ของผ้าไหมมัดหมี่ของชัยภูมิ

ผ้าไหมลายหมี่คั้นขอนารี เป็นลายผ้ามัดหมี่เอกลักษณ์ของจังหวัดชัยภูมิ เกิดจากการนำ หมี่คั้นลายโบราณที่เป็นลายพื้นฐาน มารวมกับ ลายมัดหมี่ขอนารีที่เป็นลายที่มีการประยุกต์มาจาก ลายขอซึ่งเป็นลายดั้งเดิม แต่สันนิษฐานว่าน่าจะเกิดหลังผ้าลายหมี่คั้น ซึ่งเป็นลายพื้นฐาน

ภาพที่ 2.26 ผ้าไหมลายหมี่คั่นขอนารี

ที่มา : <http://www.qsds.go.th/silkcotton/knowledge.php> ,30 กันยายน 2560

2.3.2.13 ผ้าแพรวา

แพรวา หรือ ผ้าไหมแพรวาเป็นผ้าทอมืออันเป็นเอกลักษณ์ของชาวผู้ไทยหรือภูไท การทอผ้าแพรวามีมาพร้อมกับวัฒนธรรมของชาวภูไท ซึ่งเป็นชนกลุ่มหนึ่ง มีถิ่นกำเนิดในบริเวณแคว้นสิบสองจุไทย (ดินแดนส่วนเหนือของลาว และ เวียดนาม ซึ่งติดต่อกับดินแดนภาคใต้ของจีน) อพยพเคลื่อนย้ายผ่านเวียดนาม ลาว แล้วข้ามฝั่งแม่น้ำโขงเข้ามาตั้งหลักแหล่งอยู่แถบเทือกเขาภูพานทางภาคอีสานของไทย ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในจังหวัดกาฬสินธุ์ นครพนม มุกดาหาร สกลนคร โดยยังคงรักษาวัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อ การแต่งกาย และการทอผ้าไหมที่มีภูมิปัญญาในการทอด้วยการเก็บลายจากการเก็บขิด และการจก ที่มีลวดลายโดดเด่น ที่มีภูมิปัญญาที่ได้รับการถ่ายทอดมาจาก บรรพบุรุษและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ผ้าแพรวาจึงเปรียบเสมือนเป็นสัญลักษณ์ของกลุ่มชนที่สืบเชื้อสายมาจาก กลุ่มภูไท

ผ้าแพรวามีความหมายรวมกันว่า ผ้าทอเป็นผืนที่มีขนาดความยาว 1 วา หรือ 1 ช่วงแขน ใช้สำหรับคลุมไหล่หรือห่มสไบเฉียงที่เรียกว่าผ้าเปี่ยงของชาวผู้ไทย ซึ่งใช้ในโอกาสที่มีงานเทศกาล บุญประเพณีหรืองานสำคัญอื่นๆ โดยประเพณีทางวัฒนธรรมของหญิงสาวชาวภูไทจะต้องยึดถือปฏิบัติคือ จะต้องตัดเย็บผ้าทอ 3 อย่างคือ เสื้อดำ ตำแพรว (หมายถึงการทอผ้าแพรวา) ซิ่นไหม

ผ้าแพรวานิยมทอด้วยไหมทั้งผืน มีสีล้วน ลวดลาย ที่หลากหลายนับเป็นผ้าไทยอีกรูปแบบหนึ่ง ที่ได้ได้รับความนิยมสูง ในหมู่ผู้นิยมผ้าไทยทั้งที่อยู่ในประเทศและต่างประเทศ โดยเฉพาะที่บ้านโพน อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์เป็นจังหวัดที่มีการทอผ้าไหมแพรวาที่งดงามและมีชื่อเสียง

ผ้าแพรวาได้รับการสนับสนุนและส่งเสริมจากโครงการศูนย์ศิลปาชีพพิเศษในสมเด็จพระนางเจ้าฯพระบรมราชินีนาถ เมื่อครั้งเสด็จเยี่ยมพสกนิกรชาวอำเภอคำม่วง เมื่อปี พ.ศ. 2520 ได้ทอดพระเนตรเห็นชาวภูไท บ้านโพน แต่งตัวโดยใช้ผ้าแพรวาห่มตามแบบสไบเฉียง หรือเรียกว่า ผ้า

เปียง ได้ทรงสนพระทัยมากจึงโปรดให้มีการสนับสนุน และได้มีพระราชดำริให้ขยายหน้าผ้าให้กว้างขึ้น เพื่อที่จะได้นำไปใช้เป็นผ้าผืนสำหรับตัดเสื้อผ้าได้ อีกทั้งพัฒนาลวดลายให้เหมาะสมตามความต้องการของตลาด การพัฒนาการทอผ้าแพรวาเกิดขึ้นเพราะพระบารมีของสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถที่ได้ทรงทอดพระเนตรเห็นความงาม และคุณค่าแห่งศิลปะชิ้นนี้ในครั้งนั้น

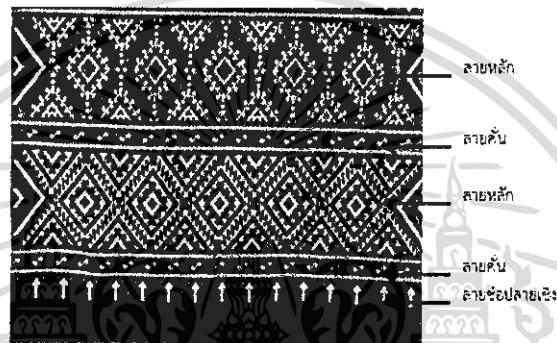
ลวดลายผ้าแพรวานับเป็นผ้ามรดกของครอบครัว โดยในแต่ละครัวเรือน จะมี ผ้าแซว ซึ่งเป็นผ้าไหมส่วนใหญ่ทอพื้นสีขาว ขนาดประมาณ 25 x 30 เซนติเมตร มีลวดลายต่าง ๆ เป็นต้นแบบลายดั้งเดิมแต่โบราณที่ทอไว้บนในผืนผ้าเป็นแม่แบบดั้งเดิมที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ บนผ้าแซวผืนหนึ่งๆมีอาจลวดลายมากถึงประมาณกว่าร้อยลาย การทอผ้าจะดูลวดลายจากต้นแบบในผ้าแซว โดยจะจัดวางลายโดยตรงส่วนไหน หรือให้สีใดขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้ทอ เกิดเป็นเอกลักษณ์ของผ้าแพรวาจากการวางองค์ประกอบของลวดลายต้นแบบและการให้สีสรรของผู้ทอ ลวดลายของแพรวามีลักษณะคล้ายคลึงกับลายชิต้อีสาน แตกต่างกันอยู่บ้างที่ ความหลากหลายของสีสันทันแต่ละลวดลาย แต่มีลักษณะร่วมกันคือ ลายหลักมักเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ซึ่งเป็นโครงสร้างพื้นฐานของลายผ้า ส่วนสีสันทันผ้าแพรวาแต่เดิมนิยมพื้นสีแดงคล้าย้อมด้วยครั่ง มีลายจกสีเหลือง สีน้ำเงิน สีขาว และสีเขียวแซมกระจายทั้งผืนผ้าสอดคล้องกันแต่ละลายแต่ละแถว ลวดลายที่ปรากฏบนผ้าทอแพรวาที่ถือว่าเป็นเอกลักษณ์ของผ้าประเภทนี้ จะประกอบด้วยตัวลายทั้งหมด 3 ส่วน ดังนี้

- 1) ลายหลัก คือ ลายที่มีขนาดใหญ่ ซึ่งปรากฏอยู่ในพื้นที่ส่วนใหญ่ของลายผ้าในแนวนอน ลายหลักแต่ละลายมีความกว้างของลายสม่ำเสมอ คือกว้างประมาณแถวละ 8-12 เซนติเมตร ใน แพรวาผืนหนึ่งๆจะมีลายหลักประมาณ 13 แถว ลายหลักต่างๆ เช่น ลายนาค สีเขน ลายพันธุมหา ลายดอกสา ฯลฯ ส่วนประกอบสำคัญของลายหลัก คือ ลายนอก ลายใน และ ลายเครือ
  - ลายนอก คือส่วนที่มีลักษณะเป็นตารางสามเหลี่ยม ประกอบด้วยสองข้างของลายใน มีลวดลายครึ่งหนึ่งของลายในตลอดความกว้างของผืนผ้า
  - ลายใน คือส่วนที่อยู่ตรงกลางของแถวหลัก มีลวดลายเต็มรูปอยู่ในกรอบสี่เหลี่ยม ขนมเปียกปูนตลอดความกว้างของผืนผ้าเช่นกัน
  - ลายเครือ คือส่วนที่อยู่ในกรอบแถวบนของกรอบสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนในแต่ละแนว มีกึ่งกลางของลายหลักเป็นส่วนยอดของลายเครือ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

- 2) ลายคั่น หรือลายแถบ คือ ลายที่มีขนาดเล็กอยู่ในแนวขวางผืนผ้า ความกว้างของลาย ประมาณ 4-6 เซนติเมตร ทำหน้าที่เป็นตัวแบ่งลายใหญ่ออกเป็นช่วงสลับกันไป เช่น ลาย ตาไก่ ลายงูลอย ลายขาเข ฯลฯ
- 3) ลายช่อปลายเชิง หรือลายเชิงผ้า คือลายที่ปรากฏอยู่ตรงช่วงปลายของผ้าทั้งสองข้าง ทอดติดกับลายคั่น ทำหน้าที่เป็นตัวเริ่มและตัวจบของลายผ้า มีความกว้างประมาณ 4-10 เซนติเมตร เช่น ลายช่อชั้นหมาก ลายดอกบัวน้อย ลายใบปุนน้อย ฯลฯ

ผ้าแพรวาแต่เดิมนิยมพื้นสีแดงคล้ำ มีลายจกสีเหลือง สีดำ สีขาว และสีเขียวเข้ม ประกอบด้วยลาย 3 ส่วน คือ ลายหลัก ลายคั่น และลายช่อปลายเชิง

ภาพที่ 2.27 ผ้าแพรวา

ที่มา : <http://www.qsds.go.th/silkcotton/knowledge.php> ,30 กันยายน 2560

2.3.2.14 ผ้าไหมมัดหมี่ลายสร้อยดอกหมาก

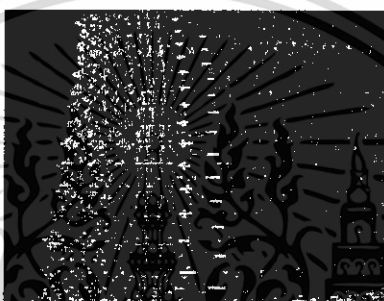
ผ้าไหมมัดหมี่ลายสร้อยดอกหมากเป็นลายผ้าโบราณลายดั้งเดิมของท้องถิ่นอีสาน เป็นลายเก่าแก่ของบรรพบุรุษ ซึ่งชาวบ้านในแถบภาคอีสานโดยเฉพาะ จังหวัดมหาสารคามได้ทอใช้กันมากและจังหวัดมหาสารคามได้กำหนดให้เป็น“ลายเอกลักษณ์ประจำจังหวัด”

แต่เดิมชาวบ้านแถบจังหวัดมหาสารคามทอผ้าลายโบราณ ตามแบบบรรพบุรุษอยู่หลายลายด้วยกัน แต่ภายหลังลายเก่าแก่เหล่านี้ก็เริ่มสูญหายไปจากชีวิตการทอผ้าของชาวบ้าน เนื่องจากความยากในการทอ ลายสร้อยดอกหมากก็เป็นลายผ้าโบราณลายหนึ่งที่เกิดจะสูญหายไปจากท้องถิ่น ด้วยความที่ลายผ้ามีความละเอียดมาก ผู้ทอต้องมีความรู้ในเรื่องของลาย และมีฝีมือทั้งในการมัดและ การทอ ถ้าไม่มีความชำนาญ การย้อมสีอาจไม่สม่ำเสมอทำให้ลายผ้าผิดเพี้ยนไป นอกจากนี้ต้องใช้ระยะเวลาในการทอมาก จึงเป็นสาเหตุให้ชาวบ้านไม่นิยมทอผ้าลาย “สร้อยดอกหมาก” จนกระทั่งทางจังหวัดมหาสารคาม ได้จัดให้มีการประกวดผ้าไหมประจำจังหวัดขึ้น ปรากฏว่าผ้าไหมที่ได้รับรางวัลชนะเลิศนั้น คือ ลายสร้อยดอกหมาก เพราะมีความสวยงามและ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดลอกเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

วิถีตรบรรวงมาก จึงได้เลือกผ้าไหมลายสร้อยดอกหมากเป็นผ้าไหมประจำจังหวัด พร้อมกับสนับสนุนให้ชาวบ้าน ทอผ้าลายนี้ให้มากขึ้น ทำให้ขณะนี้กลุ่มทอผ้าไหมทุกอำเภอของจังหวัดมหาสารคาม ต่างก็หันมาผลิตผ้าไหมลายสร้อยดอกหมากกันมากขึ้น

ลายสร้อยดอกหมาก เป็นชื่อลายตามคำเรียกของคนโบราณ ปัจจุบันชาวบ้านอาจเรียกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น เช่น ลายเกล็ดปลา หรือลายโคมแก้ว เกิดจากการนำเอาลายโคมห้ามามัดซ้อนกับลายโคมแก้วและทำการโอบหมีแลงาเพื่อให้ลายแน่นขึ้นละเอียดขึ้น ทำให้มีคุณสมบัติพิเศษเป็นจุดเด่นคือเป็นลายเล็กที่มีความละเอียดอย่างยิ่ง เมื่อนำมาประยุกต์สีสันทัดลงไปในการมัดย้อมแต่ละครั้งจะทำให้มองดูสวยงามระยิบระยับจับตามีคุณค่ามากขึ้น

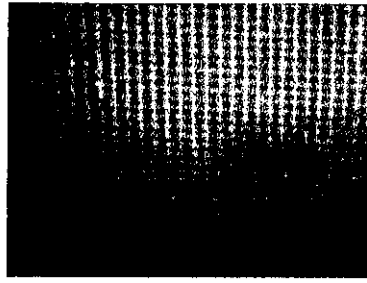

ภาพที่ 2.28 ผ้าไหมมัดหมีลายสร้อยดอกหมาก

ที่มา : <http://www.qsds.go.th/silkcotton/knowledge.php> ,30 กันยายน 2560

2.3.2.15 ผ้าสะมอ

ผ้าสะมอ เป็นผ้าของกลุ่มชาวไทยเชื้อสายเขมรในบริเวณอีสานใต้ ได้แก่ บริเวณจังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ เป็นผ้าในกลุ่มของผ้าลายอันลูน หรือผ้าลายตาราง ซึ่งใช้ไหมพุ่งและไหมยืนหลายสีแบบเดียวกัน ทอขัดกัน เกิดเป็นตาราง ผ้ดั่งกล่าวนิยมใช้ในกลุ่มหญิงสูงวัยใช้นุ่งอยู่บ้าน มีลักษณะเป็นตารางสีเหลี่ยมเล็กๆ ประกอบด้วยสีดำเหลืองทองและเขียวขี้ม้า ส่วนมากคนสูงอายุจะนิยมนุ่ง และใช้ในชีวิตประจำวัน เพราะสีย้อมมีความคงทนต่อการซักล้างได้ดี ผ้านุ่งลายนี้จะมีการทอโดยไม่มัดหมี เน้นจากสีเข้ม

ภาพที่ 2.29 ผ้าสะมะอ

ที่มา : <http://www.qsds.go.th/silkcotton/knowledge.php> ,30 กันยายน 2560

2.3.2.16 ผ้าอันลูนซึ่ม

ผ้าอันลูนซึ่ม เป็นผ้าในกลุ่ม ผ้าลายอันลูนหรือผ้าลายตาราง เป็นผ้าของกลุ่มชาวไทยเชื้อสายเขมรในบริเวณอีสานใต้ ได้แก่ บริเวณจังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ ซึ่งใช้ไหมพุ่งและไหมยืนหลายสีแบบเดียวกันทอขัดกัน เกิดเป็นตาราง ถ้ามีขนาดใหญ่เรียกว่า อันลูนธม ถ้าขนาดเล็กเรียกว่า ผ้าดังกล่าวนิยมใช้ในกลุ่มหญิงสูงวัยใช้นุ่งอยู่บ้าน

ผ้าอันลูนซึ่ม มีลักษณะเป็นลายตามตาราง สีที่นิยมจะขึ้นอยู่กับความชอบของผู้ทอ เช่น สีเหลืองทอง สีเขียว สีแดงและสีขาว บางผืนอาจใช้สีม่วงแทนสีขาว ในการทอผืนหนึ่งๆ ใช้เพียง 4- 5 สีเท่านั้น ทอสลับกันไป ผ้านุ่งลายนี้ไหมเส้นพุ่งจะใช้ควบกันสองสี

ภาพที่ 2.30 ผ้าอันลูนซึ่ม

ที่มา : <http://www.qsds.go.th/silkcotton/knowledge.php> ,30 กันยายน 2560

2.3.2.17 ผ้าขิด

ผ้าทอลายขิด เป็นผ้าพื้นเมืองของภาคอีสาน บางส่วนของภาคเหนือและภาคกลางของไทย นับว่าเป็นศิลปะพื้นฐานที่สะท้อนให้เห็นภาพ ลักษณะ ลวดลาย และวิวัฒนาการของท้องถิ่นเดิมของไทยที่มีมาแต่โบราณ ชาวอีสานถือว่าในกระบวนการทอผ้าด้วยกันแล้ว การทอผ้าขิดต้องอาศัยความชำนาญ และมีชั้นเชิงทางฝีมือสูงกว่าการทอผ้าอย่างอื่น ๆ เพราะทอยากมาก มีเทคนิคการทอ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ที่ซับซ้อนมากกว่าการทอผ้าธรรมดา เพราะต้องใช้เวลา ความอดทน และความละเอียด ลออ มีกรรมวิธีที่ยุ่งยากทอได้ช้า และผู้ทอต้องมีประสบการณ์และพรสวรรค์ในการทอ

การทอผ้าลายขิด คือ การทอผ้าที่ทอแบบ "เก็บขิด" หรือ "เก็บดอก" เหมือนผ้าที่มีการปักดอกการทอผ้าดอกนี้ชาวอีสานเรียกกันว่า " การทอผ้าเก็บขิด" ลวดลายของขิดแต่ละลายจะมีรูปแบบที่สวยงาม มีความมันวาว นูนลอยออกมาบนผืนผ้า ชาวอีสานโดยทั่วไปนิยมทอผ้าขิดเพื่อทำเป็นหมอน สิ่งเกตว่าลวดลายขิดจะอยู่บริเวณส่วนกลางของตัวหมอน ส่วนหน้าหมอนนั้นนิยมเย็บปิดด้วยผ้าฝ้ายสีแดง ลวดลายหมอนขิดส่วนใหญ่ เป็นลวดลายที่ผู้ทอได้รับแรงบันดาลใจมาจากธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความเชื่อ เช่น ลายแมงกอด ลายอึ่ง ลายช้าง ลายม้า ลายพญานาค ลายดอกแก้ว ลายดอกจันทร์ ลายตะเภาลงเกาะ ลายขอ ลายสิงห์ ลายคชสีห์ของน้อย ลายแมงมุม ลายกาบ ลายหอบปราสาท หรือธรรมาสน์ เป็นต้น แต่เดิมชาวภาคอีสานนิยมทอลวดลายขิดด้วยเส้นใยฝ้ายสีคราม ส่วนปัจจุบันนิยมใช้สีสังสดสี และพัฒนาการย้อมด้วยสีธรรมชาติจากเปลือกไม้ ใบไม้

ผ้าลายขิดในภาคอีสาน นอกจากทอในกลุ่มภูไทหรือผู้ไทยและไทลาวอื่น ๆ แล้ว ยังทอในกลุ่มไทยยหรือส่วย เขมร ในบริเวณภาคอีสานตอนล่างด้วยเช่นกัน โดยทอทั้งหมดอนขิด ขิดหัวขิ้น ขิดตีนขิ้น สไบลายขิด และที่น่าสนใจคือ ผ้าขาวม้าไหมเชิงขิด มีลักษณะการทอที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่ม คือนิยมใช้เส้นไหมทอมากกว่าการใช้เส้นฝ้ายทอเหมือนกลุ่มอื่น ๆ ปัจจุบันยังคงมีการทอผ้าขาวม้าเชิงขิด ในกลุ่มวัฒนธรรมไทยยหรือส่วย เขมร ที่อยู่จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดศรีสะเกษ และจังหวัดบุรีรัมย์

ภาพที่ 2.31 ผ้าขิด

ที่มา : <http://www.qsds.go.th/silkcotton/knowledge.php> ,30 กันยายน 2560

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.4 ผ้าไหมกับวิถีชีวิต ความเชื่อ และประเพณีชาวอีสาน

ประเทศไทยมีกลุ่มชาติพันธุ์หลากหลาย ซึ่งมีทักษะการทอผ้าไหมตั้งแต่สาวจนวัยชรา และมีการใช้ผ้าไหมทั้งในชีวิตประจำวันและพิธีกรรมสำคัญตั้งแต่เกิดจนตาย ดังเช่นในคติการทอผ้าและสวมใส่ผ้าไหมของกลุ่มวัฒนธรรมเขมรและกลุ่มลาว พอสรุปได้ดังนี้

2.4.1 ทอตั้งแต่สาวจนแก่

1.) วัยเด็ก (แรกเกิด-14 ขวบ) เด็กหญิงที่มีอายุ 6-12 ขวบ จะต้องได้รับการอบรมสั่งสอนและเรียนรู้เกี่ยวกับการทอผ้าจากแม่และญาติผู้ใหญ่ฝ่ายหญิง เด็กสาวในทุกวัฒนธรรมทุกคนต้องทอผ้าเป็น การทอผ้าจึงเป็นกระบวนการทางสังคมวัฒนธรรมทำหน้าที่ขัดเกลาสมาชิกให้พร้อมที่จะเปลี่ยนไปสู่สถานภาพอย่างใหม่

2.) วัยรุ่น (15 ปี - ก่อนแต่งงาน) เป็นช่วงวัยที่มีความพร้อมมากที่สุดที่จะเข้าสู่พิธีแต่งงานจากเงื่อนใยที่เกิดจากกระบวนการทอผ้าและนำไปสู่พิธีแต่งงาน กรณีผู้หญิงจะแต่งงานได้นั้นต้องทอผ้าให้เป็นอย่างน้อย 3 อย่างคือ “เสื่อดำ ต้าแพร ชิ่นไหม” เสื่อดำ คือ เสื่อที่ตัดจากผ้าฝ้ายที่ทอเองแล้วย้อมคราม ซึ่งชาวบ้านนิยมใช้ในชีวิตประจำวันและใช้ในการทำงานในไร่นา ต้าแพร หมายถึง ทอผ้าขาวม้าที่เป็นผ้าสารพัดประโยชน์ของชาวบ้านได้ ชิ่นไหม หมายถึง หญิงคนที่จะแต่งงานได้ก็ต้องทอชิ่นไหมได้ด้วย เพราะ ผ้าขาวม้า (ผ้าแพร) ชิ่นไหม นิยมใช้เป็นเครื่องสมมาตอบแทนบุญคุณของญาติผู้ใหญ่ฝ่ายชายในพิธีแต่งงาน

3.) วัยผู้ใหญ่ (หลังจากให้กำเนิดบุตรคนแรก - หมดประจำเดือนหรือมีลูกคนสุดท้าย) ชั้นนี้ผ้าที่ผู้หญิงผู้เป็นแม่ของเด็กที่เกิดใหม่ทอไว้ เช่น ชิ่นไหม ผ้าแพร จะถูกนำมาเป็นสิ่งตอบแทนหมอบุรุษทำคลอดให้ รวมทั้งการผูกแขนนับถือเป็นเสมือนแม่คนที่สอง

4.) วัยชรา (50 ปีขึ้นไปจนถึงวาระสุดท้ายของชีวิต) ผู้หญิงในวัยนี้ จะทำหน้าที่เป็นผู้อบรมสั่งสอนลูกหลานเกี่ยวกับการทอผ้าในแง่มุมต่างๆ และทำการรวบรวมลายผ้า ลายดอกชนิดต่างๆ ไว้บนแผ่นเดียวกัน เป็นผืนผ้าที่ชาวภูไทเรียกว่า “ผ้าแสว”

5.) เมื่อเสียชีวิต ผู้ตายจะทอไหมเอาไว้เป็นพิเศษ ประณีตที่สุด สวยงามที่สุดสำหรับคลุมโลงศพของตัวเอง และนอกจากนี้ญาติผู้ตายจะนำผ้าไหมที่ผู้ตายเคยสวมใส่ตอนมีชีวิตอยู่ นำใส่ไปในโลงศพพร้อมศพผู้ตาย เพื่อให้ผู้ตายได้นำไปใช้ในโลงหน้าและญาติๆ คนรู้จัก ที่ล่วงลับไปก่อนหน้านี้อาจจะจดจำผู้ตายได้และได้ไปอยู่ด้วยกัน¹⁵

2.4.2 ความเชื่อเกี่ยวกับการใช้ผ้าไหมของชาวอีสาน

การใช้ผ้าไหมของชาวอีสานมีอยู่ 3 ลักษณะ คือ ใช้ผ้าไหมเป็นเครื่องนุ่งห่ม ใช้ผ้าไหมในงานบุญหรือพิธีกรรมต่างๆ และใช้ผ้าไหมทั่วไป ซึ่งมีความเชื่อในแต่ละลักษณะ ดังนี้

2.4.2.1 ความเชื่อในการใช้ผ้าไหมเป็นเครื่องนุ่งห่ม

การใช้ผ้าไหมมัดหมี่ของชาวอีสานที่ใช้เป็นเครื่องนุ่งห่มจะแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ เครื่องนุ่งห่มสำหรับผู้ชายและเครื่องนุ่งห่มสำหรับผู้หญิง ซึ่งจะแตกต่างกันทั้งลายผ้า เนื้อผ้า รวมทั้งชื่อที่เรียกดังนี้

1. เครื่องนุ่งห่มสำหรับผู้ชาย

- 1.1) ผ้าโล่ง
- 1.2) ผ้าตัดเสื่อ
- 1.3) ผ้าขาวม้า

2. เครื่องนุ่งห่มสำหรับผู้หญิง

- 2.1) ผ้าซิ่น
- 2.2) ผ้าตัดเสื่อ
- 2.3) ผ้าแพรเบี่ยง

2.4.2.2 ความเชื่อในการใช้ผ้าไหมในพิธีกรรม

การใช้ผ้าไหมมัดหมี่ของชาวอีสานที่ใช้ในพิธีกรรม มี 2 ลักษณะคือ ใช้ในพิธีกรรมทางศาสนา และใช้ในพิธีอื่นๆ ดังนี้

1.) ผ้าไหมใช้ในพิธีกรรมทางศาสนา

เป็นผ้าที่ใช้ในพิธีกรรมทางศาสนาเท่านั้นจะนำไปใช้ปนกับผ้าชนิดอื่นไม่ได้ เพราะถือว่าผ้าที่ใช้ในพิธีกรรมทางศาสนาหรือนำไปถวายวัดเป็นของสูงใช้สำหรับพระสงฆ์เท่านั้น ดังนี้

¹⁵ มงใหม่ด้ายไหม ตอน วิถีชีวิตคนไทยกับผ้าไหม สืบค้นเมื่อ 6 กันยายน 2560 จาก

(<http://www.trueplookpanya.com/learning/detail/29201/041472>)

1.1 ผ้าถุงขนาด บิดามารดาที่นับถือศาสนาพุทธ เมื่อบุตรชายอายุครบ 20 ปีบริบูรณ์จะให้ บุตรชายบวชในพุทธศาสนา โดยมีความเชื่อว่า นอกจากตัวผู้บวชจะได้มีโอกาสศึกษาธรรมเพื่อ ประโยชน์ในการดำรงชีวิตแล้ว พ่อแม่ก็จะได้บุญกุศลอันยิ่งใหญ่จากการบวชของบุตรชาย โดย อาศัยเกาะชายผ้าเหลืองขึ้นสวรรค์ ในพิธีบวชขนาด พ่อแม่จะหาผ้าถุงขนาดมาให้ขนาดสวมใส่ ซึ่งเป็น ผ้าใส่รงใหม่ทำจากไหมชั้นยอด คือ ไหมน้อยนำมาทอทุกเส้นตลอดผืนชั้นควบกับเนื้อผ้า จึงเกิด ความมันวาวสวยงาม เรียกว่า "ผ้าวา"

1.2 ผ้าปกหัวขนาด ก่อนถึงพิธีบวช นาคหรือผู้ที่จะบวชเป็นพระภิกษุ ต้องโกนศรีษะให้ เรียบร้อย ดังนั้นเวลาแห่ นาคหรือเวียนประทักษิณรอบพระอุโบสถ ชาวอีสานจึงนิยมใช้ผ้าสีเหลืองม ขนาดผ้าเช็ดหน้า อาจเป็นผ้าขาวที่ยังไม่ได้ใช้หรือผ้าแพรมนที่ทอขึ้นมา แล้วทำชายครุย 2 ข้างให้ สวยงาม เพื่อใช้เป็นผ้าปกหัวขนาด

1.3 ผ้าสบง จีวร ผ้าสบงเป็นผ้าสำหรับผลัดเปลี่ยนในการอาบน้ำ หรือเป็นผ้าถุงสำหรับ พระสงฆ์ มีลักษณะเป็นถุงเหมือนกับผ้าขืนของผู้หญิง ส่วนผ้าจีวร มีลักษณะเป็นผ้าผืนใหญ่ ใช้เป็น ผ้าคลุมหรือผ้าห่มทับผ้าสบงอีกครั้งหนึ่ง

1.4 ยามสำหรับพระสงฆ์ ใช้สีเหลืองหรือสีล็กเท่านั้น โดยมากจะมีข้อความเกี่ยวกับ ศาสนาไว้ข้างยাম ชาวอีสานมีความเชื่อว่า หากใครทอยามถวายพระจะมีความสุขความเจริญได้ บุญกุศลอันยิ่งใหญ่ตายไปแล้วขึ้นสวรรค์ การทอยามจะทอด้วยโยใหม่หรือฝ้ายแล้วแต่ฐานะของผู้ ทอหรือผู้นำไปถวายพระ

1.5 ธงหรือตุ่ง ลักษณะของธงหรือตุ่งที่ใช้ถวายในงานบุญของชาวบ้าน จะทำเป็นรูป สามเหลี่ยมหรือสี่เหลี่ยมก็ได้ โดยมีความเชื่อว่าเมื่อถวายธงหรือตุ่งแล้วจะทำให้ครอบครัวของผู้ ถวายอยู่เย็นเป็นสุขและมีความสุขเจริญทุกด้าน

1.6 ผ้าพะเหวด (ผ้าพระเวส) มีลักษณะเป็นผ้าขาวเขียนเรื่องราวเกี่ยวกับพระเวสสันดร จะ ใช้ผ้าไหมหรือผ้าฝ้ายก็ได้ เมื่อชาวบ้านทอและเขียนภาพเสร็จแล้วก็จะนำไปถวายวัดเพื่อใช้ในงาน บุญพะเหวดหรือบุญเดือนสาม โดยมีความเชื่อว่าหากผู้ใดนำผ้าพะเหวดไปถวายวัด จะทำให้ ครอบครัวของผู้ถวายอยู่เย็นเป็นสุขและมีความสุขเจริญทุกด้าน

1.7 ผ้าห่อคัมภีร์ มีลักษณะเป็นผ้าไหมมัดหมี่ที่ยังไม่ใช้งาน ชาวบ้านนำไปถวายวัดเพื่อ บังสุกุลหาบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว แล้วพระในวัดนำมาห่อคัมภีร์หรือหนังสือโบราณเก็บรักษาไว้ เพื่อให้ลูกหลานได้ศึกษาเล่าเรียน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.) ผ้าที่ใช้ในพิธีอื่น ๆ

2.1 ผ้าตอบแทน มีลักษณะเป็นชิ้นใหม่หรือผ้าย สำหรับใช้ตอบแทนหมอตายผู้ทำคลอด เพราะสมัยก่อนไม่มีสูตินารีแพทย์

2.2 ผ้าปูรองเบาะ ลักษณะเป็นผ้าขาวสี่เหลี่ยมผืนผ้า ความกว้างและความยาวของผ้าจะตัดให้พอดีกับกระดั่ง ใช้สำหรับปูรองกระดั่งให้เด็กแรกเกิดนอน ผ้าปูรองเบาะนี้ชาวบ้านจะใช้สีขาวเท่านั้นและต้องไม่มีรอยตำหนิด้วย เพราะมีความเชื่อว่าเด็กแรกเกิดยังบริสุทธิ์

2.3 ผ้าขอขมาหรือผ้าสมมา ใช้สำหรับคู่บ่าวสาวมอบให้ญาติผู้ใหญ่เป็นการขอขมาหรือสมมาในงานแต่งงาน ลักษณะผ้าไม่กำหนด แต่โดยทั่วไปนิยมใช้ผ้าชิ้นใหม่มัดหมี่เป็นส่วนมาก ผ้าขอขมานี้ฝ่ายหญิงจะเป็นคนเตรียมไว้ก่อนวันแต่งงาน ในสมัยก่อนผู้ที่จะเป็นเจ้าสาวจะต้องเป็นผู้ทอผ้าขึ้นมาด้วยตนเอง เพื่อพ่อ-แม่ของเจ้าบ่าวจะได้พิจารณาว่าหญิงที่จะมาเป็นลูกสะใภ้เป็นคนมีนิสัยอย่างไร จะเป็นแม่ศรีเรือนหรือไม่

2.4 ผ่ากั้นส้วม (ห้องนอนลูกสาว ลูกเขย) เป็นผ้าที่ทอด้วยลวดลายที่สวยงาม เหตุที่ต้องมีผ่ากั้น เพราะบ้านของชาวอีสานในสมัยก่อนส่วนมากไม่มีผ่ากั้นห้อง การแบ่งสัดส่วนของบ้านจึงใช้ผ่ากั้น เมื่อลูกสาวแต่งงานจึงต้องทำผ่ากั้นห้องลูกสาวกับลูกเขยเพื่อความเป็นส่วนตัว

2.5 ผ่ากั้นศพ เป็นผ่ากั้นศพเพื่อปิดบังความไม่สวยงาม ถ้าผู้ตายเป็นช่างทอผ้าไหม ญาติจะนำผ้าไหมมาทำผ่ากั้นศพ เพื่อแสดงว่าผู้ตายมีฐานะเป็นอย่างไร

2.6 ผ่าคลุมศพ อาจใช้ผ้าไหมหรือผ้าฝ้ายแล้วแต่ฐานะของผู้ตาย ทอเป็นผ้าขาวม้าหรือผ้าควบ ใช้คลุมหน้าศพไว้ ผ่าคลุมศพนี้ชาวบ้านมีความเชื่อว่า หากใช้ผ้าคลุมศพและประดับด้วยสิ่งสวยงาม เมื่อผู้ตายเกิดใหม่จะมีชีวิตที่เจริญรุ่งเรือง

2.7 ผ่าโยนข้ามโลงศพ เป็นผ้าที่นำมาจากผ้าคลุมหน้าศพ พิธีกรรมนี้จะทำก่อนเผาศพ เพื่อให้ระลึกถึงชีวิตครั้งสุดท้ายและทำให้คนมีชีวิตอยู่ค้ำนึ่งถึงบาปบุญคุณโทษ

2.8 ผ้าขาวสำหรับจูงศพ อาจใช้ผ้าฝ้ายหรือผ้าไหมก็ได้แล้วแต่ฐานะของผู้ตาย ทอเป็นผืนยาว หรือหากไม่มีผ้าผืนยาวอาจใช้ผ้าขาวม้าหลายผืนนำมามัดต่อกันก็ได้ สาเหตุที่ใช้ผ้าขาวในการทำพิธีนั้น ชาวบ้านมีความเชื่อว่าคนตายมีความบริสุทธิ์หลุดพ้นจากเวรกรรมและเชื่อว่าผู้ตายจะได้ขึ้นสวรรค์ด้วย

2.9 ฝ่ายรองบายศรีสู่ขวัญ ใช้ผ้าไหมหรือผ้าฝ้ายที่ไม่มีตำหนิแล้วแต่ฐานะของผู้ที่จะทำบายศรีสู่ขวัญ หรืออาจใช้ผ้าขาวม้าหรือเสื่อของผู้ที่จะทำบายศรีสู่ขวัญก็ได้

2.4.2.3 ความเชื่อในการใช้ผ้าไหมทั่วไป

การใช้ผ้าไหมมัดหมี่ของชาวอีสานที่ใช้ทั่วไป ในสมัยก่อนมีข้อห้ามหรือคะลำหลายอย่าง เช่น ห้ามเอาผ้ามัดหมี่มาตัดเป็นเสื่อผ้าทั้งหมด ห้ามไม่ให้แต่งกายสีเดียวกันหรือลายเดียวกัน ห้ามใช้ผ้าที่ถวายพระมาตัดเสื่อผ้า ห้ามเอาผ้าขึ้นกลางวันไปนุ่งในตอนกลางคืน ห้ามนุ่งผ้าด้านนอกกลับเข้าไปข้างใน ห้ามไม่ใส่เสื้อที่มีกระดุมด้านหน้าไปใช้ด้านหลัง ห้ามเย็บหรือสอยเสื้อขณะที่ยังสวมใส่ ห้ามใส่ชิ้นผืนเดียว โดยชาวบ้านมีความเชื่อดังนี้

1. ห้ามเอาผ้ามัดหมี่มาตัดเป็นเสื่อทั้งหมด เพราะว่าในสมัยก่อนผ้ามัดหมี่มีวิธีการทอที่ยุ่งยาก กว่าจะได้แต่ละผืนใช้เวลาในการทอนาน และในการทอแต่ละครั้งผ้ามัดหมี่จะทอเป็นผ้าชิ้นเพียงผืนละลายหรือสองผืนต่อลายเท่านั้น การเอาผ้ามัดหมี่มาตัดเสื่อชุด จะทำให้คนอื่นมองว่าไม่รู้จักกาลเทศะไม่เหมาะสมไม่ควร เพราะคนสมัยก่อนจะทอผ้าลายมัดหมี่เฉพาะที่เป็นผ้าชิ้นเท่านั้น ถ้าเป็นผ้าตัดเสื่อจะใช้สีพื้น

2. ห้ามไม่ให้แต่งกายสีเดียวกันหรือลายเดียวกัน เพราะว่าคนสมัยก่อนถือว่าการใช้ผ้าสีเดียวกันมองดูไม่สวยงามและไม่เด่น ที่สำคัญคือ ไม่สามารถเปรียบเทียบลวดลายที่ทอขึ้นว่าสวยงามหรือมีความประณีตหรือไม่ ถ้าใส่สีหรือลวดลายตรงกันข้าม จะทำให้มองออกกว่าผ้าลายนั้นมีความบกพร่องตรงไหนบ้าง การทอครั้งต่อไปจะได้แก้ไขสิ่งที่บกพร่องนั้นได้

3. ห้ามใช้ผ้าที่จะถวายพระมาตัดเสื่อผ้าสำหรับนุ่ง เพราะชาวอีสานเชื่อว่า ผ้าที่จะใช้ถวายพระเป็นของสูงและมีค่า ไม่ควรที่คนธรรมดาจะนำมาใช้นุ่งห่ม

4. ห้ามเอาผ้าขึ้นกลางวันไปนุ่งในตอนกลางคืน เพราะว่าคนสมัยก่อนทำงานทุกอย่างในตอนกลางวันและทำงานหนักมาก ผ้าชิ้นที่ใช้นุ่งในตอนกลางคืนต้องเป็นผ้าที่ทนทานเนื้อหนา ทนต่อการเสียดสี เมื่อใช้นุ่งทำงานผ้าชิ้นมักจะสกปรก จึงไม่เหมาะที่นำมานุ่งในเวลาพักผ่อน

5. ห้ามนุ่งผ้าด้านนอกกลับเข้าไปข้างใน เพราะว่าคนสมัยก่อนมีความเชื่อในเรื่องการนุ่งผ้าเป็นอย่างมาก โดยเคร่งครัดในเรื่องการรู้จักกาลเทศะการควรไม่ควร

6. ห้ามไม่ใส่เสื้อที่มีกระดุมด้านหน้าไปใช้ด้านหลัง เพราะว่าคนสมัยก่อนมีความเชื่อว่าการใส่เสื้อที่มีกระดุมด้านหน้าไปใช้ด้านหลังจะใช้กับคนตายเท่านั้น

7. ห้ามเย็บหรือสอยเสื้อขณะที่ยังสวมใส่ เพราะอาจทำให้เกิดอุบัติเหตุเข็มแทงมือหรือแทงเนื้อตัวได้ นอกจากนี้ยังเกิดความไม่ถนัดด้วย

8. ห้ามใส่ชิ้นผืนเดียว เพราะในการนุ่งผ้าชิ้น บางที่เป็นผ้าบาง น้ำหนักเบา เวลาเดินหรือลมพัดมากระทบจะทำให้ผ้าชิ้นแนบกับรูปร่าง มองดูแล้วไม่สุภาพ คนสมัยก่อนจึงให้ใส่ชิ้นอีกผืนหนึ่งซ้อนไว้ข้างใน เพื่อให้ผ้าชิ้นข้างนอกมีน้ำหนักและมองไม่เห็นรูปร่างข้างใน นอกจากนี้ยังเป็น การขับเหงื่อไปในตัวและป้องกันผ้าชิ้นด้านนอกไม่ให้สกปรกง่าย¹⁶

จะเห็นได้ว่าผ้าไหมได้มีบทบาทสำคัญในชีวิตของชาวอีสาน นอกจากจะเป็นเครื่องนุ่งห่มแล้ว ผ้าไหมยังเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมและประเพณีต่างๆ เริ่มตั้งแต่เกิดจนถึงวันสุดท้ายของชีวิต คือ พิธีศพ แต่โลกได้เปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา ประเทศไทยมีการติดต่อกับต่างประเทศ นำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามา โรงงานอุตสาหกรรมทอผ้าก็เริ่มมีบทบาทมากขึ้น ด้วยกรรมวิธีการผลิตผ้าที่ได้จำนวนมากขึ้น รวดเร็วขึ้น และราคาถูกลง ทำให้ความนิยมผ้าไหมลดน้อยลงไป และคนส่วนมากก็ไม่เห็นถึงคุณค่าของผ้าไหมอีกต่อไป

แต่นับว่าเรายังโชคดีที่ได้พระมหากษัตริย์คุณของสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ที่ทรงเห็นถึงความสำคัญของผ้าไหมทอมือและภูมิปัญญาของชาวบ้านที่ได้สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น การอนุรักษ์และสืบทอดผ้าไหมทอมือเท่ากับเป็นการรักษามรดกทางวัฒนธรรมของชาติไว้ โครงการศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถจึงถือเป็นหน่วยงานที่มีบทบาทสำคัญ ทำให้ผ้าไหมทอมือกลับฟื้นคืนชีวิตขึ้นมาได้ ทำให้ชาวไทยและชาวต่างประเทศรู้และตระหนักในคุณค่าของผ้าไหมทอมือ

¹⁵ ความเชื่อเรื่องผ้าไหมมัดหมี่ของชาวอีสาน. สืบค้นเมื่อ 6 กันยายน 2560 จาก สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยขอนแก่น (<http://lib07.kku.ac.th/esandb/en/>)

2.5 องค์การสนับสนุนความเป็นไปได้ของโครงการ

2.5.1 มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

2.5.1.1 ประวัติความเป็นมาองค์กร

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้โดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปทรงเยี่ยมพสกนิกรทั่วทุกภาคของประเทศมากกว่า 50 ปีแล้ว จึงได้ทอดพระเนตรเห็นทุกข์สุขทั้งสิ้นในการครองชีพของราษฎร ทรงพบว่าราษฎรซึ่งส่วนใหญ่เป็นกสิกรต้องประสบภัยธรรมชาติต่างๆ เช่น ฝนแล้ง น้ำท่วม ศัตรูพืชรบกวน ทำให้การประกอบอาชีพไม่ได้ผล อีกทั้งทรงพบว่าราษฎรไทยหลายท้องถิ่นมีฝีมือเป็นเลิศทางหัตถกรรมหลายชนิดสืบทอดมาแต่บรรพบุรุษ สมควรจะอนุรักษ์ไว้ให้เป็นสมบัติชาติสืบไป พระองค์จึงทรงทุ่มเทพระวิริยะ อุตสาหะ และพระราชทานทรัพย์มาส่งเสริมงานหัตถกรรมแก่ราษฎร

วัตถุประสงค์สำคัญคือเพื่อหาอาชีพเสริมเพิ่มรายได้ให้แก่กสิกรที่ประสบปัญหาในการเพาะปลูก หรือกสิกรที่ว่างจากฤดูเพาะปลูกให้ได้มีงานทำอยู่กับบ้าน ซึ่งจะส่งผลให้ราษฎรไม่ต้องละทิ้งถิ่นฐานของตนเข้าไปทำงานรับจ้างในเมืองใหญ่ๆ อันก่อให้เกิดปัญหาชุมชนแออัดในระยะยาวต่อไป นับว่าเป็นการช่วยรักษากรรมสิทธิ์ในที่ดินของราษฎรผู้มีรายได้น้อยเหล่านี้อีกทางหนึ่งด้วย และสำหรับชาวไทยภูเขาซึ่งเคยมีอาชีพปลูกฝิ่น ก็ทรงส่งเสริมให้หันไปประกอบงานฝีมือที่ชาวไทยภูเขามีความชำนาญอยู่แล้ว คือการเป็นช่างเงินหรือช่างทองแทน

วัตถุประสงค์อีกประการหนึ่งคือเพื่อธำรงรักษาและฟื้นฟูหัตถกรรมแบบไทยโบราณซึ่งกำลังจะเสื่อมสูญไปตามกาลเวลาให้กลับมาแพร่หลาย เช่น การทอผ้าไหมมัดหมี่ลวดลายโบราณ การทอผ้าแพรวา การจักสานย่านลิเภา การทำเครื่องถมเงินและถมทอง การคร่ำ เป็นต้น เนื่องจากหัตถกรรมประเภทนี้ต้องใช้ฝีมือ เวลา และความอดทนเป็นอย่างมาก จึงหาผู้ที่สนใจสืบทอดวิชาเหล่านี้เป็นอาชีพได้ยากยิ่ง

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เปิดสอนหัตถกรรมแทบทุกประเภทแก่บุตรหลานของราษฎรผู้ยากไร้ขึ้นในสวนจิตรลดา และในบริเวณพระตำหนักทุกภาคเวลาที่พระองค์เสด็จพระราชดำเนินแปรพระราชฐานไปประทับเพื่อทรงเยี่ยมราษฎร ทรงรับเด็กยากจนและการศึกษาน้อยผู้ยังไม่เคยมีประสบการณ์ทางการช่างใดๆ เข้ามาเป็นนักเรียนศิลปาชีพ ทรงเสาะหาครูผู้มีฝีมือที่ยังหลงเหลืออยู่มาถ่ายทอดผลงานและพระราชทานกำลังใจแก่สมาชิก

ศิลปินอาชีพ หมุนเวียนไปทั่วประเทศเป็นประจำทุกปี รวมทั้งโปรดที่จะทรงใช้สอยผลิตภัณฑ์ศิลปินทุกชนิดเพื่อเป็นตัวอย่างแก่ราษฎรทั่วไป

งานของศิลปินอาชีพเจริญเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว มีสมาชิกศิลปินกระจายอยู่ทั่วทุกภาคของประเทศ และผลิตภัณฑ์ศิลปินได้แพร่หลายกว้างขวางเป็นที่นิยม ในหมู่ราษฎรไทยและชาวต่างประเทศ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถต้องทรงใช้จ่ายพระราชทรัพย์เพื่อโครงการศิลปินเป็นจำนวนมาก จึงมีผู้กราบบังคมทูลขอให้ทรงจัดตั้งขึ้นเป็นมูลนิธิ ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งมูลนิธิขึ้นเมื่อวันที่ 21 กรกฎาคม พุทธศักราช 2519 โดยพระองค์ทรงดำรงตำแหน่งประธานกรรมการบริหารของมูลนิธิด้วย ต่อมารัฐบาลได้ประกาศถึงผลงานและคุณประโยชน์มูลนิธิด้วย จึงได้รับเป็นหน่วยงานหนึ่งของรัฐ โดยจัดตั้งเป็นกองศิลปินขึ้นในสำนักราชเลขาธิการ เมื่อพุทธศักราช 2538 เพื่อสนับสนุนงานของมูลนิธิส่งเสริมศิลปิน ในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ มูลนิธิมีชื่อเป็นภาษาอังกฤษว่า "The Foundation for the Promotion of Supplementary Occupations and Related Technique of Her Majesty Queen Sirikit of Thailand" หรือเรียกย่อๆ ว่า "The SUPPORT Foundation"

2.5.1.2 วิสัยทัศน์

กองศิลปิน เป็นหน่วยงานที่ปฏิบัติงานสนองพระราชกระแส เกี่ยวกับโครงการตามพระราชดำริ ในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เพื่อให้ราษฎรอยู่ดีกินดี สามารถพึ่งพาตนเองได้ และยังธำรงรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรม และศิลปหัตถกรรมไทยให้คงอยู่คู่แผ่นดิน อีกทั้งอนุรักษ์ป่าไม้ แหล่งน้ำ พันธุ์พืช และสัตว์ ที่จะเป็ประโยชน์ต่อประชาชน

2.5.1.3 พันธกิจ

1. ดำเนินการสนองพระราชกระแส ในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถเกี่ยวกับงานศิลปินและงานของมูลนิธิส่งเสริมศิลปินฯ ทั้งปวง เพื่อให้เป็นอาชีพเสริม เพิ่มรายได้แก่ราษฎรไทย
2. อนุรักษ์ พัฒนา และเผยแพร่วัฒนธรรม ศิลปหัตถกรรมไทย ให้เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางทั้งใน และต่างประเทศ รวมทั้งดูแลความเป็นอยู่ของสมาชิกศิลปิน
3. จัดตั้งและดำเนินงานศูนย์ศิลปิน กับโครงการศิลปิน และดำเนินการฝึกอบรมให้แก่สมาชิกศิลปินส่วนภูมิภาค

2.5.1.4 อำนาจหน้าที่

1. สนองพระราชกระแส เกี่ยวกับงานศิลปาชีพ พระราชดำริในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ
2. ดำเนินงานโครงการตามพระราชดำริ เพื่อบรรเทาความเดือดร้อนของราษฎรทั่วประเทศ ให้มีการเพิ่มรายได้และยกระดับความเป็นอยู่ของราษฎรให้สามารถพึ่งพาตนเองได้
3. อนุรักษ์ และเผยแพร่ศิลปหัตถกรรมไทย ให้เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางทั้งในประเทศและต่างประเทศ
4. ปฏิบัติงานร่วมกับ หรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง ที่ได้รับพระราชทานหรือที่ได้รับมอบหมาย

2.5.2 กรมหม่อนไหม กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

2.5.2.1 ประวัติความเป็นมา

กรมหม่อนไหม เดิมเรียกว่า "กรมช่างไหม" ก่อตั้งในปี พ.ศ. 2446 โดยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งในอดีตให้ความสำคัญเรื่องไหมเป็นอย่างมาก แต่ในระยะต่อมาได้มีการยุบกรมดังกล่าวเข้ารวมเป็นกอง ในสังกัดกรมกสิกรรม จนกระทั่งเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2552 ตามพระราชดำริของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ จึงได้มีการยกฐานะสถาบันหม่อนไหมแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในขณะนั้นสังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

กรมหม่อนไหม จัดตั้งขึ้นเพื่อให้เป็นหน่วยงานหลักในการขับเคลื่อนการดำเนินงานด้านต่างๆ ได้แก่ งานวิจัย งานส่งเสริม งานรักษาคู่มือ รวบรวมทั้งธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับหม่อนไหมอย่างครบวงจร ให้เกิดประโยชน์ต่อวงการหม่อนไหมตั้งแต่เกษตรกรผู้ปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ภาครัฐ ภาคเอกชน ตลอดจนคนสืบสาน จรรโลง สร้างภาพลักษณ์ของไทยอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งภารกิจทั้งหมดล้วนเป็นไปเพื่อสร้างความเข้มแข็งและมั่นคงในอาชีพหม่อนไหมสืบไป ดังพระราชดำรัสในสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถที่ทรงพระราชทานเมื่อวันที่ 19 มกราคม 2542 ณ โครงการฟาร์มตัวอย่างตามพระราชดำริบ้านแม่ตุงตุง ตำบลแม่สาป อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ ที่ว่า “การเลี้ยงไหมนอกจากจะเป็นการเสริมรายได้แก่เกษตรกรแล้ว ยังเป็นวัฒนธรรมอันเก่าแก่และดีงามของชาติไทยที่สืบทอดกันมานานอีกด้วย ไม่ว่าจะเศรษฐกิจของประเทศจะเปลี่ยนแปลงอย่างไร การพัฒนาการเลี้ยงไหมก็ต้องดำเนินต่อไป”

ด้วยพระองค์ทรงเล็งเห็นว่า “ใหม่คือศรีแห่งแผ่นดิน” จึงก่อให้เกิดการอนุรักษ์ ส่งเสริมและพัฒนาทางด้านหม่อนไหม ตลอดจนกรมหม่อนไหม หน่วยงานหลักที่ดูแลงานด้านหม่อนไหม ภูมิปัญญาไทยที่เป็นเอกลักษณ์อันทรงคุณค่าให้ดำรงคงอยู่คู่แผ่นดินไทย ตามพระราชดำริของพระองค์

2.5.2.2 วิสัยทัศน์

องค์กรนำด้านหม่อนไหมในอาเซียน พัฒนาไหมไทยอย่างยั่งยืนสู่สากล

2.5.2.3 พันธกิจ

1. อนุรักษ์และคุ้มครองพันธุกรรมหม่อนไหม และวัสดุย้อมสี และสืบสานวัฒนธรรมภูมิปัญญาเกี่ยวกับหม่อนไหม
2. วิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีด้านหม่อนไหมแบบครบวงจร
3. บริการวิชาการและปัจจัยการผลิตด้านหม่อนไหมที่มีคุณภาพ ได้มาตรฐาน
4. ส่งเสริม พัฒนาการผลิตและสร้างความเข้มแข็งให้เกษตรกรและผู้ประกอบการด้านหม่อนไหม
5. ส่งเสริมและพัฒนาการตลาดหม่อนไหม การตรวจสอบและรับรองมาตรฐานการผลิตและสินค้าหม่อนไหม
6. พัฒนาศักยภาพให้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในภารกิจที่รับผิดชอบ และเป็นองค์กรแห่งความผาสุก
7. ดำเนินการเกี่ยวกับความร่วมมือกับต่างประเทศด้านหม่อนไหม

2.5.2.4 ประเด็นยุทธศาสตร์

1. การอนุรักษ์และคุ้มครองหม่อนไหม
2. การวิจัยและพัฒนาหม่อนไหม
3. การส่งเสริม พัฒนาการผลิตและสร้างความเข้มแข็งให้เกษตรกร และสถาบันเกษตรกรอย่างยั่งยืน
4. การส่งเสริมและพัฒนาการตลาดหม่อนไหม
5. การพัฒนาองค์กรและทรัพยากรบุคคล
6. การสร้างและพัฒนาความร่วมมือด้านหม่อนไหมกับต่างประเทศ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.5.2.5 จุดประสงค์

1. เกษตรกรได้รับการพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็ง
2. เกษตรกรผู้ปลูกหอมเสี้ยนใหม่สามารถผลิตสินค้าหอมใหม่ได้เพิ่มขึ้นทั้งปริมาณ คุณภาพ และมูลค่า
3. ปริมาณและมูลค่าการจำหน่ายสินค้าหอมใหม่และเส้นใยธรรมชาติอื่นเพิ่มขึ้น
4. หน่วยงานมีผลการศึกษาวิจัยที่สามารถตอบสนองของความต้องการและแก้ปัญหาของประเทศ
5. หน่วยงานมีระบบการทำงานและการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ

2.5.2.6 ภารกิจตามกฎหมายจัดตั้งหน่วยงาน

1. ศึกษา วิเคราะห์ เสนอแนะ และจัดทำนโยบายและยุทธศาสตร์หอมใหม่ของประเทศ รวมทั้งการดำเนินการเกี่ยวกับความร่วมมือกับต่างประเทศด้านหอมใหม่
2. ศึกษา วิจัย ทดลอง และพัฒนาเกี่ยวกับพันธุ์ เทคโนโลยีการผลิต การอารักขา วิทยาการหลังการเก็บเกี่ยว การแปรรูป นวัตกรรม และมาตรฐานเกี่ยวกับหอมใหม่ ผลิตภัณฑ์จากหอมใหม่และผลพลอยได้
3. ดำเนินการเกี่ยวกับการอนุรักษ์และคุ้มครองพันธุ์กรรมหอมใหม่ นวัตกรรม วัฒนธรรม ภูมิปัญญาด้านหอมใหม่ ผลิตภัณฑ์จากหอมใหม่ และผลพลอยได้
4. ดำเนินการเกี่ยวกับการกำกับ ติดตาม ตรวจสอบ และรับรองมาตรฐานหอมใหม่ ผลิตภัณฑ์จากหอมใหม่ และผลพลอยได้
5. ดำเนินการเกี่ยวกับการผลิตและส่งเสริมสนับสนุนด้านหอมใหม่ และวัสดุย้อมสี รวมทั้งวางระบบแจ้งข้อมูลล่วงหน้า
6. ส่งเสริมและสนับสนุนการสร้างมูลค่าเพิ่ม การพัฒนาระบบการจัดการสินค้าหอมใหม่ การแปรรูป นวัตกรรม ผลิตภัณฑ์จากหอมใหม่ และผลพลอยได้ รวมทั้งพัฒนาอาชีพและสนับสนุนการตลาดหอมใหม่
7. ส่งเสริม สนับสนุน สร้างระบบเครือข่าย และถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตและการจัดการผลผลิตหอมใหม่
8. ส่งเสริม สนับสนุน เผยแพร่องค์ความรู้ บริการข้อมูล และพิพิธภัณฑการเรียนรู้ด้านหอมใหม่
9. ส่งเสริมเอกลักษณ์และสร้างค่านิยมเกี่ยวกับหอมใหม่กับวิถีชีวิตคนไทย

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.5.3 ศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพระหว่างประเทศ (องค์การมหาชน)

2.5.3.1 ประวัติความเป็นมา

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงลงพระปรมาภิไธยในพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพระหว่างประเทศ (องค์การมหาชน) พ.ศ.2546 เมื่อวันที่ 20 กันยายน 2546 และประกาศในราชกิจจานุเบกษาเมื่อ วันที่ 31 ตุลาคม 2546 ซึ่งมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ถัดจากวันประกาศในราชกิจจานุเบกษา (1 พฤศจิกายน 2546) จึงถือกำหนดให้วันที่ 1 พฤศจิกายน ของทุกปี เป็นวันคล้ายวันสถาปนา ศ.ศ.ป. และให้มีชื่อภาษาอังกฤษว่า The SUPPORT Arts and Crafts International Centre of Thailand (Public Organization) เรียกโดยย่อว่า "SACICT" (อ่านพ้องเสียงกับคำว่า "ศักดิ์สิทธิ์" ในภาษาไทย)

2.5.3.2 วัตถุประสงค์การจัดตั้ง

ตามพระราชกฤษฎีกา จัดตั้ง ศ.ศ.ป. พ.ศ. 2546 มาตรา 7 กำหนดให้ศูนย์มีวัตถุประสงค์ในการส่งเสริมสนับสนุนให้มีการประกอบอาชีพผสมผสานเพื่อสร้างผลิตภัณฑ์ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน ตามโครงการส่งเสริมศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ และส่งเสริมสนับสนุนด้านการตลาดสำหรับผลิตภัณฑ์ดังกล่าวทั้งในประเทศและต่างประเทศ

2.5.3.3 เหตุผลในการจัดตั้ง ศ.ศ.ป.

ในตอนท้ายของพระราชกฤษฎีกา จัดตั้ง ศ.ศ.ป. พ.ศ. 2546 ได้ให้เหตุผลในการจัดตั้ง ศ.ศ.ป.ไว้ดังนี้ "โดยที่ผลิตภัณฑ์ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านของไทยเป็นผลิตภัณฑ์ที่ทำด้วยมือ ซึ่งมีคุณค่าและมีเอกลักษณ์ของความเป็นไทยโดยเฉพาะ สมควรที่ภาครัฐ ภาคเอกชน และศูนย์ศิลปาชีพบางไทร จะประสานความร่วมมือในการจัดตั้งศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพระหว่างประเทศขึ้น เพื่อส่งเสริมสนับสนุนและพัฒนางานผลิตภัณฑ์ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านของไทย รวมทั้งส่งเสริมสนับสนุนด้านการตลาด การขยายตลาดทั้งในและต่างประเทศ และจัดระบบการบริหารงานให้สามารถดำเนินการได้อย่างอิสระ คล่องตัว เชื้ออำนาจต่อการอนุรักษ์และพัฒนาผลิตภัณฑ์ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านสู่ความเป็นเลิศและเป็นที่ยอมรับแพร่หลาย ทั้งในประเทศและต่างประเทศ โดยจัดตั้งศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพ

2.5.3.4 รูปแบบการบริหาร

ศ.ศ.ป. เป็นหน่วยงานของรัฐซึ่งมีการบริหารงานในรูปแบบองค์การมหาชน ตามพระราชบัญญัติองค์การมหาชน พ.ศ. 2542 มีคณะกรรมการบริหารทำหน้าที่ควบคุมดูแลศูนย์ให้ดำเนินการกิจการให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด โดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์เป็นผู้รักษาการตามพระราชกฤษฎีกาจัดตั้ง ศ.ศ.ป. และมีผู้อำนวยการทำหน้าที่บริหารกิจการของศูนย์ และเป็นผู้บังคับบัญชาเจ้าหน้าที่และลูกจ้าง

2.5.3.5 บทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบ

1. ดำเนินการบริหารจัดการให้มีการแสดง การประกวด หรือจำหน่ายศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน
2. พัฒนาผลิตภัณฑ์ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน ทั้งในด้านคุณภาพ มาตรฐาน รวมทั้งส่งเสริมภาพลักษณ์ การพัฒนารูปแบบ และการบรรจุผลิตภัณฑ์
3. ดำเนินการส่งเสริมสนับสนุนด้านการตลาด การขยายตลาด ทั้งในประเทศ และต่างประเทศ
4. ส่งเสริมให้เกิดการเชื่อมโยงและสนับสนุนระหว่างอุตสาหกรรมการผลิต การจำหน่ายผลิตภัณฑ์ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน ตลอดจนผสมผสานหรือประยุกต์เทคโนโลยีที่ทันสมัยกับภูมิปัญญาท้องถิ่น
5. พัฒนาฝึกอบรมการบริหาร จัดการ การผลิต การบริหารงานบุคคล การเงิน และการตลาด

2.6 หลักการจัดนิทรรศการ

นิทรรศการ (Exhibitions) ตรงกับภาษาอังกฤษว่า "Exhibitions" มีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า "Display" ซึ่งแปลว่า "การจัดแสดง" มีการกล่าวถึงความหมายของการจัดนิทรรศการไว้ ดังนี้

"นิทรรศการ" หมายถึง การวางแผนการถ่ายทอดความรู้ โดยใช้สื่อทัศนวัสดุ เครื่องมือ สื่อทัศนศึกษา และกิจกรรมสื่อทัศนศึกษา (A.V. Activities) อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือผสมผสานกัน อย่างมีระบบ เพื่อให้ผู้ชม ได้รับความรู้ ความเข้าใจ ตลอดจนมุ่งชักจูงความคิดความสนใจให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ผู้จัดได้กำหนดไว้ (ธีรศักดิ์ อัครบวร, 2537)

"นิทรรศการ" เป็นสื่อการเรียนรู้การสอนที่ให้ประสบการณ์รูปธรรมขั้นที่ 6 ของกรวยประสบการณ์ (Cone of Experience) ทั้งนี้จะต้องเป็นนิทรรศการที่จัดแสดงอย่างมีความหมาย

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

อาจจัดเป็นชุดของรูปถ่าย หรือ รูปถ่าย ผสมผสานกับแผนภูมิ และภาพโฆษณา บางครั้งอาจจะมีการสาธิต หรือฉายภาพยนตร์ประกอบ แต่อย่างไรก็ตามทุกนิทรรศการมีลักษณะอย่างหนึ่งที่เหมือนกันคือ นิทรรศการ เป็นการขมวดความรู้ ความสนใจของผู้อื่นให้มุ่งไปยังวัตถุประสงค์ โดยการควบคุม เงื่อนไข (Edgar Del, 1969)

2.6.1 ประเภทของนิทรรศการ (Type of Exhibition)

แบ่งตามลักษณะของวิธีการจัดแสดง แบ่งได้ 3 ประเภท คือ

1.) นิทรรศการถาวร (Permanent Exhibition)

หมายถึง นิทรรศการที่จัดแสดงเรื่องราวเดิมๆ ไม่เปลี่ยนแปลงเป็นที่รวบรวมสิ่งแสดง ของที่ใช้จัดอาจจะเป็นของจริง หุ่นจำลอง รูปภาพ ฯลฯ ที่นำมาแสดงนั้น ไม่มีการเปลี่ยนแปลง รูปแบบ และวิธีการ จัดอยู่ในอาคารหรือสถานที่เดิม ไม่เปลี่ยนแปลง ผู้ชมสามารถเข้ามาชมได้ตลอดเวลา

2.) นิทรรศการชั่วคราว (Non-permanent Exhibition)

หมายถึง การจัดนิทรรศการเป็นครั้งคราวในวาระโอกาสหรือเทศกาลพิเศษ เพื่อแสดง ความรู้ใหม่ๆ ตามวาระต่างๆ นิทรรศการชั่วคราวอาจจัดแสดงในสถานที่เดิมเป็นประจำ แต่สื่อที่นำมาแสดงชุดนั้นๆ จัดอยู่ไม่นาน อาจเป็นสัปดาห์หรือสองสามเดือนจึงเปลี่ยนใหม่ หรือเลิกจัด

3.) นิทรรศการเคลื่อนที่

หมายถึง นิทรรศการที่จัดขึ้นเป็นชุดสำเร็จเพื่อแสดงในหลายๆสถานที่หมุนเวียนกันไป รูปแบบและสื่อหลักที่นำมาแสดงเป็นแบบเดิม วัตถุประสงค์ในการจัดเป็นแบบเดิม อาจมีสิ่งของ หรือ การแสดงประกอบเพิ่มเติมในบางครั้ง ส่วนสถานที่จัดก็หมุนเวียนเปลี่ยนไปเรื่อยๆ อาจเคลื่อนที่ ไปต่างจังหวัดหรือจังหวัดเดียวกันแต่เปลี่ยนชุมชนที่นำไป (วรพจน์ นवलสกุล, 2550)

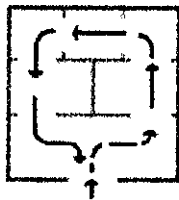
2.6.2 การจัดห้องจัดแสดง (Designing Hall of Exhibition)

ห้องแสดงของพิพิธภัณฑ์ต่างๆควรมีการเปลี่ยนแปลงเรื่องราวและลักษณะของห้องแสดง อยู่เสมอ การเปลี่ยนแปลงห้องแสดงบ่อยๆรวมถึงการจัดเปลี่ยนหมุนเวียนวัตถุที่จัดแสดงเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยกระตุ้นผู้ชมให้อยากเข้าชมงานในพิพิธภัณฑ์มากขึ้น หลักสำคัญของ การวางผังห้องแสดงนั้น ไม่จำกัดรูปแบบลักษณะแน่นอน หากแต่อย่างน้อยขึ้นอยู่กับเรื่องราวของการจัดแสดงนั้นๆ

1.) การแบ่งห้องในนิทรรศการ

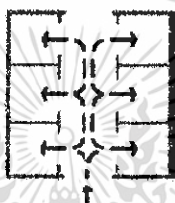
เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

- Room to Room Arrangement จะเป็นการจัดให้เดินชมห้องต่อห้องเป็นลำดับไปเรื่อยๆจนครบทุกเนื้อหากำหนดนำเสนอ

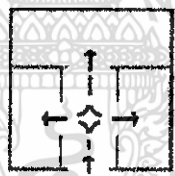
ภาพที่ 2.32 Room to Room Arrangement

- Corridor to Room Arrangement มีทางเดินแยกเข้าห้องแสดงงานแต่ละห้อง ผู้ชมจะต้องเดินเข้าไปชมเนื้อหาในแต่ละห้องที่จัดแยกไว้

ภาพที่ 2.33 Corridor to Room Arrangement

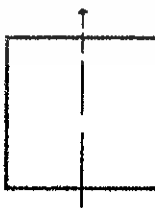
- Nave to Room Arrangement มีลักษณะเป็นห้องโถงรวมอยู่ตรงกลาง และมีห้องแสดงงานอยู่โดยรอบ

ภาพที่ 2.34 Nave to Room Arrangement

2.) การเข้าถึงห้องในนิทรรศการ

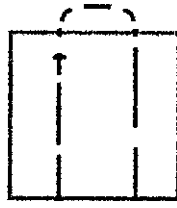
- Flow เป็นแบบเข้าถึงแล้วเดินทะลุผ่านไปยังห้องอื่นต่อไป

ภาพที่ 2.35 Flow

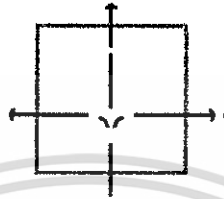
- Return เป็นการเดินชมแล้ววนกลับออกไปยังทิศทางเดียวกับทางเข้า

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

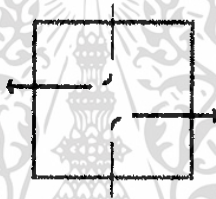
ภาพที่ 2.36 Return

- Spread เป็นการเดินเข้ายังส่วนกลางก่อน แล้วจ่ายไปยังห้องย่อยต่างๆ

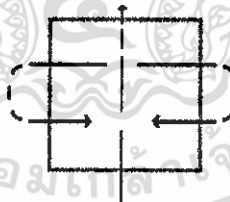
ภาพที่ 2.37 Spread

- Cross เป็นการเข้าถึงแบบมาจากทางสองฝั่ง แล้วสวนทางกัน

ภาพที่ 2.38 Cross

- Spread-Return เป็นการเข้าแบบแจกออกไปแต่ละห้อง ให้เดินชมแบบวกกลับมาที่กลางห้องก่อนที่จะเข้าชมห้องนิทรรศการอื่นต่อ

ภาพที่ 2.39 Spread-Return

2.6.3 เทคนิคจัดแสดง (Presentation Techniques)

1.) การจัดแสดงเพื่อความงาม (Esthetic Presentation)

ใช้ในการจัดแสดงศิลปวัตถุของพิพิธภัณฑ์สถานศิลปะและหอศิลป์ เทคนิคอยู่ที่การจัดวางรูปห้องให้วัตถุโดดเด่น มีการจัดแสงที่ทำให้มิติของวัตถุชัดเจน มีการออกแบบตู้และแท่นที่เหมาะสมสวยงาม ไม่ค่อยมีการเขียนป้ายบรรยายรูปถ่ายแผนที่แผนผังประกอบวัตถุ ป้าย

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บรรยายจะแยกอยู่ส่วนหนึ่ง ไม่มีการจัดสิ่งใดมาอยู่ใกล้บริเวณสายตาของผู้ชม อาจใช้เทคนิคการทำให้ห้องมืดแล้วจัดแสงไปที่เฉพาะตัววัตถุก็ได้เช่นกัน

2.) การจัดแสดงให้ความรู้ (Instructional Presentation)

อาจเรียกว่าการจัดแสดงให้เกิดปัญญา (Intellectual Presentation , Explanatory Exhibition) เป็นการจัดแสดงเพื่อให้ความรู้เป็นหลัก มีการใช้การบรรยาย ภาพถ่าย ภาพเขียนแผนที่ แผนที่ แผนที่ หรือองค์ประกอบอื่นๆที่จะให้เรื่องราวและข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องที่จัดแสดงนั้นๆ ซึ่งสามารถใช้เทคนิคของการใช้องค์ประกอบเพื่อบรรยายให้เรื่องราวมีวิธีการต่างๆ เช่น การใช้ภาพถ่ายขนาดใหญ่เป็นพื้นหลัง Graphic Art ประกอบการจัดแสดงวัตถุ

3.) การจัดแสดงตามสภาพธรรมชาติ (Natural Context Presentation)

ส่วนใหญ่เป็นการจัดแสดง ในพิพิธภัณฑสถานประวัติศาสตร์ธรรมชาติ (Natural History Museum) จัดแสดงวัตถุให้เห็นตามสภาพจริงตามธรรมชาติของวัตถุนั้น โดยใช้เทคนิคจัดฉากละคร (Diorama Technique) โดยจัดแสดงให้เหมือนจริงตามธรรมชาติให้มากที่สุด

4.) การจัดแสดงตามสภาพจริง (Authentic Setting Presentation)

มักพบในพิพิธภัณฑสถานประวัติศาสตร์วัฒนธรรม เรียกว่า Period Room Technique เช่น พิพิธภัณฑสถานบ้านประวัติศาสตร์บ้านบุคคลสำคัญ ทุกอย่างภายในบ้านจะรักษาไว้ในสภาพเดิม เหมือนเมื่อยังมีชีวิตอาศัยในบ้านนั้นๆ อาจมีการบรรยายด้วยข้อความหรือไม่มีก็ได้

5.) เทคนิคกดปุ่ม (Push Button Presentation)

มักพบในการจัดแสดงสำหรับเยาวชน ที่จะสร้างความน่าสนใจด้วยการเพิ่มวิธีการชมด้วยตาหูฟัง มือกดปุ่ม หรือหมุน อย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ เทคนิคการจัดแสดงนี้สิ่งที่ต้องคำนึงคือจะใช้เทคนิคอย่างไรต้องมีวัตถุประสงค์ที่แน่ชัดและเข้าใจในหลักการของเทคนิคการจัดแสดงแต่ละวิธี

2.6.4 การให้แสงสว่างในการจัดนิทรรศการ

1.) การให้แสงสว่างจากด้านบน

ทำได้โดยการสร้างหลังคาด้วยกระจกอาจเป็นกระจกทั้งหมดหรือบางส่วน ซึ่งในเขตร้อนมักจะใช้กระจกไม่เกิน 6 % ของเนื้อที่หลังคา เนื่องจากสภาพภูมิอากาศ มีข้อเสียคือ อาจเกิดการ

สะท้อนที่ดูกระจุกทำ ให้เกิดความรู้สึกว่ห้องจัดแสดงมีขนาดเล็กลงและรู้สึกไม่สบายตา ควบคุมปริมาณแสงยาก ไม่สะดวกในการทำความสะอาด และการกระจายแสงสว่างไม่เท่ากัน

2.) การให้แสงสว่างจากด้านข้าง

ทำได้ด้วยการเจาะช่องแสงให้เข้าทางด้านข้างของห้องจัดแสดง มีข้อเสียคือแสงจะตกกระทบวัตถุไม่ครบทุกด้าน เงาของคนดูมักทับบนวัตถุ นอกจากนี้ยังเสียเนื้อที่ผนัง ปัญหาเหล่านี้ อาจแก้ไขได้โดย การจัดตั้งหน้าต่างบานเดียวในห้องต้องกว้างกว่า $\frac{1}{2}$ ของความกว้างของห้องและ มี ความสูง $\frac{1}{2}$ ของความสูงห้อง และการทำให้ระดับช่องแสงสูงกว่าสายตาผู้ชม

3.) การให้แสงสว่างจากหน้าต่างที่ค่อนข้างสูง

คล้ายกับวิธีการแก้ปัญหาในข้อ 2.) โดยจัดช่องแสงจากมุมตกระทศที่ 45 องศา และการจัด ให้แสงกระจายไปทั้งห้องเพื่อให้เกิดความสบายตา

4.) การให้แสงสว่างทางอ้อม

โดยใช้หลักการสะท้อน เช่น การให้แสงส่องตรงมายังผนังสีขาว เพื่อให้สะท้อนออก หรือ อาจจะใช้กระจกมาสะท้อนแสงสว่างเข้ามาในห้องหรือในตู้แสดง การให้แสงสว่างแบบนี้ไม่เพียงแต่ ใช้กับแสงธรรมชาติ ยังใช้กับแสงประดิษฐ์ได้อีก การให้แสงสว่างแบบนี้จะช่วยให้สายตาไม่พร่า มัว ซึ่งอาจใช้เทคนิคที่หลากหลายเพื่อสร้างลักษณะที่มีความน่าสนใจ การสะท้อนกลับไปกลับมา หลายๆชั้น หรือการเล่นมุมสะท้อนกับทิศทางดวงอาทิตย์

5.) การให้แสงสว่างประดิษฐ์

การให้แสงสว่างประดิษฐ์เป็นวิธีที่สิ้นเปลืองที่สุดเมื่อเทียบกับวิธีอื่นๆ แต่สามารถนำมาใช้ได้ ในมุมต่างๆได้อย่างสะดวก จึงเป็นที่นิยม ซึ่งตามปกตินิยมติดไฟตามเพดานให้ปริมาตรแสง กระจายมายังส่วนจัดแสดง อาจติดตั้งให้ไฟกัสไปที่บริเวณวัตถุโดยตรง หรือใช้ไฟฟ้าซ่อนไว้บนตู้ แล้วกรองแสงให้นุ่มนวลด้วยผ้าอีกชั้นแล้วแต่ความเหมาะสม ซึ่งในการจัดแสดงต้องคำนึงถึงการ กระจายแสงซึ่งถ้าจัดแล้วทำให้แสงที่กระจายออกมาไม่เท่ากันก็จะทำให้ผู้ชมรู้สึกไม่สบายตาได้

บทที่ 3

อาคารกรณีศึกษา

ตารางที่ 3.1 แสดงสิ่งที่ต้องการศึกษาจากอาคารกรณีศึกษา

อาคารกรณีศึกษา/ หัวข้อในการศึกษา	ผัง บริเวณ	ผัง พื้นที่	ลักษณะทาง สถาปัตยกรรม	แนวคิด การ ออกแบบ	โครงสร้าง	วัสดุ	การ จัด แสดง เนื้อหา	การ ส่งเสริม นัก ออกแบบ รุ่นใหม่	กิจกรรม ที่ทำให้ เกิด พื้นที่ใช้ งาน
3.1 อาคาร กรณีศึกษาเกี่ยวกับ ผ้าทอ									
3.1.1 The loom studio								•	•
3.1.2 ศูนย์ศิลปาชีพ บางไทรฯ	•								•
3.2 อาคาร กรณีศึกษาเกี่ยวกับ การจัดแสดงเนื้อหา									
3.2.1 พิพิธภัณฑ์ผ้า ในสมเด็จพระนาง เจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ		•		•			•	•	•
3.3.1 นิทรรศ รัตนโกสินทร์ กรุงเทพมหานคร		•		•		•	•		•
3.4 อาคาร กรณีศึกษาที่เกี่ยวกับ การให้ความรู้และ ส่งเสริมนักออกแบบ รุ่นใหม่									
3.4.1 ศูนย์ สร้างสรรค์งาน ออกแบบ (Thai Creative and Design Center)		•	•	•	•	•	•	•	•
3.4.2 ศูนย์ส่งเสริม ศิลปาชีพระหว่าง ประเทศ							•	•	•

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

3.1 อาคารกรณีศึกษาเกี่ยวกับผ้าทอ

3.1.1 The Loom Studio

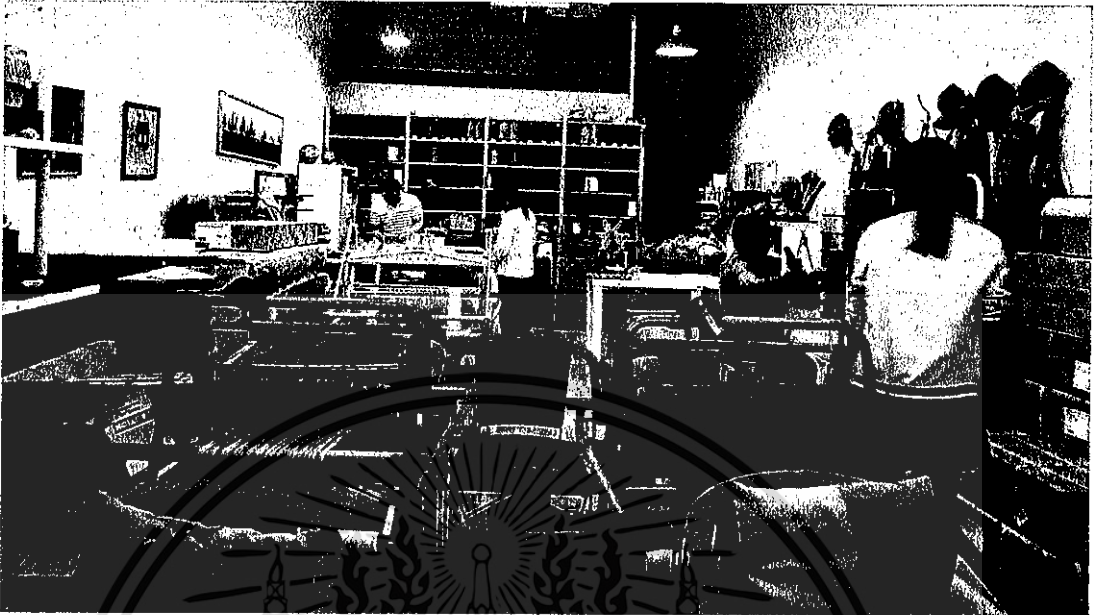

ภาพที่ 3.1 แสดงทัศนียภาพด้านหน้า The Loom Studio

The Loom Studio เป็นธุรกิจที่ต่อยอดมาจากธุรกิจทำผ้าไหมของหนึ่งในหุ้นส่วน ที่พยายามสร้างความแตกต่างจากสิ่งเดิมๆ เมื่อ 6-7 ปีก่อน เริ่มต้นด้วยการเปิดคอร์สสอนการทอผ้า ด้วย “กี่ทอผ้า” ขนาดเล็ก ประยุกต์มาจากกี่ทอผ้าโบราณ โดยมีวัตถุประสงค์เป็นเส้นไหมหลากหลาย ชนิด ทั้งจำหน่ายเส้นไหมในประเทศและส่งออก รวมทั้งจำหน่ายปลีกผลงานที่สร้างสรรค์มาจากการทอผ้า และยังเป็นตัวแทนจำหน่ายชุดเครื่องมือการทอผ้าแบบพกพา ที่ผู้ซื้อสามารถนำไปทอเอง ด้วยมือจนออกมาเป็นกระเป๋าสำเร็จรูป เรียกได้ว่าแสนจะสะดวกสบาย ทำที่ไหนหรือเมื่อไหร่ก็ได้ “จิวิวรรณ เลิศโกคานนท์” ผู้ก่อตั้ง The Loom กล่าวถึงกี่ทอผ้าของทางร้าน ว่า เป็นเอกลักษณ์ของที่นี่ และน่าจะมีที่เดียวเท่านั้น (ไม่รวมการจำหน่ายปลีกให้แก่บางร้านค้าที่นำไปเป็นเครื่องมือสาธิต ประกอบการจำหน่ายผ้าเป็นหลัก) โดยประยุกต์แบบมาจากกี่โบราณ เพื่อให้ตอบโจทย์การใช้งาน ได้สะดวก ซึ่งก็โบราณที่พูดถึงนั้น ถือเป็นวัฒนธรรมพื้นถิ่นของไทย แต่งานของทางร้านไม่อาจเรียก ได้ว่าเป็นไทยแท้ๆ เพราะไม่คิดจะไปแย่งงานชาวบ้าน ไม่คิดจะไปทอผ้าขายแข่ง เพราะต้องยอมรับ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ว่า พ่อแม่-แม่เฒ่าเก่งกว่าเยอะ สามารถทำลวดลายยากๆ ได้ ส่วนทางร้านจะเป็นการนำเทคนิคเหล่านั้นมาประยุกต์ทำให้เป็นลวดลายที่ทันสมัยขึ้น และนำมาใช้ในชีวิตประจำวันได้จริง

ภาพที่ 3.2 แสดงทัศนียภาพภายใน The Loom Studio

สำหรับลูกค้าที่มาลงเรียนส่วนใหญ่มาเพื่ออยากเรียนรู้ อยากที่จะใช้เวลาว่างทำงานอดิเรก หรือผลิตชิ้นงานให้แก่ตัวเอง หรือคนที่รัก กลุ่มลูกค้าหลักคือวัยทำงานอายุระหว่าง 30-50 ปี ซึ่งมีมากกว่าครึ่ง รองมาคือกลุ่ม 50-60 ปี มีสัดส่วนไม่ต่ำกว่า 20% ของกลุ่มลูกค้าทั้งหมด คนกลุ่มนี้ส่วนใหญ่จะมาเพื่อต้องการการผ่อนคลาย ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ บางส่วนก็ต้องการเรียนรู้ วัฒนธรรมการทอผ้า เพราะหาไม่ได้ง่ายๆ แล้วในปัจจุบัน ใช้เวลาเบื้องต้นแค่ 2 ชั่วโมง หลังจากเรียนเสร็จ ลูกค้าก็จะสามารถทำชิ้นงานอะไรก็ได้เป็นของตัวเอง จึงเป็นเหมือนการสร้างแรงบันดาลใจ สร้างความพึงพอใจแก่ตัวเองที่สามารถทำชิ้นงานด้วยตัวเองออกมาได้ เริ่มจากง่ายๆ คือการทำผ้าพันคอใช้เวลา 3-4 ชั่วโมง ก็ทำออกมาได้แล้ว จากนั้นก็เป็นการทำผ้าคลุมไหล่ กระเป๋า หมอนอิง ซึ่งเมื่อทำได้เองก็จะภูมิใจ นอกจากนี้ยังมีอีกกลุ่ม คือกลุ่มเด็ก ซึ่งอายุตั้งแต่ 6 ขวบ เป็นต้น ก็ทำได้แล้ว โดยเด็กที่เข้ามาเรียนส่วนหนึ่งก็เพราะอยากลองทำ หรือพ่อแม่มาเห็นก็สนใจอยากให้ลูกมาลองเรียนลองทำ แล้วก็พบว่าเด็กส่วนใหญ่จะมีสมาธิในการทอ ซึ่งก็ทำให้พ่อแม่แปลกใจ หรือเด็กบางคนที่คุณแม่มากระซิบว่าน้องสมาธิสั้น แต่ก็สามารถทำผ้าพันคอผืนยาว 150 เซนติเมตรได้สำเร็จ บางคนทำครั้งเดียวจนเสร็จ หรือบางคนมาทำสองครั้งเสร็จก็มี ซึ่งก็จะทำให้พวกเขาได้ภูมิใจที่ทำผ้าผืนยาวกว่าตัวเองได้ด้วย

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

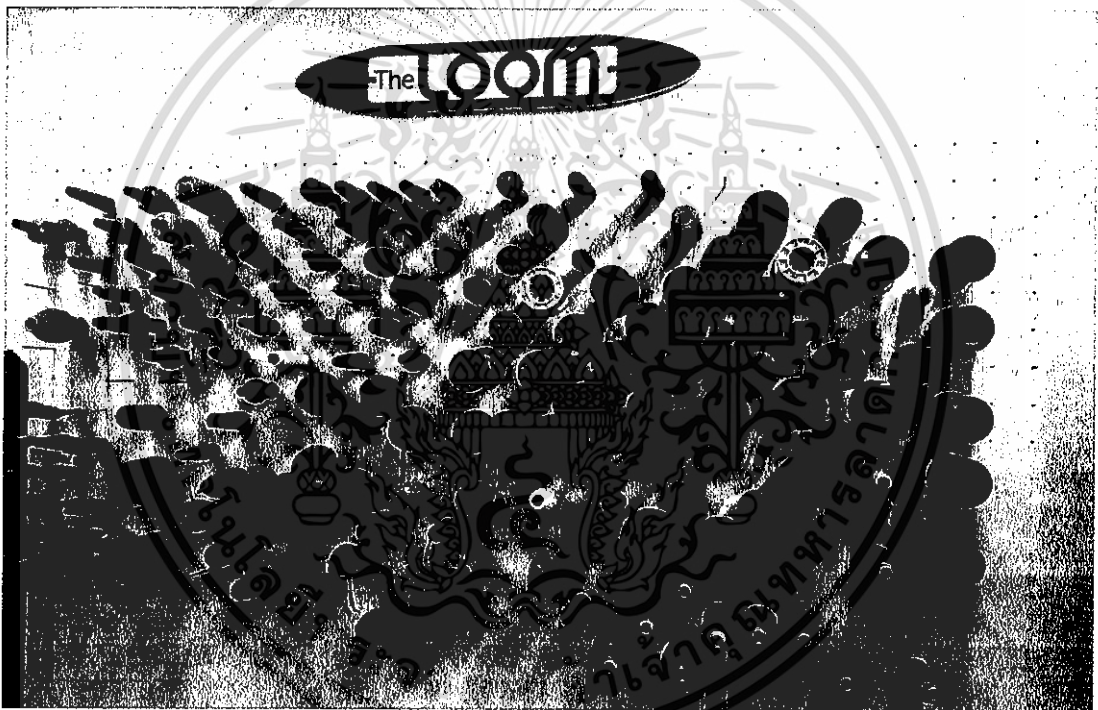
ดังนั้น จะบอกว่าการทอผ้าช่วยในเรื่องสมาธิ หรือจะเป็นการบำบัดรักษาความเครียดก็ได้ แม้จริงๆ แล้วเราจะไม่ได้คาดหวังในเรื่องนี้ แต่ตัวเองเมื่อเจอเรื่องเครียดๆ มา แล้วมานั่งทอผ้าก็ทำให้สมาธิเราจดจ่ออยู่ตรงนั้น ก็ทำให้เราลืมเรื่องเครียดๆ ได้เช่นกัน

สำหรับคอร์สสอนทอผ้า

ปัจจุบันมี 2 แบบ คือ แบบแรก สำหรับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาและต้องการชิ้นงานกลับไปภายในวันเดียวกันนั้นเลย เริ่มที่การทำผ้าพันคอ จะใช้เวลาทอประมาณ 3-4 ชั่วโมง จะได้ผ้าพันคอ ยาว 150 เซนติเมตร กลับไป ราคาอยู่ที่ 2,400 บาท หรือจะทำเป็นผืนสั้นคลุมและติดกระดุมก็ได้ ก็ จะประหยัดเวลาลง หรือจะผลิตออกมาเป็นดอกไม้เล็กๆ ก็สามารถทำได้เช่นกัน ส่วนอีกแบบคือ สำหรับกลุ่มลูกค้าที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยเลย และต้องการเรียนรู้ในเชิงลึกก็จะมีสอน 5 ระดับด้วยกัน

ระดับแรก จะเป็นเบสิก สอนการทอลวดลายง่ายๆ สำหรับคนที่ไม่เคยทำมาก่อนเลย เช่น ลายริ้ว ลายสกอต เป็นต้น ทุกคนที่มาเรียนไม่จำเป็นต้องเรียนครบทุกระดับ จะเรียนกี่ระดับก็ได้ หรือแม้แต่เรียนระดับแรกระดับเดียวก็สามารถทอออกมาเป็นชิ้นงานได้ ส่วนระดับที่สอง จะเป็นการทอลายพื้นฐานที่ทางร้านเราจะเรียกว่า วิธีการทอชักช้าๆ เพื่อให้เกิดรูปทรงเลขาคณิตแบบง่ายๆ ระดับที่สาม หากจะเปรียบเทียบให้เห็นชัด จะเป็นเหมือนการขีด การจกในแบบของชาวบ้าน ระดับสี่ จะเป็นการทอที่สามารถทำหลายๆ สีในแถวเดียวกันได้ สามารถเจาะช่องหน้าต่างทำเป็นรังคุมได้ โดยไม่ต้องมาตัดทำรังคุมในภายหลัง หรือเจาะช่องซี่ปได้ สุดท้ายระดับห้า เป็นการตกแต่งที่แอดวานซ์ขึ้น โดยสามารถทำเป็นลวดลาย ลายนู่นขึ้นมาได้ จะเรียนกี่ระดับก็แล้วแต่ความพอใจของลูกค้า ซึ่งไม่จำเป็นต้องเรียนครบทุกระดับ โดยพบว่ากลุ่มลูกค้าคนไทยมักจะชอบการทอผ้าพันคอ และทำกระเป๋า ส่วนลูกค้าญี่ปุ่นก็มีบ้าง แต่ก็จะเน้นไปในแนวการทำของตกแต่งบ้านด้วย เช่น ปลอกหมอนอิง ที่รองจาน ที่รองแก้ว อย่างกรณีเป็นผ้าพันคอ ลูกค้าจะสามารถนำกลับบ้านได้เลย ส่วนที่เป็นการทำ

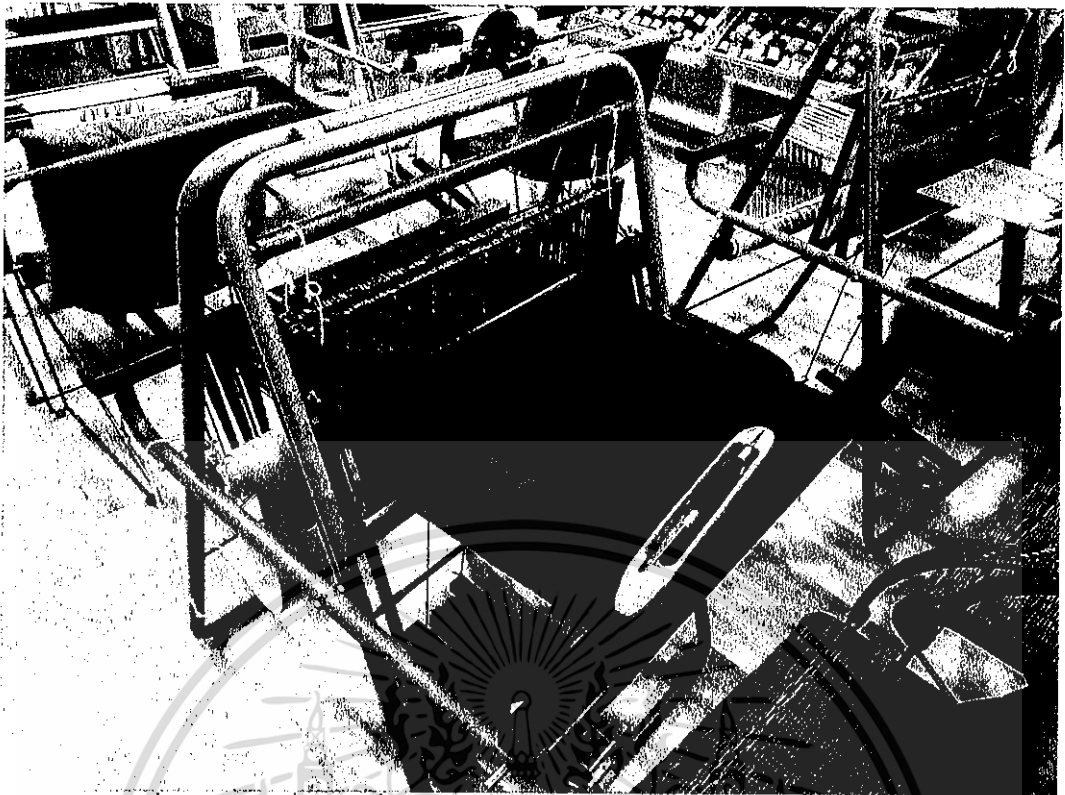
ย้อนกลับไปเมื่อ 6-7 ปีก่อน เจ้าของร้านและหุ้นส่วนอยากจะทำอะไรที่มีความแตกต่าง และจากธุรกิจของครอบครัวของหุ้นส่วนเอง คือผลิตผ้าไหมขายส่งตามคำสั่งซื้อ จึงมองไปที่การเปิดร้านขายผ้าไหม แต่ก็คิดว่าเป็นเหมือนทั่วไปไม่แตกต่าง ประกอบกับช่วงนั้นได้มีโอกาสไปดูงานก็พบว่าการทำผ้าไม่ว่าจะเป็นลักษณะการทอแบบชาวบ้านหรือโรงงาน ก็ไม่ได้ยาก เรียกว่าเทคนิคและกระบวนการคล้ายๆ กัน เพียงแต่เครื่องมือในโรงงานจะเป็นอุปกรณ์ที่มีขนาดใหญ่ และเส้นไหมก็ดูเล็กมาก จึงคิดทำก็ให้มีขนาดเล็กลง กว้างเพียงแค่ 60 ซม. ยาว 80 ซม.เท่านั้น และทำเส้นไหมให้มีขนาดใหญ่ขึ้น รวมทั้งในช่วงนั้นยังไม่เห็นงานอดิเรกที่เป็นพื้นถิ่นของเราเอง จะมีก็แต่รับวัฒนธรรมมาจากต่างชาติ จึงมองไปว่า ถ้าสามารถปรับขนาดของก็ได้และมาสอนทอผ้า เป็นแบบไทยๆ น่าจะทำได้

ภาพที่ 3.3 แสดงพื้นที่แสดงเส้นไหมที่นำมาใช้ในการทอ

นั่นจึงเป็นที่มาของการประยุกต์ที่ทอผ้าให้มีขนาดเล็กลง และส่วนตัวเองก็ไปลองเรียนรู้การทอผ้าจากชาวบ้านบ้าง กลับมาฝึกเองบ้าง ผิดๆ ถูกๆ ซึ่งการลองผิดลองถูกนี้เอง มีข้อดีตรงที่เราได้ลายที่แตกต่างออกมา และมีความสวยงาม ก็เลยนำมาประยุกต์เข้าด้วยกัน หลังจากนั้น 1 ปีก็ได้เปิดร้าน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

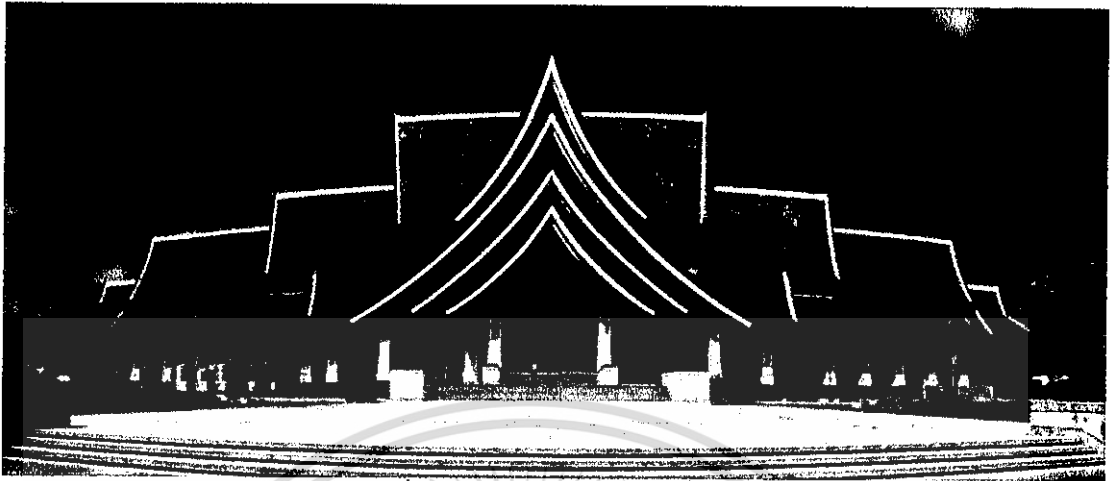

ภาพที่ 3.4 แสดงกี่ทอผ้าที่ทาง The Loom Studio ได้ประยุกต์ออกแบบขึ้นมาเอง

ซึ่งจากการที่ได้ศึกษาและได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูลของโครงการตัวอย่างนี้ สิ่งที่น่าสนใจและจะนำมาปรับใช้ในการออกแบบโครงการคือ กิจกรรมและหลักสูตรการเรียนทอผ้า ที่ทาง The Loom Studio ได้ทำให้เห็นแล้วว่า การทอผ้าสามารถเข้าถึงทุกคนได้ ทุกคนสามารถเรียนและสร้างผลงานได้ด้วยตัวเอง โดยที่ใช้เวลาไม่มาก เป็นการรักษาศิลปวัฒนธรรมให้คงอยู่ต่อไป สร้างกระแสให้คนยุคปัจจุบันหันมาสนใจการทอผ้าไหม ทั้งภาพกี่ทอผ้าตัวใหญ่ ใช้เวลา 3-6 เดือน ในการที่จะได้มาซึ่งผืนผ้าไหมก่อนนำมาทำเป็นสิ่งที่สามารถนำมาใช้งานได้

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

3.1.2 ศูนย์ศิลปาชีพ บางไทร

ภาพที่ 3.5 แสดงอาคารศาลามิ่งขวัญ

ที่มา : <http://www.museumthailand.com/>, 16 กันยายน 2560

ข้อมูลโครงการ

ชื่อโครงการ	ศูนย์ศิลปาชีพ บางไทร ในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ
ผู้ดูแลโครงการ	มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ
ที่ตั้งโครงการ	ตำบลช้างใหญ่ อำเภอบางไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
พื้นที่โครงการ	ประมาณ 750 ไร่

ประวัติความเป็นมา

พ.ศ. 2523 สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ โปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งศูนย์ฯ แห่งนี้ ขึ้นริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ต. ช้างใหญ่ อ. บางไทร ในเขตที่ดินปฏิรูปเพื่อการเกษตรกรรม พื้นที่กว่า 1,000 ไร่ มุ่งฝึกงานช่างฝีมือแบบศิลปะไทยโบราณให้แก่เกษตรกรที่สนใจฝึกอาชีพเป็นรายได้พิเศษ จากช่วงที่ว่างจากงานเกษตร โดยทางศูนย์ฯ มีผู้ชำนาญงานช่างแขนงต่าง ๆ มาฝึกสอน เมื่อสามารถผลิตงานได้แล้ว ศูนย์ฯ จะรับซื้อผลงานไปจำหน่าย เปิดอบรมศิลปาชีพรุ่นแรกเมื่อวันที่ 1 พ.ศ. 2524 สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินเปิดศูนย์ศิลปาชีพบางไทรเมื่อวันที่ 7 ธ.ค. 2527

ศูนย์ศิลปาชีพ บางไทรฯ ดำเนินงานตามพระราชประสงค์ของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ในโครงการศิลปาชีพ โดยจัดให้มีการฝึกอบรมบรรดานุทรหลานเกษตรกรของ ชาวไร่ชาวนาผู้ยากไร้ ให้มีอาชีพเสริมด้วยการผลิตงานศิลปาชีพ อันได้แก่ งานช่างฝีมือด้าน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน ดังนั้นศูนย์ศิลปาชีพ บางไทรฯ จึงมีโครงการอันแน่วแน่ที่จะอนุรักษ์และพัฒนาทั้งด้านฝีมือและหัตถกรรมพื้นบ้านให้ดีขึ้นเป็นลำดับ สู่ความเป็นเลิศในแต่ละสาขาและรักษาไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของศิลปกรรมไทยในด้านที่มีความประณีต สวยงาม แปลกใหม่และสมบูรณรูปแบบ

ภาพที่ 3.6 แสดงผังบริเวณในศูนย์ศิลปาชีพ บางไทรฯ
ที่มา : ศูนย์ศิลปาชีพ บางไทรฯ /, 16 กันยายน 2560

ศูนย์ศิลปาชีพ บางไทรฯ ตั้งอยู่ริมฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยาในเขตอำเภอบางไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ภายในศูนย์ศิลปาชีพ บางไทรฯ ประกอบด้วยสถานที่ที่น่าสนใจหลายแห่ง อาทิ

ศาลาพระมิ่งขวัญ ตั้งอยู่บริเวณหมายเลข 4 เป็นอาคารทรงไทยประยุกต์ ๔ ชั้น ตั้งอยู่กลางศูนย์ศิลปาชีพ ชั้นล่างเป็นศูนย์สาธิตการผลิตงานศิลปาชีพแผนกต่างๆ และจำหน่ายผลิตภัณฑ์ศิลปาชีพ ชั้นที่ 2-3 ประกอบด้วย ห้องนิทรรศการรวมจำนวน 5 ห้อง มีผลงานศิลปาชีพชั้นยอดเยี่ยมซึ่งเป็นผลงานของเกษตรกรผู้เข้ารับการฝึกอบรมที่ได้รางวัลจากการประกวดภายในประเทศและต่างประเทศ จัดแสดงไว้ให้นักท่องเที่ยวได้ชม ชั้นที่ 4 จัดเป็นห้องประชุมสัมมนา

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

หมู่บ้านศิลปาชีพ ศูนย์ศิลปาชีพ บางไทรฯ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยร่วมกับศูนย์ศิลปาชีพ บางไทรฯ ได้จัดสร้างบ้านเรือนไทยของคนไทยภาคต่างๆขึ้น เพื่อเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวและมีส่วนช่วยในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าและมีเอกลักษณ์ของไทย ซึ่งได้รวบรวมศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านของแต่ละภาคมาแสดงให้นักท่องเที่ยว และผู้ที่สนใจได้ชม อาทิ ดนตรีศิลปาชีพ มีการสาธิตงานศิลปาชีพ และงานหัตถกรรมพื้นบ้านของแต่ละภาค นอกจากนี้ยังจัดแสดงให้เห็นถึง ด้านชีวิตความเป็นอยู่ และด้านอาหารการกินประจำแต่ละภาค

อาคารฝึกอบรมศิลปาชีพ ตั้งอยู่บริเวณใจกลางของศูนย์ฯ ประกอบด้วยอาคารฝึกอบรมศิลปาชีพของแผนกต่างๆรวม 17 อาคาร ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถเข้าไปชมวิธีการฝึกอบรมศิลปาชีพของศูนย์ฯได้ทุกชั้นตอนการผลิตงาน

ศูนย์ศิลปาชีพ บางไทรฯ ได้ดำเนินการฝึกอบรมด้านศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน โดยมีทั้งหมด 32 แผนก เช่น แผนกเป่าแก้ว แผนกตัดเย็บเสื้อผ้า แผนกช่างศิลปประดิษฐ์ แผนกประดิษฐ์หัวโขน แผนกสานผักตบชวา แผนกเครื่องหนัง แผนกเซรามิก แผนกช่างไม้เครื่องเรือน แผนกวาดภาพสีน้ำมัน แผนกช่างเขียนภาพลายไทย แผนกจิตรกรรมประยุกต์ แผนกช่างเครื่องดนตรี แผนกช่างโลหะ แผนกช่างประติมากรรม แผนกทอผ้าไหม แผนกทอผ้าตีนจก แผนกช่างฝัง मुख แผนกช่างแกะสลักไม้ แผนกปักผ้า แผนกจักสานไม้ไผ่ลายขีด เป็นต้น ซึ่งในศูนย์ศิลปาชีพ บางไทรฯ ได้มีแผนกทอผ้าไหมอีกด้วย

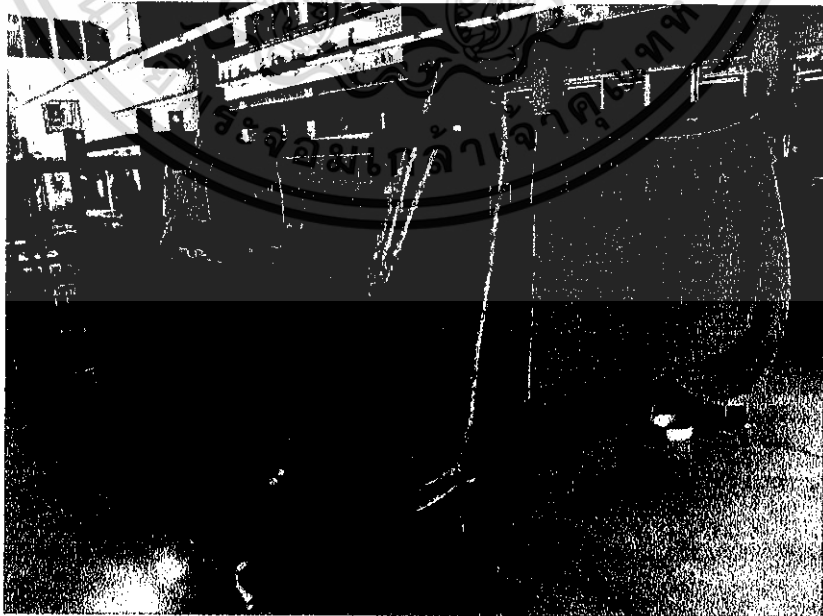
ภาพที่ 3.7 แสดงอาคารฝึกอบรมศิลปาชีพ แผนกช่างทอผ้าไหม

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

จากการที่ได้ไปลงพื้นที่สำรวจที่ศูนย์ศิลปาชีพ บางไทรฯ สิ่งที่น่าสนใจและเกี่ยวข้องกับโครงการคือ อาคารฝึกอบรมอาชีพ แผนกช่างทอผ้าไหม ซึ่งเป็นสถานที่จริงที่สมาชิกศูนย์ฯ ทำงานส่งผืนผ้าไหมไปยังจิตรลดา โดยที่แผนกทอไหมแสดงกระบวนการเพื่อให้ได้ผืนผ้าไหมตั้งแต่การฟอก ย้อมสี เส้นไหม จนไปถึงการทอผ้าไหม ทำให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่ในการผลิตผ้าไหม อาทิ ขนาดของกี่ทอผ้าชนิดต่างๆ ที่มีขนาดแตกต่างกัน พื้นที่สาวไหม พื้นที่ตั้งโองคั้นไหม พื้นที่ตั้งโองมัดไหม

ภาพที่ 3.8 แสดงอาคารฝึกอบรมศิลปาชีพ แผนกช่างทอผ้าไหม

ภาพที่ 3.9 แสดงกี่ทอผ้า

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ปัญหาและอุปสรรคที่พบของศูนย์ศิลปาชีพ บางไทรฯ คือ จำนวนผู้เข้าชมและนักท่องเที่ยวเข้าไปเที่ยวชมภายในศูนย์มีน้อยมาก โครงการเจียบ เหงา มีแต่สมาชิกของศูนย์เองที่เป็นผู้ใช้งานโครงการ อาจเกิดมาจากที่ตั้งของโครงการ ตั้งอยู่ห่างจากชุมชนเมือง ห่างไกลศูนย์กลางของเมือง ทำให้เข้าถึงได้ยากโดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ อีกทั้งศูนย์ฯ ไม่มีกิจกรรมดึงดูดผู้เข้าชมโครงการ ซึ่งต่างจาก ศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพพระหว่างประเทศที่ตั้งอยู่ใกล้กัน ทำให้ได้รู้ว่าการประชาสัมพันธ์และกิจกรรมภายในโครงการมีความสำคัญในการดึงดูดผู้เข้าชมเป็นอย่างมาก โดยข้อมูลที่ได้มาจะนำไปสู่การหาพื้นที่ภายในโครงการและออกแบบต่อไป

3.2 อาคารกรณีศึกษาเกี่ยวกับการจัดแสดงเนื้อหา

3.2.1 พิพิธภัณฑ์ผ้าในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

เนื่องจากพิพิธภัณฑ์ผ้าในสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เป็นพิพิธภัณฑ์ให้ความรู้เรื่องผ้า มีการจัดแสดงผ้าไทยและเครื่องแต่งกายของไทยอย่างครบถ้วน มีการจัดแสดงผลงานที่มีความน่าสนใจ ทั้งห้องจัดแสดงถาวรและห้องจัดแสดงหมุนเวียน ซึ่งตรงและเหมาะสมกับโครงการที่นักศึกษาจะต้องออกแบบในขั้นต่อไป จึงเลือกพิพิธภัณฑ์ผ้าแห่งนี้ในการนำมาศึกษาเกี่ยวกับการจัดแสดงเนื้อหา

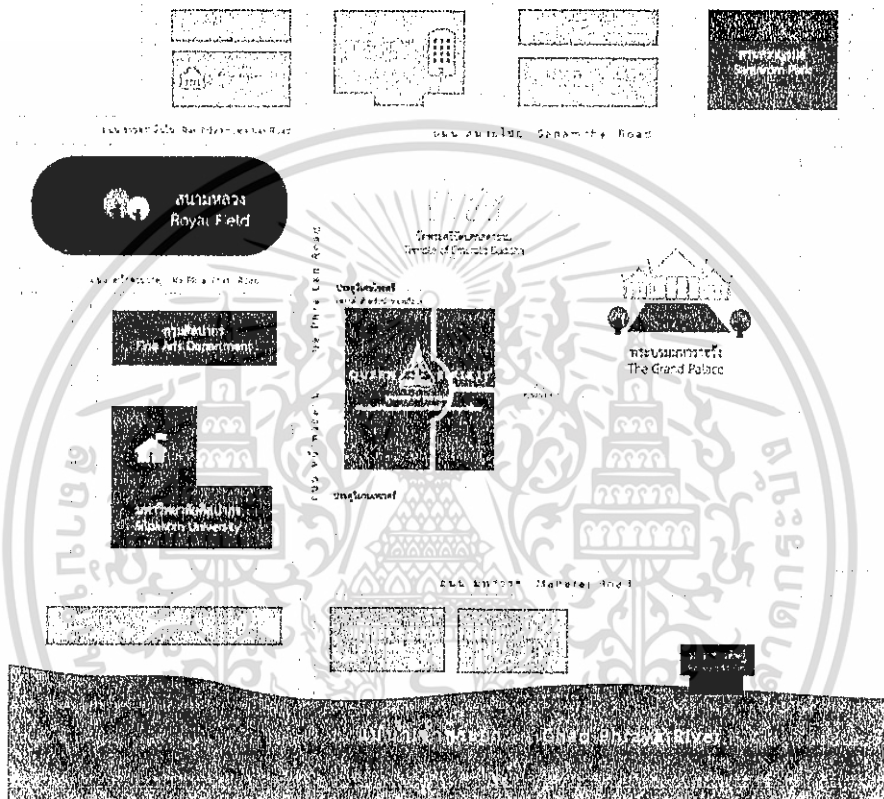
ภาพที่ 3.10 แสดงทัศนียภาพด้านหน้าโครงการ

ที่มา : http://www.thaitextilesociety.org/data/shop07_2897.jpg , 14 กันยายน 2560

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ข้อมูลโครงการ

ชื่อโครงการ	พิพิธภัณฑ์ผ้าในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ
ผู้ดูแลโครงการ	มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ
ที่ตั้งโครงการ	หอรัษฎากรพิพัฒน์ ถนนหน้าพระลาน แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร
พื้นที่ใช้สอย	ประมาณ 6,500 ตารางเมตร

ภาพที่ 3.11 แสดงที่ตั้งโครงการ

ที่มา : <https://www.facebook.com/qsmthailand/> , 14 กันยายน 2560

ประวัติความเป็นมาของโครงการ

จัดตั้งขึ้นตามพระราชประสงค์ของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ที่ทรงมุ่งหวังให้เป็นแหล่งความรู้ที่ยั่งยืนเกี่ยวกับผ้า รวมถึงประวัติศาสตร์เครื่องแต่งกายของไทย ผู้ที่เข้าชมสามารถเรียนรู้ประวัติศาสตร์ของผ้าชนิดต่างๆ และการแต่งกายอันเป็นเอกลักษณ์ของชาติ ตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นจนถึงปัจจุบัน สะท้อนผ่านเครื่องแต่งกายในราชสำนักยุคต่างๆ รวมทั้งฉลองพระองค์ในสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ที่ทรงนำความเป็นไทยออกไปสู่สากลและก่อให้เกิดรายได้กลับมาสู่ผู้ผลิตในประเทศ นอกจากนี้เป็นแหล่งรวบรวมความรู้เกี่ยวกับผ้าไทยแล้ว

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดลอกเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

พิพิธภัณฑ์ผ้าฯ ยังเป็นศูนย์กลางในการจัดเก็บรักษาผ้าไทยและเอกสารที่เกี่ยวข้อง รวมถึงจัดแสดงงานหัตถศิลป์อันทรงคุณค่าทั้งของราชสำนักและผ้าพื้นเมืองจากท้องถิ่นต่างๆ เพื่อเป็นการสืบสานสมบัติทางวัฒนธรรมอันล้ำค่า

การวิเคราะห์ห้องประกอบของโครงการ

หอระฆังการพิพัฒน์ได้รับการบูรณะปรับปรุงให้เป็นพิพิธภัณฑ์ผ้า เป็นอาคารเดี่ยว สูง 2 ชั้น

- 1.) ส่วนสำนักงาน เป็นพื้นที่ทำงานของบุคลากรและเจ้าหน้าที่ในโครงการ โดยแบ่งออกเป็นห้องตามแผนก
- 2.) ห้องประชุม เป็นห้องโล่งพื้นราบ สามารถเคลื่อนย้ายโต๊ะและอุปกรณ์ภายในห้องได้ สามารถปรับเปลี่ยนตามการใช้งานให้เหมาะสม
- 3.) ส่วนบริการประชาสัมพันธ์ อยู่บริเวณโถงด้านหน้าที่ขายบัตรและให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว

ภาพที่ 3.12 แสดงทัศนียภาพบริเวณโถงทางเข้าและส่วนต้อนรับ

ที่มา : <http://www.caringfortextiles.com/tag/preservation/> , 16 กันยายน 2560

- 4.) ห้องจัดแสดงนิทรรศการถาวร แบ่งออกเป็น 2 ห้อง คือ ห้องจัดแสดง 1 และห้องจัดแสดง 2 ซึ่งมีลักษณะการจัดวางสิ่งของต่างๆ ไม่ได้มีกิจกรรมให้ผู้เข้าชมได้มีส่วนร่วม สามารถเดินชมได้อย่างเดียวเท่านั้น และห้ามบันทึกภาพในห้องจัดแสดง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ห้องจัดแสดง 1 นิทรรศการ “ราชพัสดราจากผ้าไทย”

จัดแสดงฉลองพระองค์ชุดสากลในสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นักออกแบบไทย และต่างชาตินำผ้าไหมไทยมาใช้ในการตัดเย็บ ทำให้ผ้าไทยที่สสวยงามเป็นเอกลักษณ์และเกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง ถือเป็นพระราชกุศโลบายในการเผยแพร่และส่งเสริมผ้าไทย รวมทั้งศิลปวัฒนธรรมด้านการแต่งกายของสตรีไทย ให้เป็นที่รู้จักในระดับสากล ฉลองพระองค์ที่ตัดเย็บด้วยผ้าไทยนั้นมีความงดงาม สร้างความประทับใจให้แก่ผู้ที่ได้พบเห็น ทำให้เกิดความนิยมสวมใส่ชุดที่ตัดเย็บด้วยผ้าไทยทั้งในและต่างประเทศ

ภาพที่ 3.13 แสดงทัศนียภาพภายในห้องจัดแสดง 1 นิทรรศการ “ราชพัสดราจากผ้าไทย”
ที่มา : <http://www.caringfortextiles.com/tag/preservation/> , 16 กันยายน 2560

ห้องจัดแสดง 2 นิทรรศการ “ไทยพระราชนิยม”

จัดแสดงฉลองพระองค์ชุดไทยพระราชนิยมของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ตลอดจนผ้าและเครื่องแต่งกายในราชสำนัก เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงพระอัจฉริยภาพของพระองค์ใน การสร้างสรรค์และสืบสานการแต่งกายแบบไทยที่แสดงถึงเอกลักษณ์ไทย แต่ละแบบมีความงดงาม และแสดงให้เห็นถึงการผสมผสานธรรมเนียมการแต่งกายของสตรีไทยในราชสำนัก สมัยโบราณให้ เข้ากับยุคสมัยปัจจุบันได้อย่างลงตัวและเหมาะสมแก่วาระต่างๆ ซึ่งถือเป็น การแสดงให้เห็นถึง คุณค่าของผ้าไทย อีกทางหนึ่งด้วย สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงเป็นผู้นำในการแต่ง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

กายแบบไทยอย่างแท้จริง ทรงฉลองพระองค์ชุดไทยแบบต่างๆ ในการโดยเสด็จพระราชดำเนิน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปเจริญสัมพันธไมตรีกับนานาประเทศตั้งแต่เมื่อครั้งเสด็จขึ้นครองราชย์ ต่อมาฉลองพระองค์ชุดไทยของพระองค์เป็นที่รู้จักในชื่อ "ชุดไทยพระราชนิยม" และเป็นต้นแบบชุดประจำชาติของสตรีไทยในปัจจุบัน

ภาพที่ 3.14 แสดงทัศนียภาพภายในห้องจัดแสดง 2 นิทรรศการ "ไทยพระราชนิยม"

ที่มา : <http://www.caringfortextiles.com/tag/preservation/>, 16 กันยายน 2560

5.) ห้องจัดแสดงนิทรรศกาลชั่วคราว แบ่งออกเป็น 2 ห้อง คือ ห้องจัดแสดง 3 และ ห้องจัดแสดง 4 ซึ่งมีลักษณะการจัดวางสิ่งของแบบมีการเล่าเรื่องเพื่อให้ผู้เข้าชมมีส่วนร่วมโดยการใช้สิ่งของและสื่อมัลติมีเดีย แต่ห้ามบันทึกภาพในห้องจัดแสดง

ห้องจัดแสดง 3 และ 4 นิทรรศการ "ศิลปาชีพ: พระหัตถ์ที่ทรงงานเพื่อแผ่นดิน"

บอกเล่าเรื่องราวจุดกำเนิดแห่งศิลปาชีพ ตั้งแต่พุทธศักราช 2513 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จฯ เยี่ยมราษฎรที่ประสบอุทกภัยที่อำเภอหนองบัว จังหวัดนครพนม ทำให้สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ พระราชดำริถึงการพระราชทานอาชีพแก่ราษฎร ต่อมาได้มีพระราชเสาวนีย์ให้ ท่านผู้หญิงสุประภาดา เกษมสันต์ ราชเลขานุการในพระองค์ในขณะนั้นลงพื้นที่จังหวัดนครพนม เพื่อสำรวจความเป็นอยู่ของราษฎรและพระราชทาน ความช่วยเหลือโดยได้ทรงกำชับว่า "แม้ผ้าถูเรือนก็อย่าละเลย" เพราะอาจได้พบลายผ้าโบราณ ซึ่งจะสืบไปถึงช่างทอและเรื่องราวต่างๆ ได้ จากจุดเริ่มต้นดังกล่าวได้กลายเป็น การฟื้นฟู

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ชีวิตผ้าทอมือไทยที่กำลังจะสูญหาย พร้อมกับพัฒนาฐานะ และคุณภาพชีวิตราษฎรไทยทุกภูมิภาค มาจวบจนปัจจุบัน มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพ ในสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้สร้างงานแก่ราษฎรชนบทให้สามารถยึดเป็นสัมมาชีพได้ อย่างมีศักดิ์ศรี เป็นทางเลือกให้ราษฎรได้ทำงานที่ตนรักในบ้านเกิด ได้อยู่พร้อมหน้าครอบครัว ไม่ต้องเข้ามาแก่งแย่งทำมาหากินในเมืองใหญ่ และเหนืออื่นใดคือได้เดินตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในการช่วยให้คนไทยสามารถเลี้ยงตนเองได้อย่างยั่งยืนมาเป็นเวลายาวนานกว่า 40 ปี

6.) **ห้องคลัง** เป็นห้องสำหรับเก็บรักษาวัตถุดิบและผ้าไหมที่จะนำมาจัดแสดง

7.) **ห้องปฏิบัติการอนุรักษ์** เป็นห้องสำหรับเตรียมผ้าไหมก่อนจัดแสดง ต้องมีการนำผ้าไหมไปแช่แข็งที่อุณหภูมิ - 20 องศาเซลเซียส เพื่อทำลายเชื้อราและไข่แมลงที่อาจทำให้ผ้าเสียหายได้ รวมถึงซ่อมแซมผ้าไหมที่ชำรุดก่อนนำจัดแสดง

ภาพที่ 3.15 แสดงทัศนียภาพภายในห้องปฏิบัติการอนุรักษ์

ที่มา : <http://www.caringfortextiles.com/tag/preservation/> , 16 กันยายน 2560

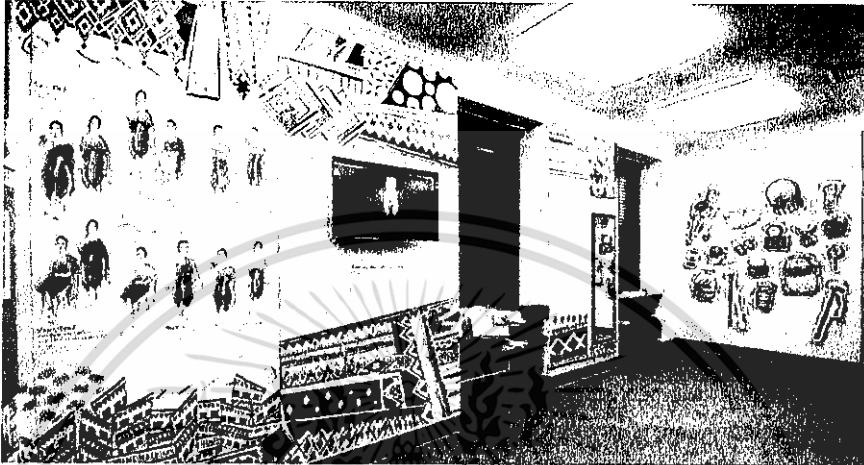
8.) **ห้องทะเบียน** เป็นห้องบันทึกข้อมูลสิ่งของที่ได้รับ มาจัดแสดงก่อนส่งไปยังห้องบันทึกภาพ

9.) **ห้องบันทึกภาพ** เป็นห้องถ่ายภาพสิ่งของที่นำมาจัดแสดงเพื่อเก็บเป็นข้อมูล

10.) **ห้องสมุด** เก็บหนังสือและข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับผ้าไหมชนิดต่างๆ การเข้าไปสืบค้นข้อมูล ต้องติดต่อเจ้าหน้าที่ล่วงหน้า

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

- 11.) ห้องรับรอง สำหรับรับรองแขกที่มาติดต่อ หรือประชุมภายใน
- 12.) ห้องงานระบบ ประกอบด้วยห้องระบบไฟฟ้าอาคาร ห้องควบคุม และห้องช่างไม้
- 13.) ห้องกิจกรรม เปิดให้ผู้เข้าชมได้มีส่วนร่วมในการถ่ายภาพ ทำกิจกรรมที่เปลี่ยนไปตามโอกาสต่างๆ

ภาพที่ 3.16 แสดงทัศนียภาพภายในห้องกิจกรรม

ที่มา : <http://www.caringfortextiles.com/tag/preservation/> , 16 กันยายน 2560

- 14.) ร้านขายของที่ระลึก ขายของที่ระลึกสำหรับนักท่องเที่ยวทั้งหนังสือผ้าไหมและของใช้ต่างๆ

ภาพที่ 3.17 แสดงทัศนียภาพภายในร้านขายของที่ระลึก

ที่มา : <http://www.caringfortextiles.com/tag/preservation/>, 16 กันยายน 2560

ลำดับการใช้งานในพิพิธภัณฑ์โดยเริ่มจากผ่านเจ้าหน้าที่ขายบัตร ฝากของ และพนักงานตรวจบัตร ขึ้นสู่ชั้น 2 พบกับโถงย่อยในสวนจัดแสดงนิทรรศการ โดยการชมนิทรรศการเป็นแบบ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดลอกเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บังคับทางเดิน เริ่มจากห้องนิทรรศการ 1 เชื่อมต่อไปยังห้องนิทรรศการ 2 หลังจากนั้นกลับเข้ามาสู่โถงและเดินต่อไปยังห้องนิทรรศการ 3 และห้องนิทรรศการ 4 เมื่อชมนิทรรศการครบทุกห้องแล้วก็กลับลงมาที่ชั้น 1 ผู้เข้าชมสามารถเดินไปยังห้องกิจกรรมหรือห้องสมุดได้ หรือสามารถเดินไปยังร้านขายของที่ระลึกซึ่งเป็นห้องสุดท้ายก่อนที่จะออกจากพิพิธภัณฑ์

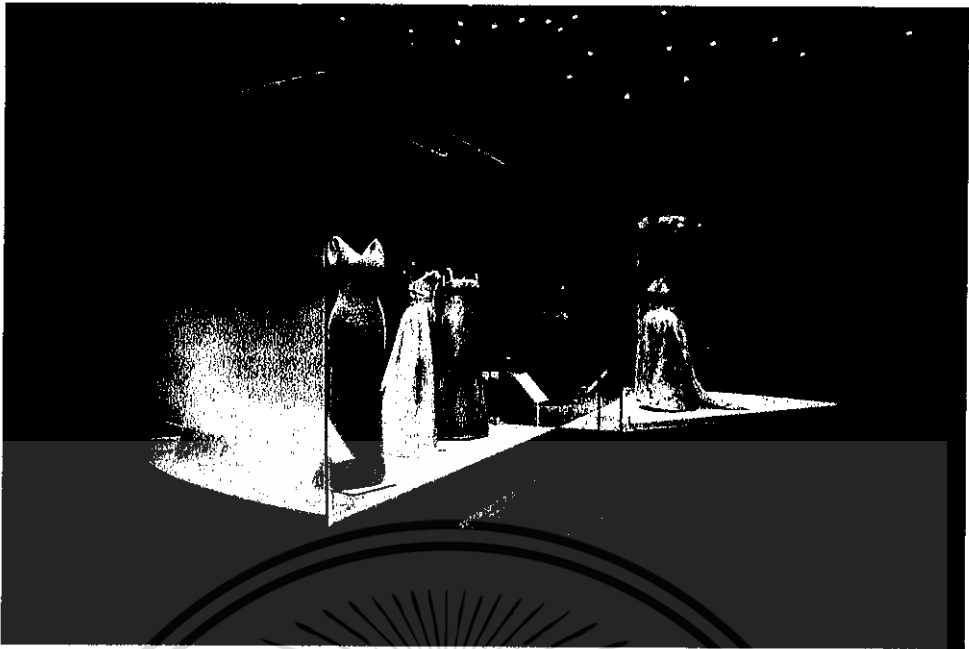

ภาพที่ 3.18 แสดงทัศนียภาพภายในห้องจัดนิทรรศการ

ที่มา : <http://www.caringfortextiles.com/tag/preservation/>, 16 กันยายน 2560

ในห้องจัดแสดงมีเทคนิคการจัดแสดงที่น่าสนใจ คือมีการใช้เทคนิคพิเศษโดยการใช้ฟิล์มติดกระจก Lumistry Film เป็นวัสดุที่ใช้ในการเคลือบหรือบังวัตถุที่จัดแสดง สามารถเพิ่มลูกเล่นที่หลากหลายให้กับวัตถุที่จัดแสดง มีคุณสมบัติในการป้องกันการมองเห็นจากการมองด้านข้างของวัตถุ ฟิล์มจะปรากฏชัดเจนนี้ออกเมื่อผู้ชมอยู่ในตำแหน่งที่ตรงกับวัตถุจัดแสดงเท่านั้น จึงทำให้เกิดรูปแบบการรับชมที่แตกต่างออกไป และใช้ Switch glass มาใช้ฉายวิดีโอทัศน์ ทำให้เกิดความประทับใจในการชมอีกด้วย

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 3.19 แสดงทัศนียภาพภายในห้องจัดนิทรรศการ

ที่มา : <http://www.caringfortextiles.com/tag/preservation/> , 16 กันยายน 2560

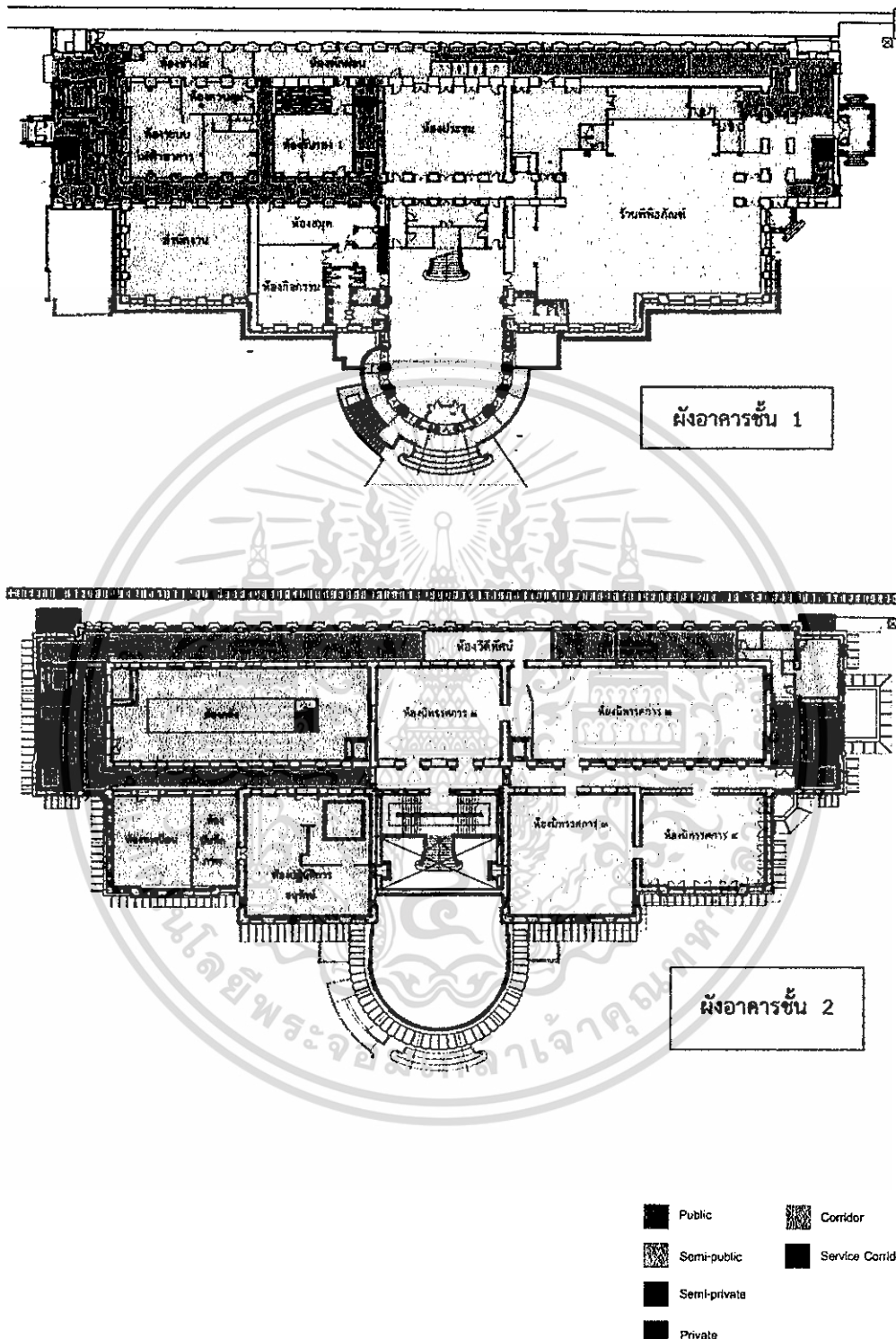

ภาพที่ 3.20 แสดงปรากฏการณ์จากกระจก Lumistry film

ที่มา : <http://www.caringfortextiles.com/tag/preservation/> , 16 กันยายน 2560

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

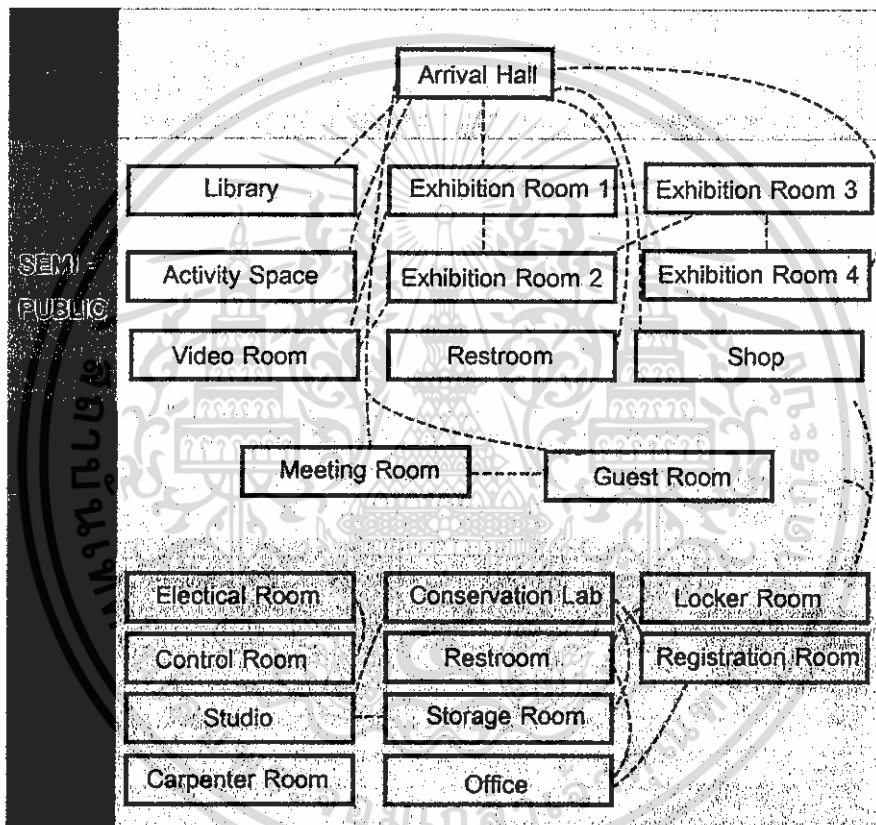
จากการวิเคราะห์องค์ประกอบของโครงการสามารถแบ่ง Zoning ได้ดังนี้

ภาพที่ 3.21 แสดงผังพื้นที่พิพธิภณฑ์ผ้าในสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

จากการศึกษาสามารถแยกพื้นที่การใช้งานออกเป็นส่วนๆ โดยพื้นที่จัดแสดงและพื้นที่สำหรับผู้เข้าชมในส่วนต่างๆจะถูกจัดไว้ทางฝั่งขวามือ มีลักษณะบังคับเดินตามเส้นทางที่จัดไว้ให้ ส่วนของผู้ให้บริการจะอยู่บริเวณด้านหลังฝั่งซ้ายมือ อาคารนี้มีข้อกำหนดการออกแบบต่างจากอาคารทั่วไป คือเป็นการนำอาคารเก่ามาบูรณะและจับพื้นที่การใช้งานใหม่เข้าไปสอดใส่ในตัวอาคาร แนวทางการออกแบบ ตกแต่งสามารถทำได้สิ้นไหล ทันสมัย แต่ไม่ขัดต่อบริบทของอาคาร จากการวิเคราะห์ห้องค์ประกอบ และ Zoning ของโครงการ สามารถนำมาเขียนเป็นแผนผังได้ ดังนี้

ภาพที่ 3.22 แสดงแผนผังฟังก์ชันการใช้งาน

อาคารตัวอย่างอาคารนี้ มีการออกแบบและคิดการจัดสรรพื้นที่โดยแบ่งเป็นสัดส่วนไว้อย่างชัดเจน ผู้เข้าชมสามารถเข้าถึงได้แค่ห้องจัดแสดง ร้านค้า ห้องกิจกรรม แล้วจึงเดินทางออกจากโครงการ ส่วนพื้นที่สำหรับผู้ให้บริการมีการจัดไว้อย่างมิดชิด ยากต่อการเข้าถึงของบุคคลทั่วไป

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

3.2.2 นิทรรศน์รัตนโกสินทร์ กรุงเทพมหานคร

เนื่องจากนิทรรศน์รัตนโกสินทร์ มีการจัดแสดงนิทรรศการเกี่ยวกับรัตนโกสินทร์ด้วยเทคโนโลยีทันสมัย ที่เป็นทั้งสื่อจัดแสดง หุ่นจำลอง สื่อเสมือนจริง 4 มิติ สื่อมัลติทัช มัลติมีเดียแอนิเมชัน ซึ่งทั้งหมดมาในลักษณะ อินเทอร์เน็ตที่พี เชลฟ์ เลิร์นนิ่ง (Interactive Self-learning)

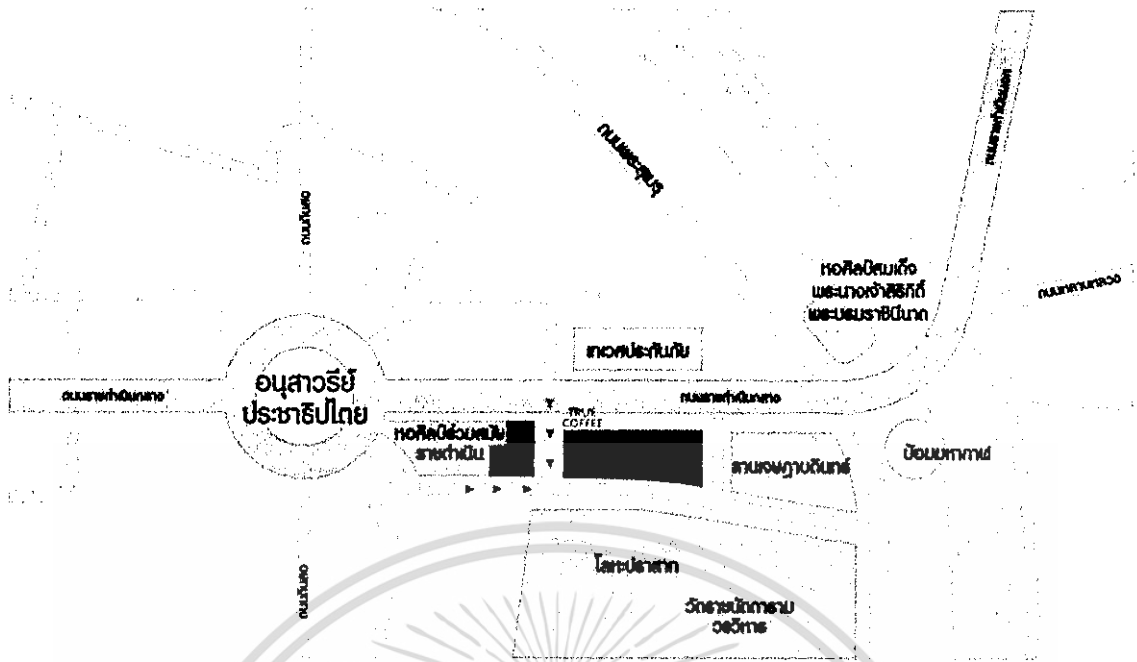
ภาพที่ 3.23 แสดงทัศนียภาพด้านหน้าโครงการ

ที่มา : www.nitasrattanakosin.com , 20 ตุลาคม 2560

ข้อมูลโครงการ

ชื่อโครงการ	นิทรรศน์รัตนโกสินทร์
ผู้ดูแลโครงการ	สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์
ที่ตั้งโครงการ	อาคารนิทรรศน์รัตนโกสินทร์ 100 ถนนราชดำเนินกลาง แขวงบวรนิเวศ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร
พื้นที่ใช้สอย	ประมาณ 8,000 ตารางเมตร

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 3.24 แสดงที่ตั้งโครงการ

ที่มา : www.nitasrattanakosin.com , 20 ตุลาคม 2560

ประวัติความเป็นมาของโครงการ

หลังจากหมดสัญญาเช่าแล้ว สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ จึงดำริที่จะพัฒนาอาคารบริเวณถนนราชดำเนินกลาง โดยเริ่มที่อาคารซึ่งต่อจาก ลานพลับพลามหาเจษฎาบดินทร์ (พื้นที่ศาลาเฉลิมไทยเดิม) ซึ่งที่ตั้งอาคาร นั้นเสมือนเป็นจุดเริ่มต้นที่จะเข้าสู่เขตพระราชธานีเมื่อครั้งในอดีต เปรียบได้กับเป็น ประตูสู่กรุงรัตนโกสินทร์ จึงกำหนดให้มีการจัดสร้างตกแต่งบูรณะอาคารเดิม ให้เป็น อาคารนิทรรศน์รัตนโกสินทร์ มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นศูนย์กลางเรียนรู้ข้อมูล และแหล่งรวบรวมความรู้ทางประวัติศาสตร์ ศิลปะ และวัฒนธรรม ของยุคกรุงรัตนโกสินทร์ ที่สมบูรณ์แบบที่สุดในประเทศไทย อีกทั้งยังเป็นสถานที่ท่องเที่ยวแห่งใหม่บนถนนราชดำเนินอีกด้วย

โดยได้เริ่มโครงการก่อสร้าง บูรณะอาคาร และตกแต่งนิทรรศการภายใน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2551 และจะเปิดให้สาธารณชนได้เข้าชมเพื่อร่วมภาคภูมิใจไปกับ ศิลปวิทยาการ มรดกของแผ่นดินที่สืบทอดมายาวนาน และอารยธรรมของประเทศในยุคที่เรียกว่า รัตนโกสินทร์นี้ ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2553 เป็นต้นไป

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

การวิเคราะห์องค์ประกอบของโครงการ

1.) **ช่องทางเข้า** เมื่อผู้เข้าชมได้เข้าไปยังอาคาร นิทรรศน์รัตนโกสินทร์ สิ่งแรกที่พบภายในอาคารชั้น 1 คือ โถงต้อนรับ มีป้ายแอลอีดีขนาดใหญ่แสดงข้อความว่า “ นิทรรศน์รัตนโกสินทร์ ” ซึ่งมีเซนเซอร์จับการเคลื่อนไหวซ่อนเอาไว้ หากผู้เข้าชมยกมือ แกว่งแขนไปมา จะมีฝูงนกบินออกมาแสดงบนหน้าจอ สร้างความประทับใจก่อนเข้าชมนิทรรศการ นอกจากนี้ยังมีศูนย์บริการข้อมูลให้แก่นักท่องเที่ยวทั้งไทยและต่างประเทศอีกด้วย

ภาพที่ 3.25 แสดงทัศนียภาพภายในโถงต้อนรับ
ที่มา : www.nitasrattanakosin.com , 20 กันยายน 2560

2.) **โถงกิจกรรมอเนกประสงค์** ซึ่งใช้จัดนิทรรศการสำคัญ ที่มีการหมุนเวียน เปลี่ยนเนื้อหาตามโอกาสต่างๆ

3.) **ส่วนจัดนิทรรศการ** ซึ่งจะแบ่งออกเป็น 11 ส่วน ทางโครงการจะมีเส้นทางในการเข้าชม 3 เส้นทาง ซึ่งผู้เข้าชมสามารถเลือกได้ว่าต้องการจะไปเส้นทางใด โดยมีรายละเอียด ดังนี้

รูปแบบการเข้าชมที่ 1 : รับชม 7 ห้องจัดแสดงแรก ใช้เวลาเข้าชม 1 ชั่วโมง 45 นาที

1. ห้องรัตนโกสินทร์เรื่องโรจน์	2. ห้องเกียรติยศแผ่นดินสยาม
3. ห้องเรื่องนามหรรสศิลป์	4. ห้องสี่กระบิลพระราชพิธี
5. ห้องสง่าศรีสถาปัตยกรรม	6. ห้องดื่มด่ำย่านชุมชน
7. ห้องเยี่ยมมรดกถิ่นกรุง	

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

รูปแบบการเข้าชมที่ 2 : รับชม 2 ห้องจัดแสดงล่าสุด ใช้เวลาในการชม 2 ชั่วโมง

8. ห้องเรื่องรุ่งฤทัยไทย

9. ห้องดวงใจปวงประชา

รูปแบบการเข้าชมที่ 3 : รับชม 9 ห้องจัดแสดง ใช้เวลาในการชม 4 ชั่วโมง

1. ห้องรัตนโกสินทร์เรื่องโรจน์

2. ห้องเกียรติยศแผ่นดินสยาม

3. ห้องเรื่องนามหรรษาศิลป์

4. ห้องลือระบิลพระราชพิธี

5. ห้องสง่าศรีสถาปัตยกรรม

6. ห้องดื่มด่ำย่านชุมชน

7. ห้องเยี่ยมยลถิ่นกรุง

8. ห้องเรื่องรุ่งฤทัยไทย

9. ห้องดวงใจปวงประชา

- **อุโมงค์เวลา** เป็นส่วนที่ทุกๆเส้นทางจะต้องเข้ามาชม เรียนรู้เหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ทั้งในและต่างประเทศตั้งแต่ครั้งสร้าง กรุงรัตนโกสินทร์จนปัจจุบัน

- **ห้องดื่มด่ำย่านชุมชน** 12 ชุมชนบนเกาะรัตนโกสินทร์ฉบับย่อ

- **ห้องรัตนโกสินทร์เรื่องโรจน์** ย้อนยุคครั้งแรกเริ่มสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ผ่านสื่อผสม

4 มิติ ภาพ เสียง และสัมผัส

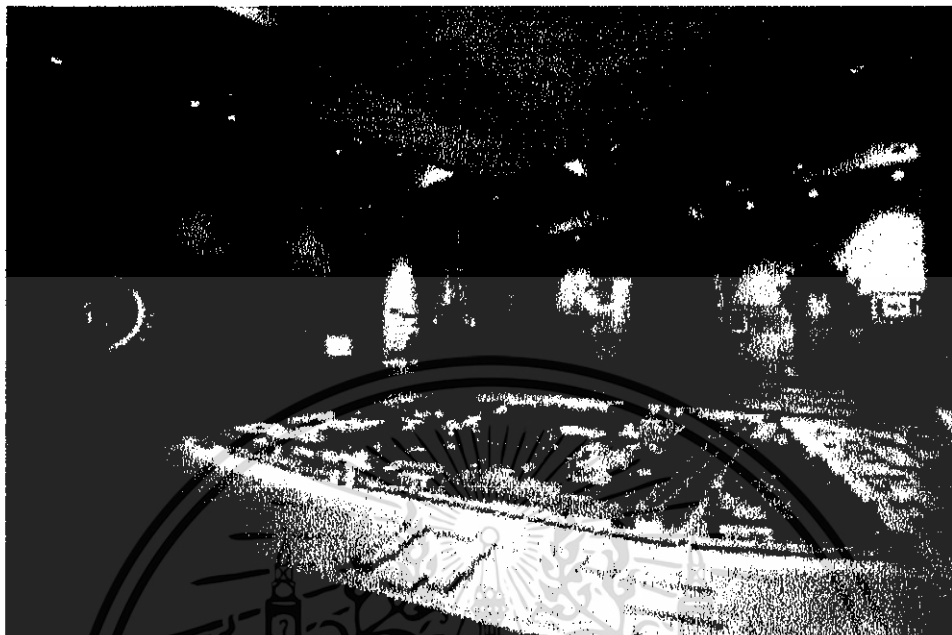
ภาพที่ 3.26 แสดงทัศนียภาพภายในห้องรัตนโกสินทร์เรื่องโรจน์

ที่มา : www.nitasrattanakosin.com , 20 กันยายน 2560

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

- ห้องเกียรติยศแผ่นดินสยาม หุ่นจำลองพระบรมมหาราชวัง พระแก้วมรกตทองคำเครื่อง

ครบ ๓ ฤดู

ภาพที่ 3.27 แสดงทัศนียภาพภายในห้องเกียรติยศแผ่นดินสยาม

ที่มา : www.nitasrattanakosin.com , 20 กันยายน 2560

- ห้องเรื่อนามมหรสพศิลป์ ย้อนยุคชมมหรสพสมโภชในมุมมอง 360 องศา เรียนรู้
ภาษา ท่าทางไชนกับ 4 ตัวหลัก แอบดูลิง ผีกเข็ดหุ่นกระบอก

ภาพที่ 3.28 แสดงทัศนียภาพภายในห้องเรื่อนามมหรสพศิลป์

ที่มา : www.nitasrattanakosin.com , 20 กันยายน 2560

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

- ห้องดวงใจปวงประชา ชมวีดิทัศน์ รำลึกในพระราชกรณียกิจต่างๆ ๙ รัชกาล
- ห้องเยี่ยมมณฑลถิ่นกรุง การเข้าไปเป็นตัวละครหลักในภาพยนตร์แอนิเมชั่น
- รัตนโกสินทร์สกายวิว (ชมทิวทัศน์มุมสูง) ชมวัดราชนันทดารามวรวิหาร วัดสระเกศ (ภูเขาทอง) และเมืองกรุงเทพฯ
- ห้องลือระบิลพระราชพิธี ชมพระราชพิธีพิธีมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ชมเรือพระที่นั่ง ใน รูปแบบเมจิกวิชั่น

ภาพที่ 3.29 แสดงทัศนียภาพภายในห้องลือระบิลพระราชพิธี
ที่มา : www.nitasrattanakosin.com , 20 กันยายน 2560

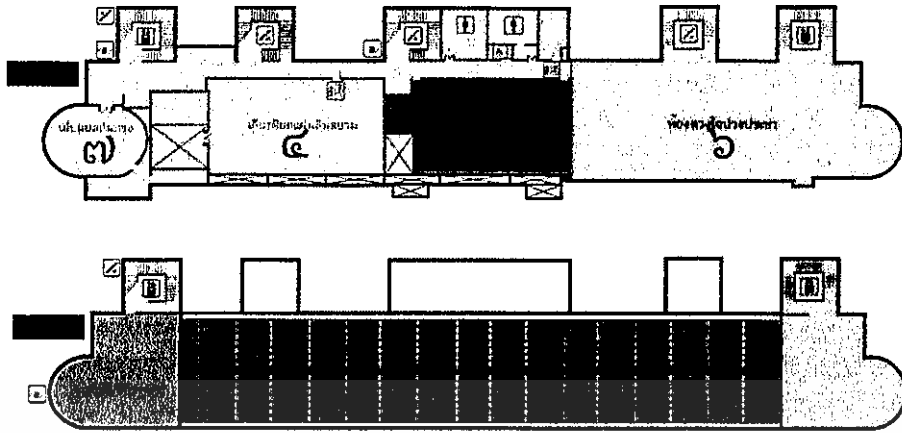
- ห้องสง่าศรีสถาปัตยกรรม พังชาววังเล่าเรื่องวิวัฒนาการสถาปัตยกรรมของวังต่างสมัย เล่น เกมสร้างวัดระบบมัลติทัช เกมเดินทางชมบ้านในกรุง

ภาพที่ 3.30 แสดงทัศนียภาพภายในห้องสง่าศรีสยาม
ที่มา : www.nitasrattanakosin.com , 20 กันยายน 2560

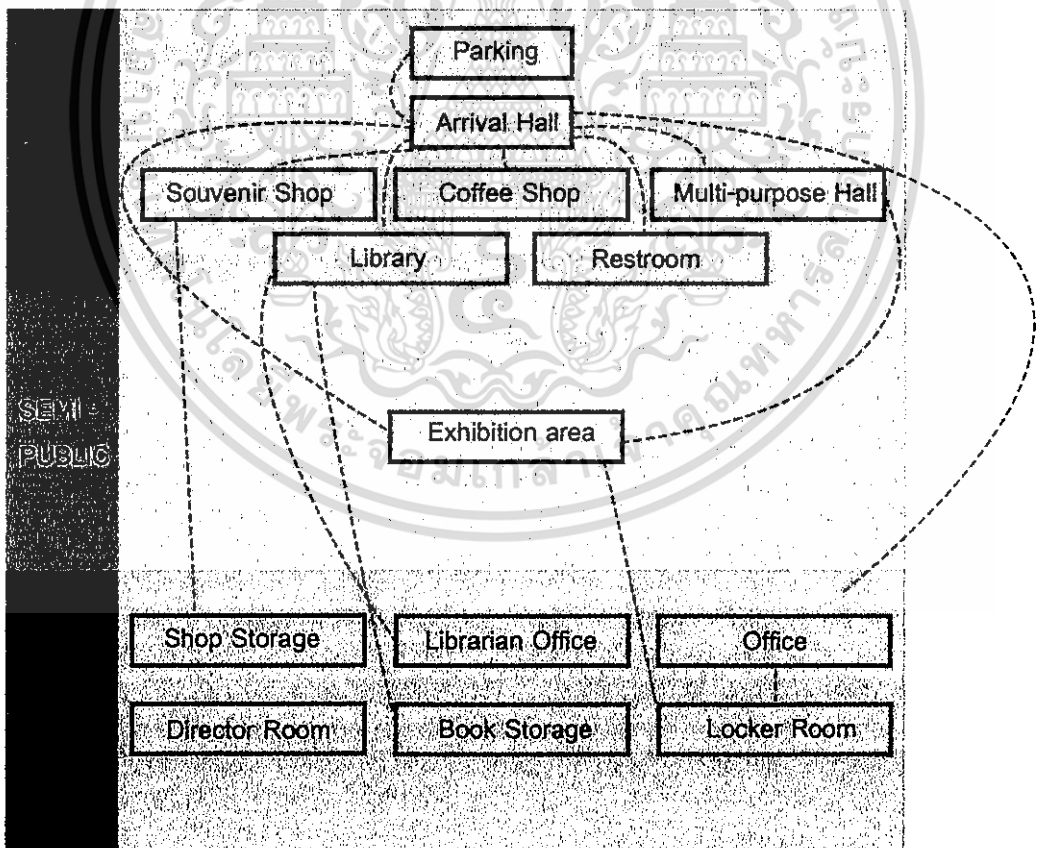
เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 3.32 แสดงผังพื้นอาคารนิทรรศน์รัตนโกสินทร์

จากการวิเคราะห์องค์ประกอบ และ Zoning ของโครงการ สามารถนำมาเขียนเป็นแผนผังได้ ดังนี้

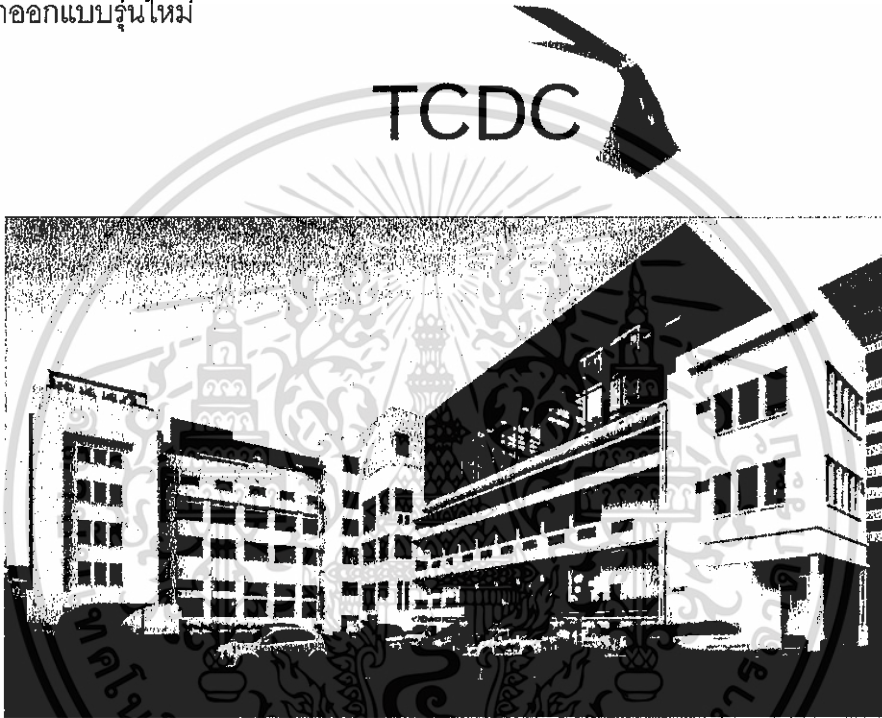
ภาพที่ 3.33 แสดงแผนผังฟังก์ชันการใช้งาน นิทรรศน์รัตนโกสินทร์

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดลอกเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

3.3 อาคารกรณีศึกษาที่เกี่ยวกับการให้ความรู้และส่งเสริมนักออกแบบรุ่นใหม่

3.3.1 ศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ (Thai Creative and Design Center)

เนื่องจากศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบมีพื้นที่รองรับการแสวงหาความรู้ของนักออกแบบรุ่นใหม่ อาทิ ห้องสมุด ห้องเก็บตัวอย่างวัสดุ ที่ตอบสนองการใช้งาน ทั้งยังมีรูปแบบที่ทันสมัยเป็นที่นิยมของคนรุ่นใหม่ นอกจากนี้ยังมีพื้นที่สนับสนุนนักออกแบบที่เริ่มต้นธุรกิจ และแสวงหาแรงบันดาลใจในการออกแบบ จึงเลือกศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบมาศึกษาเกี่ยวกับการให้ความรู้และส่งเสริมนักออกแบบรุ่นใหม่

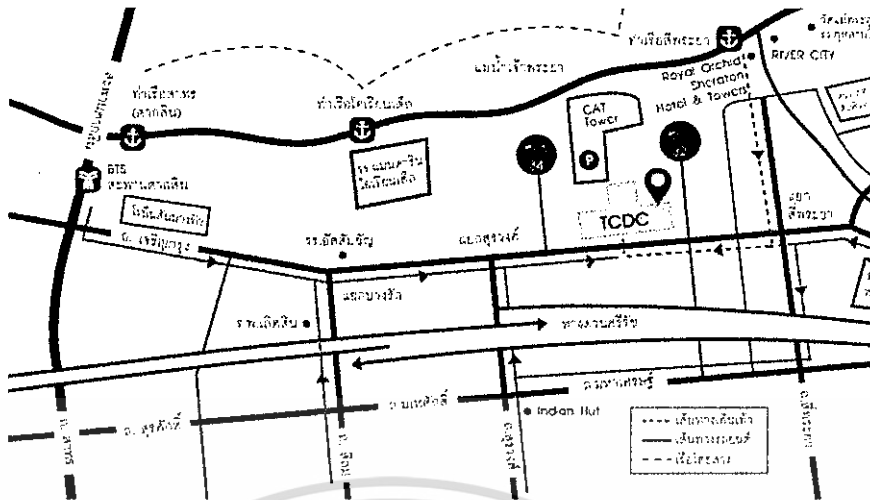
ภาพที่ 3.34 แสดงทัศนียภาพภายนอกโครงการ

ที่มา : <http://www.archdaily.com/878178/thailand-creative-and-design-center-department-of-architecture> , 12 กันยายน 2560

ข้อมูลโครงการ

ชื่อโครงการ	ศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ
ผู้ดูแลโครงการ	สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน) สังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี
ที่ตั้งโครงการ	อาคารไปรษณีย์กลาง เลขที่ 1160 ถนนเจริญกรุง แขวงบางรัก เขตบางรัก กรุงเทพมหานคร
พื้นที่ใช้สอย	ประมาณ 9,500 ตารางเมตร

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 3.35 แสดงที่ตั้งและการเข้าถึงโครงการ

ที่มา : <https://web.tcdc.or.th/th/contactus> , 12 กันยายน 2560

ประวัติความเป็นมาโครงการ

ก่อตั้งขึ้นเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้และแหล่งค้นคว้าข้อมูลด้านการออกแบบและความคิดสร้างสรรค์ให้กับสังคมไทย ตลอดจนเพิ่มขีดความสามารถของนักออกแบบและผู้ประกอบการไทยให้สามารถแข่งขันในตลาดโลกได้อย่างภาคภูมิ ศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบไม่ใช่โรงเรียนหรือสถาบันวิจัย แต่เปรียบเสมือน "มหรสพทางปัญญา" ที่จะจุดประกายความคิดสร้างสรรค์ให้เกิดขึ้นในสังคมไทย และกระตุ้นให้คนไทยตระหนักถึงคุณค่าของงานออกแบบ ผ่านกระบวนการให้ความรู้ความเข้าใจแบบสากล ตั้งแต่การจัดนิทรรศการ การบรรยาย สัมมนาเชิงปฏิบัติการ ไปจนถึงการสร้างแหล่งค้นคว้า ซึ่งไม่เพียงให้ความรู้แต่ยังให้ความบันเทิงและประสบการณ์ ที่นำไปสู่ความคิดสร้างสรรค์ที่อยู่บนพื้นฐานของความรู้รอบด้าน

การวิเคราะห์องค์ประกอบของโครงการ

เนื่องจากโครงการนี้เป็นโครงการที่นำอาคารเก่ามาปรับปรุง เปลี่ยนพื้นที่การใช้งานใหม่ให้ตรงกับความต้องการขององค์กร ส่วนมากจะเป็นในเรื่องของการตกแต่งภายใน จึงมีข้อจำกัดในการออกแบบสถาปัตยกรรมภายนอก แต่องค์ประกอบของโครงการมีความน่าสนใจ เหมาะแก่การนำมาศึกษา สิ่งที่สำคัญสำหรับโครงการคือ หากต้องการเข้าใช้บริการของโครงการ จำเป็นต้องเป็นสมาชิกกับทางโครงการก่อน จึงจะสามารถเข้าใช้บริการได้ ด้วยเหตุนี้ ทำให้พื้นที่ใช้สอยแทบจะทั้งโครงการเป็นพื้นที่ที่ถึงสาธารณะ บุคคลทั่วไปที่ไม่ได้เป็นสมาชิก ไม่สามารถเข้าใช้บริการได้

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ชั้นที่ 1

1.) โถงทางเข้าและส่วนต้อนรับ พื้นที่ส่วนนี้ประกอบไปด้วยเคาเตอร์พนักงานต้อนรับ คอยให้คำแนะนำ ให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการใช้งานพื้นที่ส่วนต่างๆภายในโครงการ เป็นส่วนที่เชื่อมต่อไปยังร้านค้า ห้องอเนกประสงค์ และโถงลิฟท์ไปยังชั้นต่อไป

ภาพที่ 3.36 แสดงส่วนต้อนรับของโครงการ

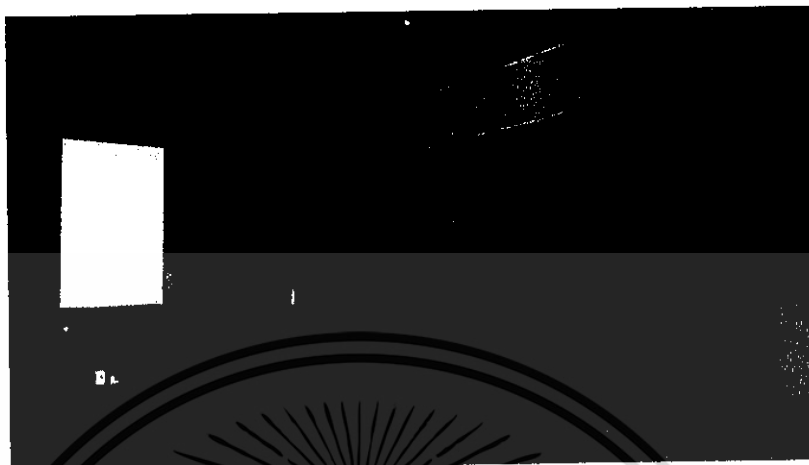
2.) ร้านค้า เป็นพื้นที่จัดแสดงสินค้าของนักออกแบบในไทยและต่างประเทศ อยู่ติดกับส่วนต้อนรับ มองเห็นได้ง่าย ไม่มีประตูหรือผนังกั้นทางเข้าระหว่างโถงต้อนรับและร้านค้า สามารถเข้าถึงได้สะดวก ห้องเก็บสินค้าตั้งอยู่บริเวณด้านหลังของร้าน ง่ายต่อการนำสินค้ามาจัดแสดง

ภาพที่ 3.37 แสดงบรรยากาศร้านค้าของโครงการ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

3.) ห้องอเนกประสงค์ เป็นห้องที่ทำหน้าที่เป็นแกลลอรี่จัดแสดงสินค้าออกแบบ ซึ่งจะหมุนเวียนไปตามงานจัดแสดงในโอกาสต่างๆ เป็นห้องโล่ง สามารถปรับเปลี่ยนการใช้งานได้หลากหลาย อยู่ติดกับบริเวณโถงต้อนรับ

ภาพที่ 3.38 แสดงห้องอเนกประสงค์

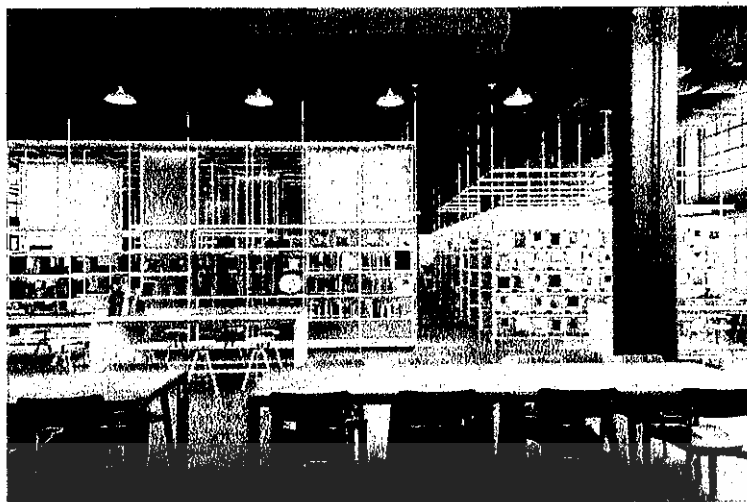
ชั้นที่ 2

4.) Material & Design Innovation Center เป็นศูนย์รวมวัสดุและนวัตกรรมการออกแบบ ซึ่งผู้ใช้งานสามารถเข้าไปหาวัสดุจุดประกายไอเดียการออกแบบ อีกทั้งยังสามารถเข้าไปสัมผัสพื้นผิววัสดุได้ด้วย วัสดุและนวัตกรรมการออกแบบมีหลากหลายประเภททั้งของไทยและต่างประเทศ ในส่วนนั้นนอกจากจะมีคลังวัสดุแล้วยังมีพื้นที่จัดกิจกรรม อาทิ การเสวนา การบรรยาย การจัดพื้นที่ส่วนนี้เป็นการจัดแบบเปิดโล่ง ไม่มีผนังกั้น มีเพียงชั้นวางวัสดุจัดเป็นแถวเป็นแนวเหมือนห้องสมุดทั่วไป และหากต้องการประชุมส่วนตัวก็จะมีห้องประชุมแยกรองรับ

ภาพที่ 3.39 แสดงคลังวัสดุและนวัตกรรม

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 3.40 แสดงพื้นที่จัดกิจกรรมภายใน Material & Design Innovation Center

ชั้นที่ 3

5.) Maker Space ห้องปฏิบัติการที่อำนวยความสะดวกในเรื่องของเครื่องมือ และมีผู้เชี่ยวชาญคอยให้คำแนะนำเกี่ยวกับการแลกเปลี่ยนไอเดีย การจัดพื้นที่ในส่วนนี้เป็นแบบเปิดโล่ง ไม่มีผนังแบ่งพื้นที่ ตกแต่งด้วยสไตล์ลอฟท์ สีเข้ม นอกจากนั้นยังมี ห้อง Wood workshop ให้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับไม้อีกด้วย

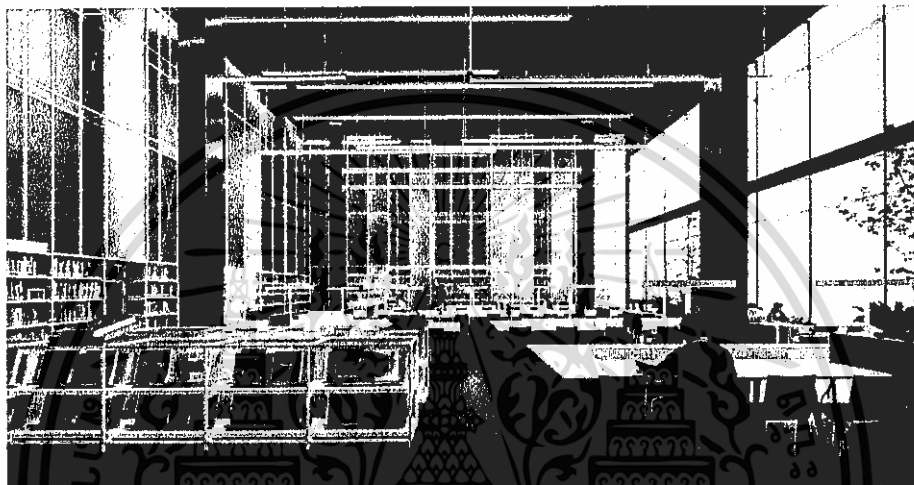
ภาพที่ 3.41 แสดงส่วน Maker Space

6.) สำนักงานห้องสมุดและห้องเก็บหนังสือ ส่วนนี้จะมีเจ้าหน้าที่ทำงานเกี่ยวกับการจัดการห้องสมุดของโครงการ รวมไปถึงห้องเก็บหนังสือ ที่จะนำไปจัดในส่วนของ Resource center ชั้นที่ 4 โดยทางเข้าออกของสำนักงานห้องสมุดและห้องเก็บหนังสือคือทางเดียวกัน ผู้ใช้งานสำนักงานจึงต้องเดินผ่านห้องเก็บหนังสือก่อน

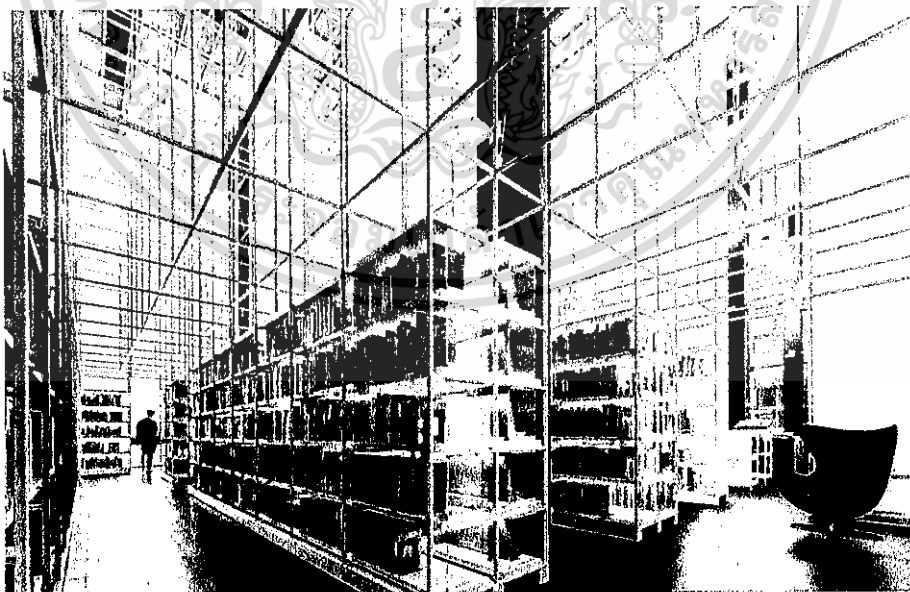
เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ชั้นที่ 4

7.) Resource center แหล่งรวบรวมหนังสือ วารสาร และสื่อสิ่งพิมพ์ด้านความคิดสร้างสรรค์และการออกแบบมากกว่า 60,000 เล่ม นอกจากนั้นยังมีพื้นที่เอกประสงค์ รับรองการจัดนิทรรศการ การบรรยายและการประชุมเชิงปฏิบัติการต่างๆ การจัดพื้นที่ในส่วนนี้เป็นการจัดแบบเปิดโล่ง เหมือนห้องสมุดทั่วไป แต่มีความน่าสนใจ คือ การตกแต่งภายในรวมไปถึงเฟอร์นิเจอร์ เช่น ชั้นวางหนังสือ ออกแบบให้ดูทันสมัย โครงสร้างดูบางเบา และมีสีขาวสะอาดตา

ภาพที่ 3.42 แสดงส่วนอ่านหนังสือ ภายใน Resource Center

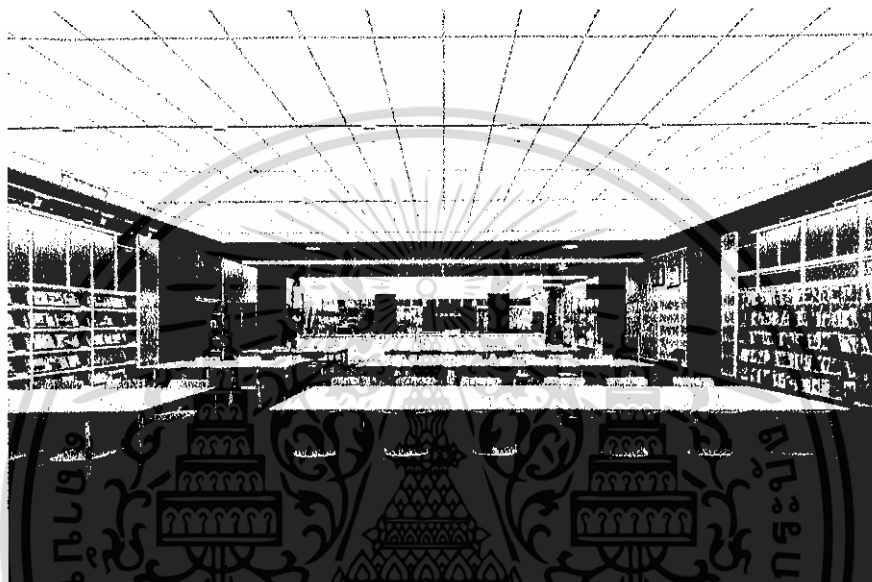

ภาพที่ 3.43 แสดงทัศนียภาพภายใน Resource Center ส่วนของพื้นที่จัดวางหนังสือ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ชั้นที่ 5

8.) Creative Space พื้นที่สำหรับการให้บริการทางด้านธุรกิจ และพื้นที่ส่วนกลางสำหรับการทำงาน โดยพื้นที่ส่วนนี้จะมีเจ้าหน้าที่คอยให้คำปรึกษาด้านธุรกิจสำหรับ ฟรีแลนซ์ สตาร์ทอัพ หรือ SME การจัดพื้นที่ใช้สอยเป็นแบบเปิดโล่ง หากต้องการประชุมส่วนตัวก็จะมีห้องประชุมแยกรองรับ ด้านนอกระเบียงมีการจัดตกแต่งสวนเพื่อใช้จัดกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้และสันทนาการ นอกจากนี้ยังมีบริการร้านอาหารแพให้กับผู้ใช้งานอีกด้วย

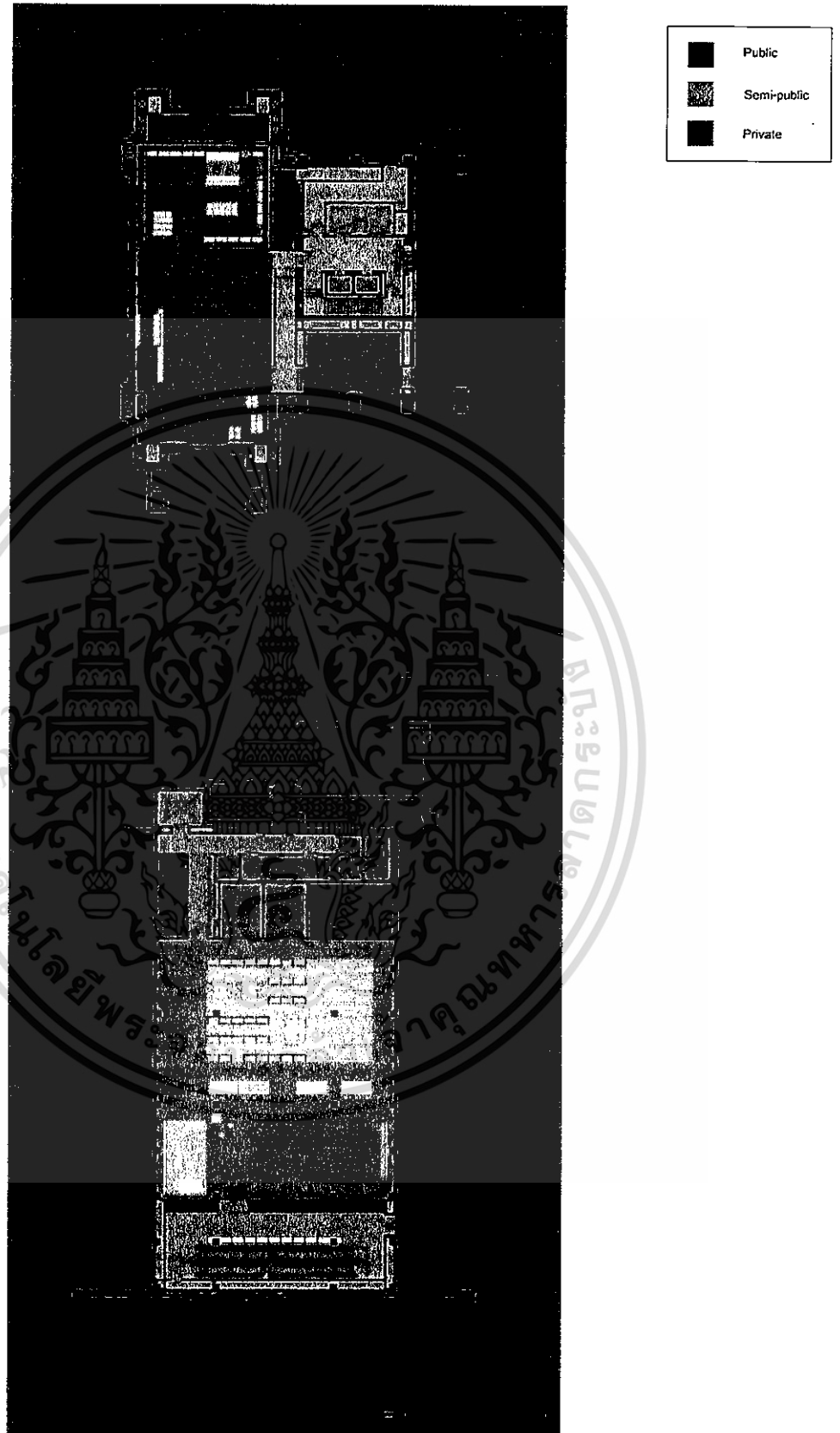
ภาพที่ 3.44 แสดงทัศนียภาพภายใน Co-working Space

ภาพที่ 3.45 แสดงทัศนียภาพบริเวณระเบียงภายนอกชั้นที่ 5

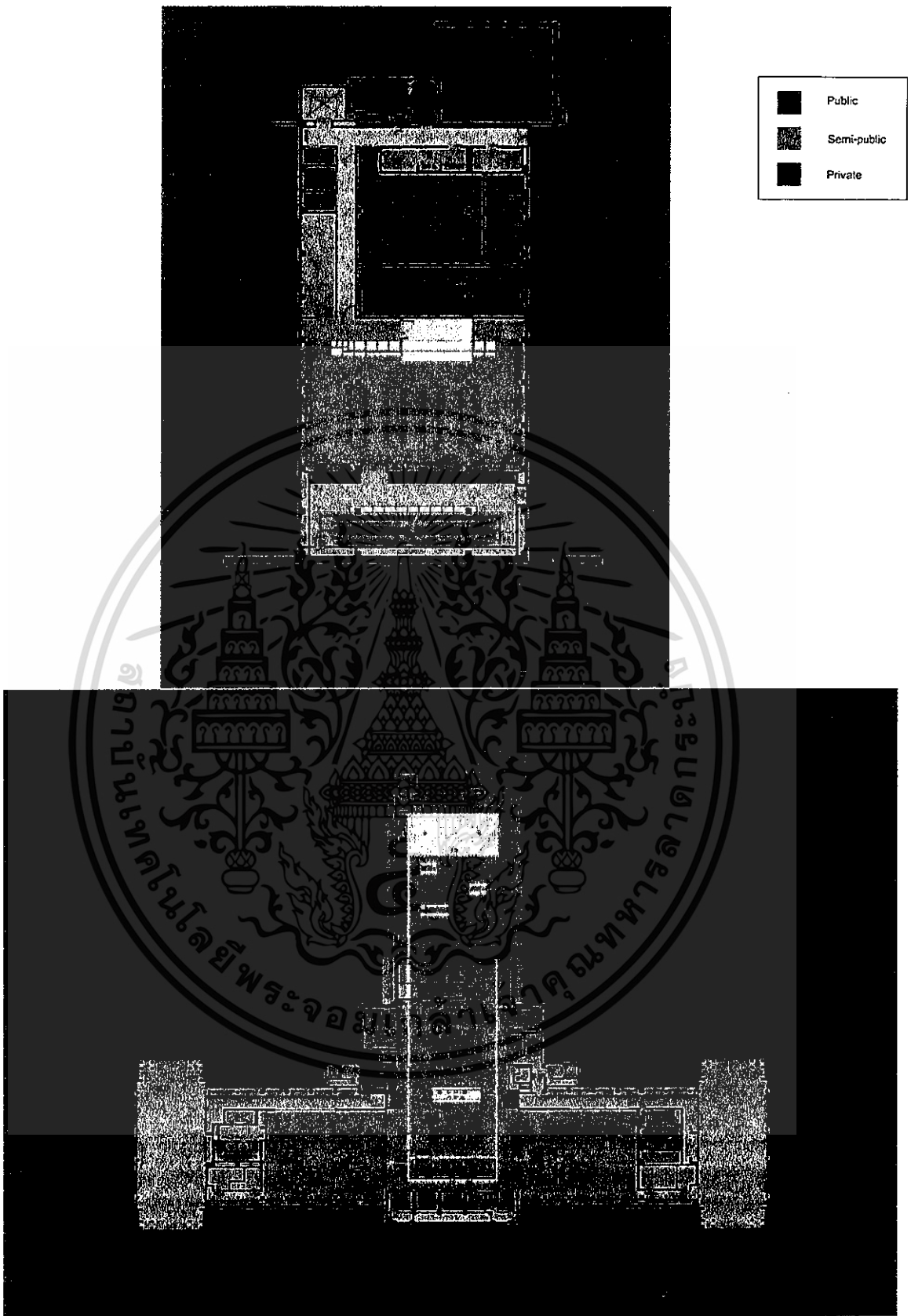
เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

จากการวิเคราะห์องค์ประกอบของโครงการสามารถแบ่ง Zoning ได้ดังนี้

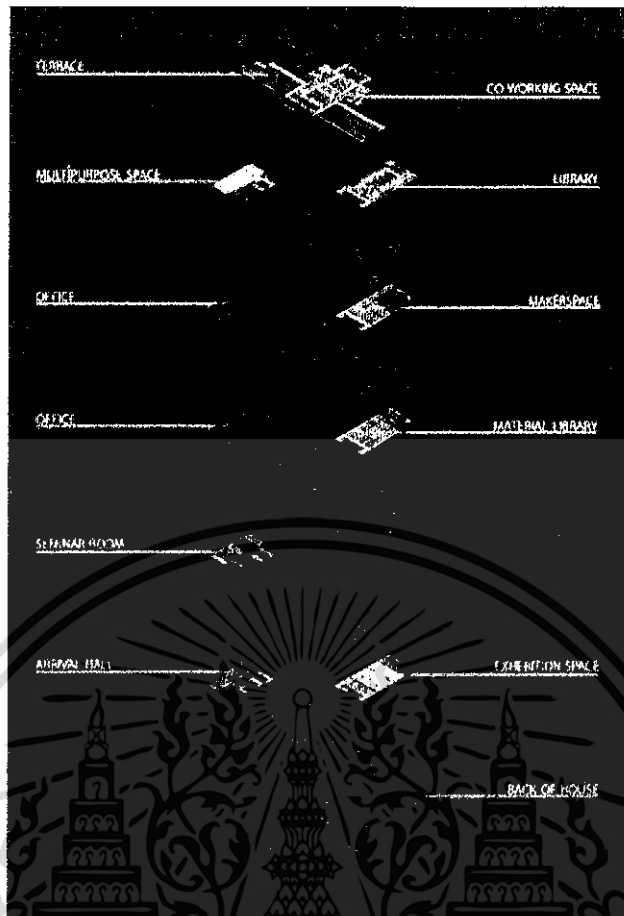
ภาพที่ 3.46 แสดงผังพื้นที่ศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 3.47 แสดงผังพื้นที่ศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

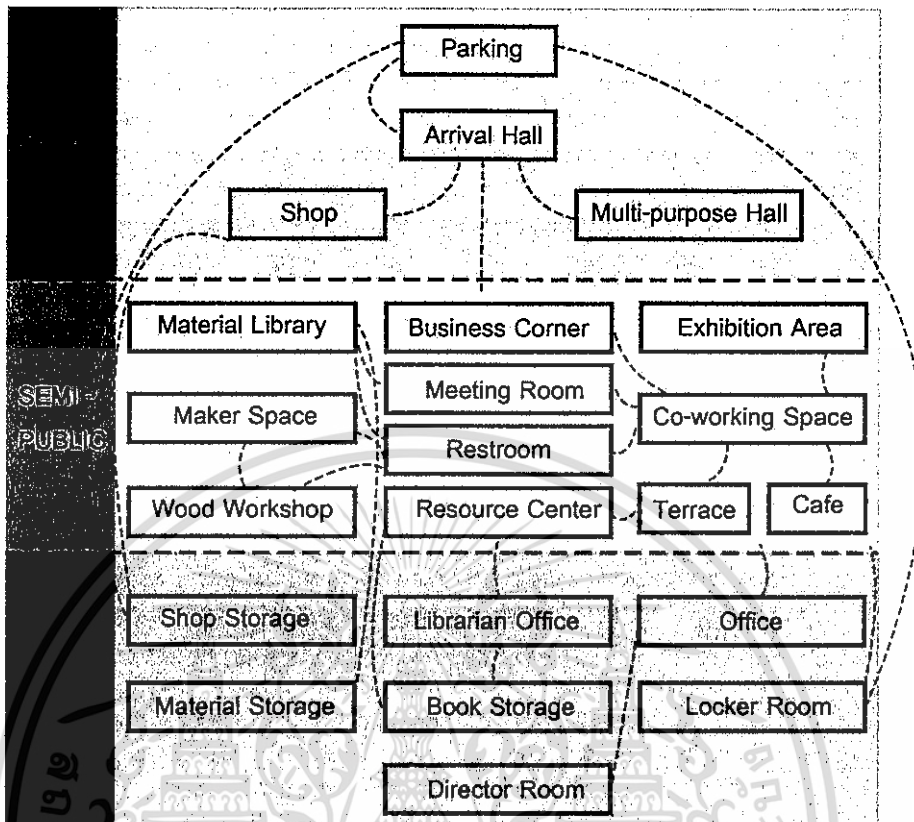

ภาพที่ 3.48 แสดงผังพื้นที่ศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบแบบรวมทั้งโครงการ

จากการแบ่ง Zoning การใช้งานของโครงการแสดงให้เห็นว่าพื้นที่ส่วนมากเป็นพื้นที่ของผู้ใช้บริการ ส่วนพื้นที่ผู้ให้บริการจะกระจายตามแผนกต่างๆในโครงการ คอยให้คำแนะนำและความช่วยเหลือแก่ผู้ให้บริการ และมีสำนักงานใหญ่อยู่ที่ชั้นกึ่งกลางของโครงการ เพื่อง่ายต่อการบริการ และเนื่องจากอาคารนี้เป็นอาคารเก่าซึ่งนำมาปรับปรุงใหม่ อาจมีข้อกำหนดนอกเหนือจากข้อกำหนดการออกแบบปกติเป็นตัวบังคับและเป็นปัจจัยที่มีผลอย่างมากต่อการออกแบบ เช่น การจัดวางส่วน Co-working Space เป็นส่วนที่มีผู้ใช้งานมาก และต้องการความสะดวกในการมองเห็นและง่ายต่อการเข้าถึง ควรอยู่ในชั้นที่ไม่สูงมากนักเพื่อง่ายต่อการเข้า ออก แต่เนื่องจากโครงการอาศัยอาคารเก่าอยู่ มีข้อบังคับเรื่องพื้นที่ ทำให้ต้องโดนผลักดันขึ้นไปอยู่ที่ชั้นบนสุด

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

จากการวิเคราะห์ห้องค์ประกอบ และ Zoning ของโครงการ สามารถนำมาเขียนเป็นแผนผังได้ ดังนี้

ภาพที่ 3.49 แสดงแผนผังฟังก์ชันการใช้งาน ศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ

โครงการนี้ผู้ใช้บริการต้องเป็นสมาชิกของโครงการก่อน จึงจะเข้าใช้บริการได้ หรือจะต้องทำการแลกเปลี่ยนเพื่อความปลอดภัยของผู้ใช้บริการอื่น ดังนั้นในการแบ่งพื้นที่การใช้งาน ส่วนสาธารณะที่บุคคลทั่วไปเข้าถึงได้คือส่วนต้อนรับ ร้านค้า และห้องอเนกประสงค์ ที่เป็นส่วนเสริมของโครงการ หากต้องการใช้บริการส่วนหลักของโครงการ ต้องเป็นสมาชิกโครงการและจะสามารถผ่านประตูรักษาความปลอดภัยเข้าไปได้ ส่วนที่ต้องการความเป็นส่วนตัวมากที่สุดคือ ส่วนของสำนักงาน บุคคลภายนอกไม่มีสิทธิ์เข้า แต่ส่วนสำนักงานนี้ต้องสามารถเข้า ออก ทุกส่วนของโครงการได้เพื่อการบริหาร

ประเด็นที่น่าสนใจของโครงการ

โครงการนี้ตั้งอยู่ที่ห้างสรรพสินค้า ดิ เอ็มโพเรียม ผู้อำนวยการโครงการเล็งเห็นว่า พื้นที่ส่วนนั้นจะเป็นสังคมที่สูงขึ้นเรื่อยๆ ทำให้คนส่วนมากมองเห็นภาพลักษณ์โครงการที่เข้าถึงยาก โครงการต้องทำงานร่วมกับ OTOP ซึ่งหากภาพลักษณ์ยังเป็นเช่นนั้นอยู่จะทำงานลำบากมาก จึง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เป็นเหตุผลที่ทำให้ต้องหาที่ตั้งโครงการใหม่ ทางโครงการต้องการหาพื้นที่ประมาณ 10,000 ตารางเมตร ซึ่งเป็นเรื่องยากและใช้ทุนสูง เลยนึกถึง ดิคโปรเซอ์นีย์กลาง บางรัก ซึ่งเป็นอาคารเก่า 80 ปี ที่มีความน่าฟัง น่าสนใจ มีเรื่องราวมากมาย ทั้งตัวอาคาร ย่านเจริญกรุง และเป็นพื้นที่ที่ใกล้ริมแม่น้ำเจ้าพระยา

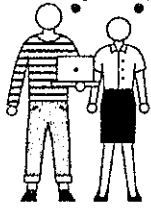
การเอาอาคารเก่ามาใส่บริการสมัยใหม่ สวมโลกของปัจจุบันเข้าไปแล้วใช้พื้นที่ให้เต็มประสิทธิภาพ นี่คือการท้าทายของเจ้าของโครงการและผู้ออกแบบ โครงการนี้เป็นโครงการที่เกี่ยวข้องกับคนหลากหลาย ต้องการการออกแบบเพื่อให้โครงการเป็นศูนย์กลางของนักออกแบบทั่วไป และภาคธุรกิจ หรือแม้แต่ผู้ประกอบการและชาวบ้าน ดังนั้น บรรยากาศต้องมีความเป็นมิตร ทำให้พื้นที่นี้เป็นพื้นที่ที่คนมาเจอกัน คนเห็นกันแล้วรู้จักกัน และสามารถทำกิจกรรมต่างๆได้ การเพิ่มพื้นที่ Co-working Space ทำให้คนได้มาเจอกัน เชื่อมต่อกัน จึงจะเกิดพลวัตของความคิดสร้างสรรค์ขึ้นมาได้ การจัดวางพื้นที่ของโครงการจึงเป็นแบบเปิดโล่งโดยส่วนมาก ไม่มีผนังกันรองรับกิจกรรมสร้างสรรค์ และแตกต่างได้หลากหลายในอนาคต เฟอร์นิเจอร์ยืดหยุ่น ปรับเปลี่ยนได้ เป็นพื้นที่ที่สามารถใช้งานได้จริงเหมาะสมสำหรับคนรุ่นใหม่ สไตล์การออกแบบดูทันสมัย เรียบง่าย แต่มีเสน่ห์ดึงดูดคนรุ่นใหม่เข้าไปใช้งาน

จากรูปทัศนียภาพภายนอกโครงการ ผู้ออกแบบไม่แต่แต่ต้องรูปลักษณะอาคารภายนอกคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของอาคารเป็นการอนุรักษ์อาคารเก่ารูปแบบหนึ่ง การออกแบบส่วนมากเป็นการออกแบบภายใน ซึ่งออกแบบสไตล์ลอฟท์ เผยให้เห็นองค์ประกอบและวัสดุเดิมของอาคาร ทาสีเทาเข้มที่ตัวอาคารเดิมให้รู้สึกหนักแน่น และองค์ประกอบภายในเป็นสีน้ำตาลและอะคริลิคชุ่นลอยตัวในอาคาร ซึ่งจะขัดแย้งกับตัวอาคารเดิม ซึ่งทำให้เป็นที่น่าสนใจ และดึงดูดผู้ใช้บริการรุ่นใหม่ให้เข้ามาใช้บริการของโครงการ

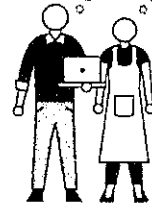
นอกเหนือจากประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับงานสถาปัตยกรรมแล้ว กิจกรรมของโครงการก็มีความน่าสนใจไม่แพ้กัน เนื่องจากเป็นศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ คาดว่าน่าจะเป็นแห่งแรกในประเทศไทยของเรา ทำให้มีการปรับปรุงการบริการและกิจกรรมของโครงการที่ได้รับความสนใจจากประชาชนอย่างมาก การเกิดพื้นที่การใช้งานวิเคราะห์มาจากแนวคิดหลักของโครงการและความต้องการของผู้ใช้บริการ โดยแนวคิดหลักของ TCDC คือ “ คิด ผลิต ขาย ”

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

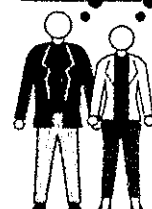
**คิดหาไอเดีย
สร้างสรรค์
(Idea Generation)**

**สร้างธุรกิจ
(Business Startup)**

**พลิกธุรกิจ
(Business
Transformation)**

คิดหาไอเดียสร้างสรรค์

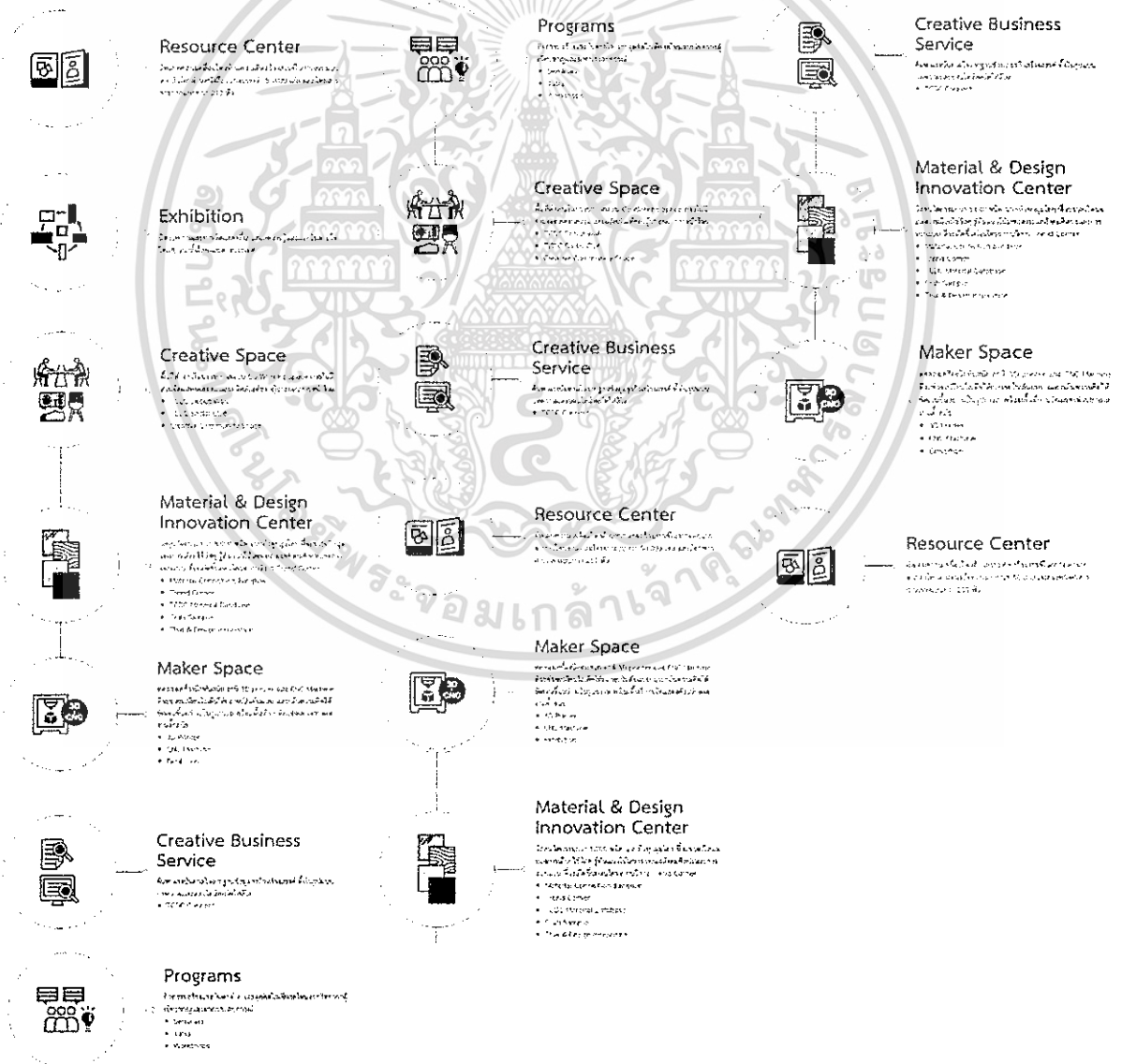
TCDC ช่วยให้คนหันหาไอเดีย เพื่อสร้างสรรค์คุณค่า (Value Creation) และตอบโจทย์ความต้องการในด้านการออกแบบหรือการทำการธุรกิจ ด้วยแหล่งข้อมูลที่หลากหลาย

สร้างธุรกิจ

ต่อยอดธุรกิจด้วยเครื่องมือให้ทำบริการ โดยผู้เชี่ยวชาญด้านธุรกิจสร้างสรรค์ พร้อมผู้เชี่ยวชาญจากฐานข้อมูลธุรกิจ ที่จะช่วยต่อยอดไอเดียสร้างธุรกิจให้เกิดขึ้นจริง

พลิกธุรกิจ

TCDC ช่วยเปลี่ยนวิธีคิด ด้วยกระบวนการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking) การออกแบบบริการ (Service Design) และนวัตกรรมการออกแบบ (Design Innovation) เพื่อหา

ภาพที่ 3.50 แสดงแผนผังแนวคิดที่สัมพันธ์กับองค์ประกอบของ ศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

จากผังที่ได้แสดงไป จะเห็นได้ว่า กิจกรรมของผู้ใช้บริการแบ่งเป็น 3 ประเภท ตามแนวคิดหลักของโครงการ นั่นก็คือ “ คิด ผลิต ขาย ” โดยพื้นที่ที่ผู้ให้บริการต้องการในแต่ละประเภทจะส่งเสริมการทำงาน มีบริการในด้านต่างๆตามความต้องการของแต่ละประเภทผู้ให้บริการ ส่งเสริมความคิดการออกแบบสร้างสรรค์ที่ไม่มีที่สิ้นสุด ไม่ได้หยุดแค่การคิด การออกแบบ แต่ส่งเสริมให้นักออกแบบได้แสดงศักยภาพ และหาเลี้ยงชีพได้

จากประเด็นที่กล่าวมาทั้งหมด ผู้ศึกษาสามารถนำมาปรับใช้ในงานออกแบบได้ในอนาคต

3.1.2 ศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพระหว่างประเทศ

ภาพที่ 3.51 แสดงทัศนียภาพอาคารหลัก
ที่มา : <http://www.museumthailand.com/>, 16 กันยายน 2560

ข้อมูลโครงการ

ชื่อโครงการ	ศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพระหว่างประเทศ
ผู้ดูแลโครงการ	รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์
ที่ตั้งโครงการ	ตำบลช้างใหญ่ อำเภอบางไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ความเป็นมาของโครงการ

ศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพระหว่างประเทศ(ศ.ศ.ป.) เป็นองค์กรหลักในการอนุรักษ์และพัฒนาผลิตภัณฑ์ศิลปาชีพและศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านสู่ความเป็นเลิศ จัดแสดงและจำหน่ายสินค้าศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน เผยแพร่และประชาสัมพันธ์งานศิลปาชีพให้เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย ศ.ศ.ป. จึงเปรียบเสมือนประตูบานสำคัญที่เปิดตลาดการค้าและขยายงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านออกสู่ตลาดโลก รวมทั้งเป็นศูนย์กลางการพัฒนาการออกแบบ ปรับปรุงคุณภาพมาตรฐานของงาน เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ศิลปหัตถกรรมไทย ตลอดจนเป็นศูนย์กลางเจรจาทางการค้าระหว่างผู้ผลิตกับผู้ซื้อสินค้าจากในประเทศและต่างประเทศ

หอศิลป์จัดแสดงและเผยแพร่พระราชกรณียกิจของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในการเสด็จพระราชดำเนินทรงงานเพื่อสืบสานงานศิลปหัตถกรรมภูมิภาคของไทย จัดแบ่งการแสดงเป็น 4 ภูมิภาค คือ ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ โดยในแต่ละภูมิภาคได้พระราชทานกำเนิดศูนย์ศิลปหัตถกรรม ก่อให้เกิดอาชีพและรายได้เสริมจากผลิตภัณฑ์ศิลปหัตถกรรม รวมทั้งพระราชกรณียกิจด้านการอนุรักษ์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทย ในการแสดงในพระราชทาน

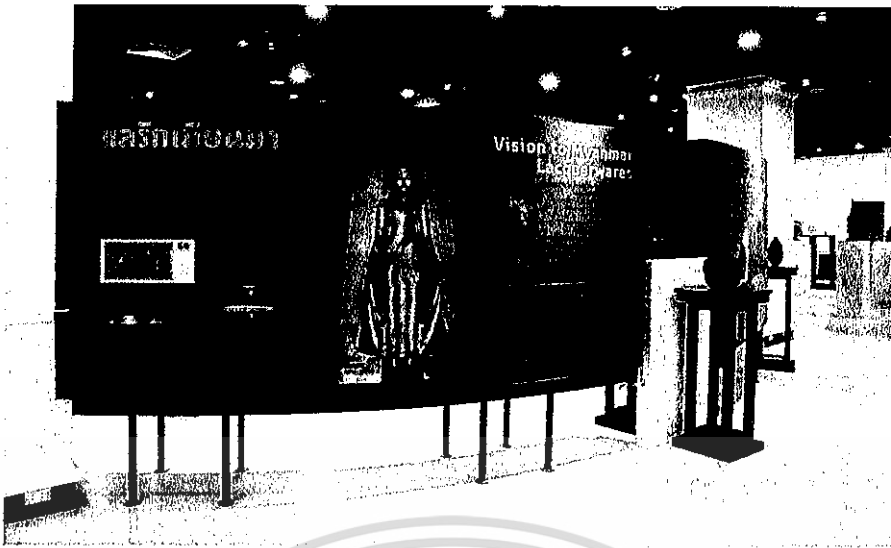

ภาพที่ 3.52 แสดงทัศนียภาพภายในหอศิลป์

ที่มา : <http://www.museumthailand.com/>, 16 กันยายน 2560

หอศิลปวัฒนธรรมระหว่างประเทศ จัดแสดงงานศิลปหัตถกรรมในระดับนานาชาติ โดยแบ่งส่วนจัดแสดงนิทรรศการและส่วนจัดแสดงผลิตภัณฑ์ให้มีควมมาสอดคล้องกัน มีการปรับเปลี่ยนนิทรรศการทุกๆปี

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดลอกเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 3.53 แสดงทัศนียภาพภายในหอหัตถศิลป์ระหว่างประเทศ
ที่มา : <http://www.museumthailand.com/>, 16 กันยายน 2560

หอเกียรติยศ จัดแสดงประวัติ เรื่องราว และผลงานครุศิลป์ของแผ่นดิน ครูช่าง
ศิลปหัตถกรรม ทายาทช่างศิลปหัตถกรรม ที่ ศ.ศ.ป. คัดเลือกขึ้นทุกปีเพื่อเป็นการให้เกียรติ ยกย่อง
เชิดชูบุคลากรที่เป็นผู้สืบทอด และรักษาศิลปหัตถกรรมไทย

ภาพที่ 3.54 แสดงทัศนียภาพภายในหอเกียรติยศ
ที่มา : <http://www.museumthailand.com/>, 16 กันยายน 2560

หอนวัตกรรม จัดแสดงผลภัณฑ์ศิลปหัตถกรรมที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่ด้วยการผสมผสาน
นวัตกรรมทางศิลปะ ความคิดสร้างสรรค์กับทักษะฝีมือเชิงช่างชั้นสูงและภูมิปัญญา รวมทั้งการใช้

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

วัตถุประสงค์จากงานศิลปหัตถกรรมดั้งเดิมและแบบพื้นบ้าน ให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด และกระแสนิยม โดยผลงานต้นแบบผลิตภัณฑ์ (Prototype) ที่จัดแสดง ศ.ศ.ป. ได้วางกรอบแนวคิดในการพัฒนาโดยสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างกลุ่มนักออกแบบ ร่วมกับช่างหรือครูช่างในชุมชนให้เกิดผลิตภัณฑ์ที่มีความทันสมัย สร้างแรงดึงดูดใจต่อผู้บริโภค และเพิ่มมูลค่า เพื่อยกระดับมาตรฐานรูปแบบงานศิลปหัตถกรรมไทยสู่สากล

ภาพที่ 3.55 แสดงทัศนียภาพภายในหอศิลป

ที่มา : <http://www.museumthailand.com/>, 16 กันยายน 2560

หอสุพรรณ-พัสดุ ประกอบด้วยส่วนจัดแสดงสำคัญ 2 ส่วน คือ ห้องเครื่องทองไทย แบ่งเป็น 5 หมวด คือ หมวดเครื่องอุปโภค หมวดเครื่องประดับไทยประเพณี หมวดเครื่องบูชา หมวดทองคำเปลว และหมวดเครื่องประดับร่วมสมัย ห้องผ้าไทยโบราณ จัดแสดงผืนผ้าและพัสดุภรณ์ ซึ่งเป็นเครื่องสะท้อนถึงวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และกลุ่มชนที่อาศัยอยู่ร่วมกันมาช้านานบนผืนแผ่นดินไทย ซึ่ง ศ.ศ.ป. เก็บรักษาและอนุรักษ์ไว้ อาทิ ผ้าซิ่นตีนจกเชิงทองคำจากเส้นทอง ผ้าซิ่นตีนจกไหมคำราชสำนักเชียงใหม่ ผ้าเขยไทครั้ง ผ้าซิ่นหมี่ลายโบราณ เป็นต้น

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 3.56 แสดงทัศนียภาพภายในหอสุพรรณ-พัสดร์
ที่มา : <http://www.museumthailand.com/>, 16 กันยายน 2560

สิ่งที่น่าสนใจเป็นอย่างมากของศูนย์นี้คือ การจัดการโครงการและการส่งเสริมโครงการ โดยที่ศูนย์จะมีการจัดงานเกี่ยวกับงานศิลปหัตถกรรมในทุกๆปี ชื่องานว่า “ เฟลลิน Craft ” โดยมุ่งเน้นไปที่ งานศิลปหัตถกรรมของนักออกแบบรุ่นใหม่ ที่เป็นที่น่าสนใจของบุคคลทั่วไป ดึงดูดให้มีผู้เข้าใช้งานโครงการมากขึ้น และมากกว่าศูนย์ศิลปาชีพระหว่างไทย ที่ตั้งอยู่ใกล้เคียงกัน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้